

152096

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TARİH ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI

İLKÖĞRETİM II. KADEME SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNİN

DEMOKRASİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ : ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yüksel HÜRFİKİR

167096

MAYIS - 2004

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

TARİH ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI

İLKÖĞRETİM II. KADEME SOSYAL BİLGİLER DERSLERİNİN

DEMOKRASİ EĞİTİMİNDEKİ YERİ : ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Yüksel HÜRFİKİR

Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce

Bilim Uzmanı (Tarih Öğretmenliği)

Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez'dir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 06.05.2004

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 02.06.2004

Tezin Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mesut ÇAPA

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Durmuş EKİZ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Mayıs - 2004

TRABZON

0. SUNUŞ

00. Önsöz

İlköğretim çağı pek çok temel bilgi, beceri ve tutumun kazanıldığı bir dönemdir. Bu dönemde öğrencilere kazandırılacak olan önemli niteliklerden birisi de demokratik tutum ve becerilerdir.

Toplumsal uyumun çağdaş değerleri arasında öncelikli bir yere sahip olan demokrasinin yaşanılır ve yaşatılabilir olması ilköğretim çağı başta olmak üzere bireylere verilecek eğitime bağlıdır. Sosyal Bilgiler dersleri, öğrencilerin sosyalleşmesi, yaşadığı toplumun ve dünyanın bilinçli ve uyumlu bir bireyi olması için oldukça kritik öneme sahiptir.

Çalışma, ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymak ve elde edilen bulguların sonuçlarına dayanılarak sorunların çözümü için önerilerinde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın, demokrasi eğitimine olumlu katkı sağlayabileceği ümit edilmektedir.

Yüksek lisans tezi danışmanlığımı üstlenen ve çalışmanın her aşamasında değerli katkılarını esirgemeyen sayın hocam, Yrd. Doç. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU'na, yüksek lisans dersleri aldığım sayın hocalarım, Prof. Dr. Mesut ÇAPA, Yrd. Doç. Dr. Rahmi ÇİÇEK ve Yrd. Doç. Dr. Durmuş EKİZ'e, bu günlere gelmemde emeği olan anne ve babama, eşim Melek HÜRFİKİR'e, tüm öğretmenlerime ve alan çalışmalarımın yürütülmesinde katkıları bulunan meslektaşlarıma her şey için teşekkürlerimi sunarım.

Trabzon, Mayıs 2004

Yüksel HÜRFİKİR

01. İçindekiler

Sayfa Nr.

0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VIII
03. Summary.....	IX
04. Tablolar Listesi.....	X
05. Grafikler Listesi.....	XII
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER.....	5-8
10. Araştırmanın Amacı.....	5
11. Araştırmanın Problemi.....	5
12. Araştırmanın Önemi.....	5
13. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	7
14. Araştırmanın Varsayımları.....	8

İKİNCİ BÖLÜM

2. KONUYLA İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR.....	9-60
20. Eğitim Nedir?..	9
200. İlköğretimin İnsanın Eğitim Yaşantısındaki Yeri ve Önemi.....	10
21. Demokrasi Nedir?.....	11
210. Demokrasinin Temel Özellikleri.....	13
211. Demokrasi ve İnsan Hakları İlişkisi.....	14

212. Demokratik Tutum, Davranış, Değerler ve Önemi.....	16
22. Demokrasi ve Eğitim İlişkisi.....	18
220. Demokratik Eğitim.....	21
2200. Demokratik Okul Ortamı.....	25
2201. Demokratik Sınıf Ortamı.....	29
2202. Demokrat Öğretmen.....	31
23. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi.....	35
230. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Belgeler.....	39
2300. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Ulusal Belgeler	39
2301. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Uluslararası Belgeler.....	42
24. Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi ile İlişkisi.....	45
240. Sosyal Bilgiler Derslerinin İlköğretimdeki Yeri ve Önemi.....	48
25. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimine Katkısı.....	50
250. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersleri.....	50
251. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.....	50
26. Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolü Ne Olmalı?....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE METODOLOJİSİ.....	61-76
30. Yöntem.....	61
300. Yöntem (Metot).....	61
301. Metodoloji (Yöntembilim)	61
302. Araştırmada Kullanılan Yöntemlerin Kökenleri.....	62
3020. Bilimsel Araştırmalarda Nicel (Objective, Pozitivist) Yaklaşım.....	62
3021. Bilimsel Araştırmalarda Nitel (Subjective, Relativist) Yaklaşım.	63
3022. Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırması	64
31. Araştırmanın Evreni.....	66

32. Araştırmanın Örnekleme.....	66
33. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları.....	68
330. Geliştirilen Mülakatla İlgili Pilot Çalışma.....	68
331. Mülakat Yöntemi (Görüşme, Interview).....	68
3310. Mülakat Çeşitleri.....	69
3311. Mülakatın Avantajları.....	70
3312. Mülakatın Dezavantajları.....	72
332. Araştırmada Kullanılan Mülakat.....	73
333. Mülakatların Analizi.....	75

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR ve YORUM.....	77-118
40. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokrasi, Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri.....	77
41. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Demokrasi Eğitim İlişkisi, Demokrasi Eğitimi, Demokrasi İnsan Hakları İlişkisi ve İlköğretimde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri.....	80
42. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Demokratik Eğitim, Demokratik Sınıf, Aile ve Okul Ortamı, Demokrasi Eğitiminde Çevre ve Toplumun Etkisi, Öğretmenlerin Okuldaki ve Sınıftaki Demokratik Davranışları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri.....	84
43. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolü Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri.....	92
44. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırmak İçin Kullandığı Yöntem, Teknik, Stratejiler ve Etkinliklerle İlgili Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri.....	102
45. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırma Açısından, Öğretmenlik Mesleki Beceri ve Yeterlilik Düzeyleri.....	109

46. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimine Katkısının Artması İçin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çözüm Önerileri.....	114
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119 -131
50. Sonuçlar.....	119
51. Öneriler.....	125
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	132 -139
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

02. Özet

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır.

Çalışma nitel bir yaklaşımla yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Mülakat formu, kısa cevaplı ve açık uçlu, 7 bölüm ve 31 sorudan oluşmuştur. Araştırmanın evreni, Trabzon ilinin ilköğretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler öğretmenleridir. Bu evren içinden, Akçaabat ilçesinin 40 ilköğretim okulunun Sosyal Bilgiler öğretmeni rastgele (random) örneklem olarak seçilmiştir. Toplanan veriler, nitel ve nicel olarak sunulmuştur.

Araştırmada; ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin mevcut müfredat ve ders kitapları ile demokrasi eğitimindeki etkisinin zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. Buna ilaveten çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunun “demokrasi eğitimi” konusunda yeterli bilgi düzeylerinin ve mesleki yeterliliklerinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Araştırma sonuçlarına dayanılarak bazı çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: “Demokrasi Eğitimi”, “Sosyal Bilgiler Öğretimi”, “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri”.

03. Summary

The purpose of this study is to investigate the perceptions of Social Studies teachers who is responsible for sixth and seventh classes concerning the role of social studies courses in democracy education.

Qualitative research methodology was under taken in this study. A structured interview was used as data collection tool. The interview form consists of 7 chapters which contain 31 open-ended questions and short answers. It was taken some of the Social Studies-teachers working in primary school in Trabzon as study-population. 40 teachers joined the study working at primary schools in Akçaabat. Random sampling was used in order to choose sampling. Collected data were presented as “qualitive and quantitative”.

The perceptions of Social Studies teachers who is responsible for sixth and seventh classes concerning the role of social studies courses in democracy education were determined in this study. In the light of the data it seems that, the curriculum of Social Studies Lessons and also books use in sixth and seventh classes have poor effect on democracy education. In addition to, most of the teachers who were included in this study have not got enough information level on the subject of “democracy education” and the professional sufficiency were determined in this study. Some suggestions on solution were given based on the result of the study.

Key words: “Democracy Education”, “Social Studies Teaching”, “The perceptions of Social Studies Teachers”

04. Tablolar Listesi

<u>Tablo Nr.</u>	<u>Tablonun Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Nitel ve Nicel Yaklaşımların Karşılaştırılması.....	65
2	Yapılandırılmış Mülakatın Örneklem Profili Sayısal Dökümü.....	67
3	Öğretmenlere Göre Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler.....	79
4	Öğretmenlere Göre Demokratik Sınıf Ortamı.....	86
5	Öğretmenlere Göre Demokratik Okul Ortamı ve Okul Yönetiminin Nitelikleri.....	87
6	Öğretmenlere Göre Demokratik Aile Ortamının Nitelikleri.....	89
7	Öğretmenlerin Okuldaki ve Sınıftaki Demokratik Davranışları.....	91
8	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amaçları.....	93
9	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlköğretim II. Kademedeki Tüm Dersleri Demokrasi Eğitimine Katkısı Açısından Sıralaması.....	95
10	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Kendi Branş Derslerinin Demokrasi Eğitimine Katkısı Açısından Önem Sıralaması.....	96
11	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler (6. ve 7. Sınıf) Dersleri'nin Müfredat Konularını, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değer Kazandırma Açısından Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri.....	97
12	Öğretmenlerinin Demokrasi Eğitimi Açısından Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İçerik Sunum Biçimlerine (Yazı, Resim, Şekil, Şema, Grafik, Harita, Renk, Stil, Ebat vb.) Ait Değerlendirmeleri ve Önerileri.....	99

13	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Derslerinde Kazandırabilecekleri Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler.....	100
14	Öğretmenlerin, Öğrencilerine Demokratik Tutum, Davranışlar ve Değerler Kazandırabildikleri ya da Uygulama Fırsatı Verebildikleri Etkinlik, Yöntem, Teknik ve Stratejiler.....	103
15	Demokratik Tutum, Davranışlar ve Değerler Kazandırmak İçin Uygulanan Etkinlikleri Gerçekleştirmede Karşılaşılan Problemler.....	104
16	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin En Çok Kullandığı Öğretim Yöntem, Teknik ve ya Stratejilerin 1' den 5' e Kadar Sıralaması.....	106
17	Öğretmenlere Göre Demokrasi Eğitimi Açısından En Faydalı Yöntem, Teknik ve ya Stratejiler.....	108
18	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilerine Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırma Açısından Özeleştirileri.....	113
19	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilerin Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazanmasında Daha Etkili Olabilmesi İçin Önerileri.....	115
20	Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırmada Daha Etkili Olabilmek İçin Kendilerinin Yapabilecekleri Dışındaki Beklenti ve İstekleri.....	116
21	Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Yeri ile İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ek Öneri, Vurgu ve Tavsiyeleri.....	118

05. Grafikler Listesi

<u>Grafik Nr.</u>	<u>Grafğin Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Öğretmenlerin Demokrasi Kavramını Anlamlandırma	77
2	Öğretmenlerin Demokrasi Kültürü Kavramını Anlamlandırma Biçimleri.....	78
3	Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi Kavramını Anlamlandırma Biçimleri.....	81
4	Öğretmenlerin Demokrasi ile Eğitim İlişkisi Hakkındaki Görüşleri.....	82
5	Öğretmenlerin Demokratikleşme ile İnsan Hakları Eğitimi İlişkisi Hakkındaki Görüşleri.....	82
6	Öğretmenlerin Üniversite Eğitiminde Demokrasi Eğitimi Alanında Yeterli Eğitim Alıp Almadıkları.....	110
7	Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi İle İlgili Herhangi Bir Eğitim, Hizmetiçi Eğitim Alıp Almadıkları	111
8	Öğretmenlerin Demokrasi Eğitimi İle İlgili Herhangi Bir Eğitim, Hizmetiçi Eğitime Gereksinim Duyma Durumu	112

GİRİŞ

İnsanoğlu var oluşundan günümüze kadar bir çok önemli sorunla başa çıkmanın mücadelesini vermiştir. Bu sorunlardan biri de insanların topluluk halinde yaşamaya yönelmesiyle ortaya çıkan toplumsal uyum sorunudur. Bireyler toplumsal düzeni ve uzlaşmayı sağlamak için tarih boyunca çok farklı çözümler üretmişlerdir. Bu arayışların sonunda insanların büyük bir bölümünü 21. yüzyılda “**demokrasi**” kavramında buluşturmuştur. Demokrasi, artık günümüz toplumlarında birlikte ve huzur içinde yaşamasının yolu olarak genel kabul görmektedir.

Bireylerin demokrasiyi yaşayabilmesi ve yaşatabilmesi öncelikle doğru ve yeterli bir demokrasi eğitiminden geçirilmelerine bağlıdır. “Demokrasi kültürünün oluşmasında kendiliğinden bir yapılanma gerçekleşmeyeceği için burada en önemli rolü eğitim oynayacaktır. Bireyler demokrasiyi tanır ve ona inanırlarsa onu yaşayacaklardır. Demokrasinin yerleşmesinin ön koşulu demokrasinin bilinmesidir” (GÜLMEZ, 1994, s.4).

Bireylerde bilgi, beceri ve tutum değişikliğinin oluşabilmesi için en önemli unsurlardan ikisi, dersler ve öğretmenlerdir. Demokrasi eğitiminde bazı dersler daha belirgin öneme sahiptir. “Eğitim kurumlarının en önemli amaçlarından biri, öğrencileri her şeyden önce yaşadığı topluma yararlı, uyumlu, görev ve sorumluluklarını bilen birer vatandaş olarak yetiştirmektir. Öğrencileri bu amaca ulaştırmada onlara ilk temel bilgileri kazandırmak için, ilköğretim okulları programına öncelikle 1., 2., 3., sınıflarda hayat bilgisi, ardından da 4., 5., 6., 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersleri konulmuştur” (SÖZER, 1998b, s.17). Sosyal Bilgiler dersinin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır. Bu anlamda demokrasi eğitiminin uygulama alanı sayılan Sosyal Bilgiler dersi, demokratik ortamlarda yapılması halinde etkili ve anlamlı olabilir (GÖZÜTOK, 1995, s.27).

Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimdeki rolünü etkileyen iki önemli etken vardır. Biri Sosyal Bilgiler dersleri, diğeri ise bu dersleri okutan öğretmenlerdir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki rolü açısından sağlıklı değerlendirmeler yapabilmeleri demokrasi ve eğitimi konusundaki yeterliliklerine bağlıdır. Bu nedenle çalışmada, demokrasi eğitimi açısından öğretmenlerin görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretim amaçlarından biride öğrencilerin demokratik değerleri ve davranışları kazanmalarını sağlamaktadır. İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derlerinin müfredatlarının büyük bölümü tarih konularını içermektedir. Ayrıca altıncı sınıf Sosyal Bilgiler müfredatında ana içerik konusu “demokrasi” olan bir ünite bulunmaktadır. Tarih konuları doğrudan ya da dolaylı olarak demokrasi ve insan hakları eğitiminde ağırlıklı bir yere sahiptir. Ancak tarih konularının demokrasi ve insan hakları eğitime katkısının yüksek olabilmesi için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tarih öğretiminin çağdaş amaçlarını algılayıp, demokratik eğitim ilkelerine uygun bir eğitim-öğretim yöntemi takip etmeleri gerekmektedir. Öğretmenlerin demokrasi eğitimine Sosyal Bilgiler dersleri aracılığıyla en üst düzeyde katkı sağlayabilmesi doğru ve yeterli bilgi ve beceri düzeyinde olmaları gerekmektedir. Demokratik bilgi, değer ve davranışları demokratik bir çevrede çeşitlendirilmiş eğitimsel yöntemler ve yaklaşımlara başvurulmaksızın doğru ve etkili biçimde kazandırılmaz.

“İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri: Öğretmen görüşleri” isimli bu çalışma ile tamamen benzer başka bir yurt içi çalışmaya rastlanmamıştır. Benzer yurt dışı çalışmaların olup olmadığı konusunda yeterli bir saha araştırması yapılamamıştır. Bu araştırma konusuna en yakın yurt içi çalışma; H. İbrahim SAĞLAM’ın (2000) “Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü” isimli çalışmadır. Ancak SAĞLAM’ın çalışmasından farklı olarak bu çalışma İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler dersleriyle sınırlı olup özellikle derslerin demokrasi eğitimindeki rolü hakkında öğretmen görüşleri öne çıkarılmıştır.

Demokrasi ve eğitim ilişkisi ile ilgili ülkemizdeki çalışmaların bir kısmı aşağıdaki gibi sıralanabilir. GÖZÜTOK (1995), “Öğretmenlerin Demokratik Tutumları”, BÜYÜKKARAGÖZ (1989), “Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi”, DEMİRBOLAT

(1997), “Eğitim –Demokrasi İlişkisi: Demokrasi Eğitimi”, YEŞİL (2002), “Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, MABOÇOĞLU (1998), “Demokrasi Eğitimi Nasıl Olmalıdır”, DUMAN-DEDE-YURDAGÜL-ERYÜREKLİ (2002), “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, GÖREN ve KARADAŞ (1997), “İlköğretim Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi”, BÜYÜKKARAGÖZ-ARKADAŞLARI (1996), “İlkokul Öğretmenlerinin İnsan Hakları ve Demokrasi ile İlgili Tutumları”, DEWEY, Çev; T. YILMAZ (1996), “Demokrasi ve Eğitim”, BAŞARAN (1986), “Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir”, ÖZBUDUN (1989), “Tarihsel Gelişimi İçinde Demokrasi ve Eğitim”, GÜÇLÜOL (1989), “Demokrasi Eğitiminde Öneriler”, KARAKÜTÜK (2001), “Demokratik Laik Eğitim”, ŞAHİN (1997), “İlköğretim Okullarında Yönetimin Demokrasi ve Otokrasi Boyutları Arasındaki Yeri”, SELVİ-AKINCI (2002), “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Projesi”, ULUSAVAŞ (2000), “Demokrasi, İnsan Hakları ve Eğitim Sistemiyle Etkileşimi”, YEŞİL (2002), “Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, ŞEN (1997), “Demokratik Değerlerin Benimsenmesinde Eğitimin Rolü”, AKDEMİR (1997), “Demokrasi ve Eğitim”, DUMAN-DEDE-YURDAGÜL-ERYÜREKLİ (2002), “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, AÇBA (1997), “Demokrasi ve Eğitim”, YAĞCI (1998), “Demokrasi ve Eğitim”, ETHEM (1987), “Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir”, ATASOY (1997), “İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi ve İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi”.

Bu araştırmanın problemini doğru kavrayabilmek için bazı ilişkili konularda temel bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bazı araştırma başlıkları şöyledir:

- Eğitim.
- Demokrasi .
- Demokrasinin Temel Özellikleri.
- Demokrasi ve İnsan Hakları İlişkisi.
- Demokratik Tutum, Davranış, Değerler ve Önemi.
- Demokrasi ve Eğitim İlişkisi.
- Demokratik Eğitim.
- Demokratik Okul Ortamı.
- Demokratik Sınıf Ortamı.

- Demokrat Öğretmen.
- Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi.
- Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İle İlgili Belgeler.
- Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İle İlgili Ulusal Belgeler.
- Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İle İlgili Uluslararası Belgeler.
- Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi ile İlişkisi.
- Sosyal Bilgiler Derslerinin İlköğretimdeki Yeri ve Önemi.
- İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitime Katkısı.
- İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersleri.
- İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.
- Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolü Ne Olmalı?

Yukarıdaki konularda yapılan kaynak taraması sonucu ulaşılan bilgiler araştırmanın ikinci bölümünde ayrı ayrı başlıklar altında sunulmuştur. Böylece araştırmanın konusuyla ilgili temel kavramlar ve bilgiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GENEL BİLGİLER

10. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; ilköğretim II. kademe (6. ve 7. sınıf) Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır.

11. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada; Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin demokratik bilgi, beceri ve tutum kazanmasında, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerini nasıl değerlendirdikleri sorusuna cevap aranacaktır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki rolü hakkındaki bilgi düzeylerine ve görüşlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırma açısından, öğretmenlik mesleki beceri ve yeterlilik düzeyleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki rolünün güçlenmesi için ne gibi önerilerinin ve beklentilerinin olduğu ortaya konacaktır.

12. Araştırmanın Önemi

Eğitim süreçlerinde dersler öğrenenleri belli hedeflere ve davranışlara ulaştırmak amacıyla düzenlenmiştir. Dersleri veren öğretmenler de müfredatlarının hedeflerine ulaşmak için çalışırlar. Günümüz toplumunun yükselen değeri olan demokrasi Milli eğitimin temel hedeflerindendir.

Türkiye’de demokrasi ve insan hakları eğitiminin ulusal hukuktaki ilk dayanağı anayasadır. Anayasanın Cumhuriyetin niteliklerine ilişkin 2. maddesi “demokrasi ve insan haklarına saygı”dır. Demokrasi ve insan hakları eğitimi bir anayasal yükümlülüktür. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, milli eğitim genel amaçlarının birinci ve ikinci maddelerinde demokrasi, insan hakları ve yetişecek neslin demokratik kimlik özellikleri belirtilmektedir (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973). Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 11. maddesinde yer alan ve milli eğitimin VIII. Temel ilkesi olan “Demokrasi Eğitimi” ilkesinde, bu eğitimin kapsamı şu şekilde ifade edilmektedir. Milli Eğitim Temel Yasası baz alınarak kademelere göre eğitim kurumlarının yönetmelikleri ile de demokratik kimlik özelliğinin önemi vurgulanmıştır. Bu kimlik özelliklerinin kazandırılması için de yasada ifade edilen “Demokrasi Eğitimi” ilkesi ile de desteklenmiştir.

Demokrasinin yerleşmesi için gerekli bilgi, tutum ve davranışların planlı bir eğitim ile bireylere kazandırması gerekir. Böyle bir eğitimi almış bireylerin oluşturduğu bir toplumda demokrasinin yaşam biçimi haline gelmesi daha kolaydır. Sosyal bilgiler dersleri ve öğretmenleri demokrasi eğitiminde önemli ve kritik bir yere sahiptir. “Bütün derslerde demokratik eğitime önemli bir katkı sağlar. Ancak bu genel yaklaşımın yanında, sosyal bilgiler, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi kimi derslerin demokrasi eğitiminde daha dolaysız ve ağırlıklı bir rol oynayabileceği kuşkusuzdur (ÖZBUDUN-ERGÜN, 1990, s.11). “Sosyal Bilgiler dersinin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler, karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır” (GÖZÜTOK, 1995, s.27). Gelişmiş ve çağdaş ülkelerin Sosyal Bilgiler öğretimi benzer bazı ilkeler üzerine oturmaktadır. Demokrasi ve insan hakları eğitimi, gelişmiş ülkelerin sosyal Bilgiler eğitiminden beklentilerinin başında gelir. Sosyal bilgiler, demokrasiyi bilgi boyutunda ele almanın ötesinde kazandırdığı yaklaşım, bakış açıları ve değerlerle bireyleri demokrat insanlar olarak yetiştirmeyi hedefler.

Sosyal Bilgiler dersleri ve öğretmenlerinin demokrasi eğitimi konusundaki etkinliği konusunda bir takım eleştiriler yapılmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir; Türk Milli Eğitiminin amaçları, demokratik davranışlarla ilgili vurguları belli oranda içermeye ancak

sistemin uygulamada başarılı olduğunu söylemek zordur. Mevcut Sosyal Bilgiler müfredatı demokrasi eğitimi açısından beklentileri karşılayamadığı, müfredatlarının hedef, içerik, öğrenme, öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasında yeterli tutarlılık olmadığı eleştirileri yaygındır. Sosyal Bilgiler derslerin ideolojilerin istismar etmediği çağdaş bir eğitim anlayışı ile demokratik eğitimdeki rolü dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi önerileri yapılmaktadır. Sosyal Bilgiler dersleri öğrencilerin, güncel toplumsal sorunları kavrayacak ve geçmiş tecrübelerden yararlanarak, güncel ve gelecek sorunlar üzerinde fikir yürüterek, çözüm arayabilecek beceriler kazanmasına uygun bir yapıya kavuşturulmalıdır. Derslerin demokrasi eğitimindeki etkisinin en üst düzeye çıkarılmasının diğer bir şartı, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi eğitimi konusunda yeterli mesleki bilgi ve beceriye sahip olmasıdır.

Bütün bu teorilerin gerçeklerle ne derece örtüştüğü bu araştırmanın sonunda ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu çalışma ile mevcut ilköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin, demokrasi eğitimindeki yeri, dersleri veren öğretmenlerin görüşleri alınarak sorgulanacaktır. Ulaşılan bulguların analizinin sonucunda oluşacak önerilerin, 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersleri ve öğretmenlerinin demokrasi eğitimindeki rollerini güçlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Demokrasi eğitimi konulu bir çok yurtiçi ve yurtdışı araştırma yapılmıştır. Sosyal Bilgiler dersleri ve diğer derslerin demokrasi eğitimi ile ilgili rolü konusunda çok az sayıda çalışma yapılmıştır. Özellikle 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri hakkında öğretmen görüşlerine odaklanmış bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın alanındaki boşluğu doldurmaya dönük adımlardan biri olarak, konuyla ilgili bilimsel zeminin zenginleşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

13. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın evreni Trabzon ilindeki tüm ilköğretim okullarıdır. Bu nedenle ilin tamamını temsil edecek farklı sosyal ve ekonomik seviyedeki merkez, belde, köy bütün yerleşim birimlerindeki ilköğretim okullarından belirlenecek Sosyal Bilgiler öğretmenleriyle mülakat yapılmalıydı. Ancak araştırma için belirlenen zamanın yetmemesi nedeniyle Trabzon'un Akçaabat ilçesinin bütününi temsil etmesi açısından farklı sosyal ve

ekonomik seviyedeki merkez, belde, köy ilköğretim okullarından 40 Sosyal Bilgiler öğretmenleri örneklem olarak alınmıştır. İlin tümünü temsil edecek homojen bir örneklem tespiti yapılabilir.

Araştırma konusu ile ilişkili olan öğrenciler, diğer branş öğretmenleri, okul yönetimi, okulun diğer personeli, öğrencilerin aileleri İlköğretim müfettişleri, Milli Eğitim Teşkilatının yöneticileri, toplum üyeleri ile anket, mülakat ve ya gözlemlerin yapılması problemi tüm yönleriyle ortaya koymak ve sağlıklı çözüm önerileri sunulması açısından faydalı olabilir.

Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın daha verimli ve güvenilir olabilmesi için anket ve gözlem gibi farklı veri toplama araçları da kullanılabilirdi. Mülakatta yer alan soru maddelerinin fazla olması, öğretmenlerin sorulan sorulardan sıkılmasına ve soruları rastgele cevaplamalarına neden olabilir. Bu nedenle örneklem olarak belirlenen öğretmenlerle yarı yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış mülakatlar yapılarak verilerin güvenilirliği ile ilgili daha sağlıklı tespitler yapmak mümkün olabilir.

Ülkemizde araştırma konusuyla ilgili yeterli bilimsel araştırma ve kaynağa ulaşamamıştır. Problemin diğer ilçe ve iller düzeyinde karşılaştırılması için bu alanda benzer araştırmaların olmadığı görüldü. Diğer ülkelerdeki benzer konudaki araştırmaların ne olduğu konusunda yeterli yabancı kaynak taranamamıştır.

14. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmada, uygulanan mülakatın, gerekli verilerin toplanması açısından yeterli olduğu düşünülmüştür. Görüşlerine başvuru alan öğretmenlerin hiçbir etki altında kalmadan görüşlerinde samimi oldukları varsayımlarından hareket edilmiştir. Öğretmenlerin mülakatlarda beyan ettikleri yöntem, faaliyet ve etkinlikleri kullandıkları varsayılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KONUSYLA İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini sağlıklı bir şekilde ortaya koyabilmek için konuyla ilgili bazı kavramların ve soruların bilimsel olarak açıklaması gerekir.

20. Eğitim Nedir?

Yetişen nesil tüm dünyanın geleceğidir. Bireylerin yaşamları boyunca edinecekleri bilgi birikimi ve yaşam deneyimleri geleceğin dünyasını biçimlendirecektir. Eğitim, bu büyük sorumluluğun odağındadır. Eğitim, öneminin fazlalığı kadar tanım çeşitliliği de fazla olan bir kavramdır. Bu kavramın neyi ifade ettiği ya da etmediğini anlamak için değişik bilim adamlarının eğitim kavramı ile ilgili tanımlarına bakmak faydalı olacaktır.

- “Eğitim; yaşamın kendisidir, yaşama hazırlık değil. Eğitimin amacı, çocuğa düşünmeyi öğretmektir, ne düşüneceğini değil” (DEWEY, 1916, s.?).
- Eğitim, bireylerin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (DEMİREL, 1999b, s.5).
- Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yolu ile istenilen değişiklikleri meydana getirme veya yeni davranışlar kazandırma sürecidir (ERTÜRK, 1975, s.12).

Eğitim tanımlarının bir sentezi yapıldığında eğitimin, bireyin kendi imkanlarının, yeteneklerinin sınırları içinde gelişmesini sağlayacak amaçlı, bilinçli, plânlı bir yaşantı olduğu söylenebilir. Kişiler kendi karar verecekleri maddi ve manevi ihtiyaçlarını oluşturan bilgi, beceri, tutum ve davranış modüllerine erişme, onları öğrenme ve onları

öğrenebilme yeteneklerini keşfedebilme becerilerini kazanmak için eğitim sürecine dahil olurlar.

200. İlköğretimin İnsanın Eğitim Yaşamındaki Yeri ve Önemi

İnsanın doğduğu andan ölümüne kadar bilgi, beceri ve davranışları değişime uğramaktadır. Bu değişimin alanında uzman kişilerce belli ortam ve süreçlerde planlı ve bilimsel bir şekilde ilk adımı ilköğretim dönemidir. İlköğretimin toplum ve birey için tartışmasız öneme sahiptir. Çocuğun yaşadığı topluma ait bir birey olmasının ilk ciddi basamağı ilköğretimdir. Bu nedenle eğitimin bu kademesi, çoğu ülkede olduğu gibi ülkemizde de, "temel eğitim" olarak adlandırılmaktadır. 1973 yılında kabul edilen 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 23. maddesine göre temel eğitimin amacı özetle şöyledir. Her çocuğa iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak. Çocuğa milli ve ahlaki değerleri öğretmek onları ilgi, eğilim ve yetenekleri yönünde yetiştirmek yaşama ve üst eğitime hazırlamaktır.

İlköğretim, bireyin planlı ve bilimsel bilgi, beceri ve davranış şekillenmesine tabi tutulduğu ilk dönem, gelecek yaşantısına yön verecek ilk adımdır. Bu ilk adımların birey ve toplum hatta dünya yararına olması gerekliliği ilköğretimi çok önemli bir süreç haline getirmiştir. Bu önemi nedeniyledir ki, ilköğrenim hakkı bizim Anayasamızın 42. maddesinde olduğu gibi, hemen bütün ülke Anayasalarında garanti altına alınmış ve eğitimin bu kademesinin istisnasız herkese zorunlu ve parasız olduğu vurgulanmış, bunun sağlanmasının da devletlerin görevi olduğu belirtilmiştir. Eğitimin pahalı bir yatırım olduğu, giderek ortaöğretim ve özellikle de yükseköğretim düzeyinde bireylerin eğitimin maliyetine gücü oranında katılması hususu yoğun biçimde tartışılmasına rağmen, ilköğretim önemi ve önceliğinden dolayı maliyeti tamamen devlete ait olduğu hususu tartışılmamaktadır. İlköğretim eğitim sisteminin temel taşıdır. Bu eğitim kademesinde çocuk toplum içinde diğer bireylerle uyum içinde yaşama kural ve becerileri yaşamalarını daha iyi bir biçimde sürdürmeleri için gerekli temel bilgi beceriler kazandırır. Bu nedenle tüm ülkelerde ilköğretim çocuklar için zorunlu hale gelmiştir (ERDEN, 1998, s.175).

Bilim adamları ve ekonomistler, eğitim amacıyla yapılan yatırımların, biri toplumsal, diğeri ise kişisel olmak üzere iki tür getirisi olduğunu ileri sürmektedirler. Kişisel getiri, eğitim görmüş kişinin bundan dolayı yaşamı boyunca elde edeceği ek gelirin; toplumsal

getiri ise kişinin eğitim görmüş olmasından dolayı yaratılan katma değer, o kişinin eğitimi için yapılan yatırım oranıdır. TÜSİAD'ın 1994 yaptığı bir araştırmaya göre, elli sekiz ülkede yapılan hesaplar, eğitimin kademesi yükseldikçe toplumsal getirinin azalmakta olduğunu göstermiştir. Daha açık bir ifadeyle toplumsal getirisi en yüksek ve kişisel getirisi en düşük kademe ilköğretim, bunun tersine toplumsal getirisi en düşük ve kişisel getirisi en yüksek kademe ise yükseköğretimdir. İlköğretimin getirisi tümüyle toplumdur. Öyle ise, temel eğitim bir toplumun varlığı ile eşdeğerdedir. Birey eğitim sürecinin en önemli evresi olan ilköğretim dönemi insanların bilgi, davranış, tutum ve değerlerini oluşturma ve geliştirme açısından ana yapı taşı niteliğindedir.

21. Demokrasi Nedir?

Bireylerin demokratik tutum, değer ve davranış kazanmaları çağdaş toplumların eğitimden beklentilerinin başında gelir. Günümüzde toplumlarının yaşamak ve yaşatmak için seferber oldukları demokrasi nedir? Demokrasi, ne olduğundan ne olmadığına kadar çok farklı yaklaşımlarla ifade edilmeye çalışılmıştır. Demokrasinin etimolojik kökeni “demos” (halk) ve “kratos” (egemenlik) kelimelerine dayanır. Demokraside egemenliğin gerçek sahibi bir devlet sınırları içerisinde yaşayan “halk” ve halkı oluşturan “bireyler” dir. Demokrasi kavramının yaygın sözlük anlamı ise; “Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi. Halkın kendi kendisini yönetmesi.”dir (ÖRNEKLERİYLE TÜRKÇE SÖZLÜK 1, 1995, s.620).

“Her insan eşit olarak yaratılmıştır.” düşüncesinin ve her insanın “vazgeçilmez, devredilmez ve elinden alınamaz” haklarının var olduğunun kabulü, demokrasinin doğuşunu müjdelemiştir (GÜÇLÜOL, 1989, s.X). Demokrasi kavramı; Aristo'dan John Locke'a, Montesquieu'dan Rousseau'ya, Amerikan Anayasası'ndan, Fransız İhtilali'ne, İnsan Hakları Bildirgesi'nden günümüze kadar süren kökleri derin bir huzur arayışının genel adı olmuştur. Abraham Lincoln'un göre demokrasi, halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir. Robespierre a göre; “Egemen bir halkın kendi başlarına yapabileceği her şeyi kendi ürünü olan yasalar aracılığıyla, kendi başına yapamayacağı şeyleri de, milletvekilleri aracılığıyla yaptığı rejimdir” (AYTAÇ, 1997, s.8). Kongar' a göre; “Ancak ülke hakkında önerdikleri çözümler azınlıkta kalanların, çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Bir başka deyişle, demokrasi, mevcut yönetimle, ülke

çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir” (KONGAR, 1993, s.13). Bir hukukçu bakışıyla demokrasi; toplumsal barışın, ortak kaderimize birlikte sahip çıkma bilinç ve kararlılığının bir ifadesidir (ERDOĞAN, 1995, s.16). Demokrasi; Hümanist yönü en ağır basan yönetim ve yaşam biçimi olarak görülebilir. Vatandaşlık demokrasilerde en belirleyici unsurdur. Bireyin iktidara karşı özgürlükleri olarak ta ifade edilebilir. Kişisel mutluluğu topluluk mutluluğunun bir parçası saymak biri olmadan diğerinin olmayacağına inanmaktır (ATEŞ, 1994, s.107). Demokrasiyi öncelikle yaşam biçimi olarak gören Dewey’e göre; “Bir hükümet biçiminden fazla bir şey olup yan yana, birlikte yaşama biçimidir” (DEWEY, 1996, s.97).

Tanımlama çalışmaları genel olarak incelendiğinde, üç farklı yaklaşımın sergilendiği görülmektedir. Bunlar; Demokrasiyi bir yönetim biçimi olarak tanımlama yaklaşımı. İnsan hakları boyutunu temel alan yaklaşım. Bir yaşam biçimi olduğunu vurgulayan yaklaşım. Yazar, düşünür ve bilim adamlarının tanımlamaları, bilim veya ilgi alanlarından oldukça etkilenmektedir. Örneğin, yönetim bilimciler kavrama daha çok bir yönetim biçimi olarak bakıp, yönetim sürecindeki karar, katılma, seçim,oy gibi öğeleri ve özellikleri dikkate alarak tanımlamaya çalışmaktadırlar. Buna karşılık hukukçular daha çok, insan hak ve hürriyetleri ile sorumlulukları, demokrasi tanımlarının merkezine yerleştirmektedirler.” Yönetim bilimci ve hukukçuların bir kısmı ile eğitim bilimciler ve diğer sosyal bilimciler ise, demokrasiye daha geniş bir boyut kazandırmışlardır. Bunlar demokrasiyi, yönetim biçimini de içine alan hak ve özgürlükler, barış, hoşgörü, işbirliği, dayanışma, hayatın bütün yönlerine etkin katılma gibi insani değerler üzerine kurulmuş bir yaşam biçimi olarak tanımlamaya çalışmaktadırlar” (YEŞİL, 2002, s.3). Demokrasinin, mükemmel yönetim ve yaşam biçimi arayışlarının genel adı haline geldiği söylenebilir. Felsefi olarak demokrasi, akılcı istekler doğrultusunda geliştirilebilen, sabitlenmemiş yaşam ve yönetim tarzı olarak tanımlanır.

Demokrasi rejimi, günümüz insanlığının büyük kısmının geçmişten bu güne uygulanan rejimler arasından en çok tercih ettiği rejimdir. Dünya kamuoyunun bu tercihinin nedeni, en mükemmel idare şekli arayışının demokrasiye ulaşılması ile son bulması değil daha da mükemmel idare şekillerinin ve farklı yeni arayışların da demokrasi adı altında uygulanması ve denenmesidir. Bu noktadan hareketle demokrasi; gelecekteki temel insan

hakları kazanımlarından ödün vermeyen bütün mükemmel idare arayışlarının ve uygulamalarının genel adı olacaktır.

210. Demokrasinin Temel Özellikleri

Demokrasi kavramı bir takım değerler ve kurallar içerir. Demokratik düzenin temel ilkeleri özetle şöyledir; “milli egemenlik, serbest seçimler, çok partili siyasi hayat, hürriyet, özgürlük, eşitlik ...”. Temsilcilere yetki sınırlı bir şekilde verilmiş olmalı ve her an geri alınabilmelidir. Farklı alternatifler arasından bir seçim yapma imkanının verilmelidir. Demokrasi ancak kanunların üstünlüğü bir hukuk devletinde yaşar. Halkta vatandaş bilincinin geliştirilmesi gerekir. Demokrasi sade seçimden seçime varlığını gösteren bir rejim değildir. Demokrasinin fonksiyonu sadece siyasi müesseselerle sosyal güçler arasında bir denge sağlamaktan ibaret değildir. Bu ideal fertlerin yaşantılarının her aşamasında bir ana prensip olarak göz önüne alınmalıdır. Demokrasi için gelişmiş bir toplum yapısı ve dengeli bir büyüme sağlanmalıdır. Kişisel özgürlükler zedelenmeden güvenlik sağlanmalıdır.

Demokrasi kişiye dayanan bir rejim olduğuna göre her şeyden önce kişiler rasyonel olmalıdır. Siyasi sistemdeki temel siyasal karar organlarının genel oya dayanan serbest seçimlerle oluşmalı. Serbestçe örgütlenen siyasi partiler arasında eşit şartlarla yürütülen iktidar yarışı olabilmeli. Tüm vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin tanınması ve hukuki güvence altına alınmış olmalı (ÖZBUDUN, 1991, s.68). Demokratik rejimlerde egemenlik mutlak anlamda halka dayanır. Demokratik olmayan rejimlerde ise egemenlik, bir kişi yada bir zümreye aittir. Demokrasinin bir diğer temel özelliği, toplumsal farklılaşmadır. Başta siyasal olmak üzere, ideolojik, kültürel, cinsiyet veya yaşam felsefesine dayalı her türlü farklılığı zenginlik olarak kabul eder. Kamuoyunun uzlaşması ile halk kendi hukukunu kendi oluşturur. Demokratik olmayan toplumlarda hukuk devlet merkezlidir ve topluma rağmen devlet anlayışı hakimdir. Demokratik toplumlarda, yönetim ön plandadır. Bu yüzden demokratik olmayan toplumlarda devrim anlayışı varken, demokratik toplumlarda devrim anlayışı yoktur (ÇAHA, 1998, s.8).

Demokrasinin önemli ayırt edici, belirleyici özelliklerinden biri de azınlık haklarının, hatta tek bir insanın, bireyin haklarının tanınması ve korunmasıdır (MABOÇOĞLU, 1998,

s.57). Devlet başlı başına bir amaç değil, beşeri amaçlara ulaşmak için bir araçtır. Bütün insanlar, muayyen vazgeçilmez haklara sahiptirler. Sistem bireysel özgürlüğü korur ve geliştirir. İnsanlar, kamu hizmetinden yararlanma bakımından eşittirler (TEZCAN, 1994, s.93). Sadece farklı görüşlere, fikirlere ve isteklere müsamaha eden bir sistem değil, aynı zamanda onların sınırlarını çizen bir sistemin adıdır (ERKAL, 1996, s.130). Bu sistemde sorunlar barışçı yollarla ve uzlaşma ile çözülür. Her toplumda çıkarlar arasındaki çatışmanın kaçınılmazlığı, fakat aynı zamanda tüm çıkarların tatmin edilmesinin imkansızlığı uzlaşmayı zaten vazgeçilmez doğal bir çare kılar. İnsanlar denk şartlarla hayata başlamasa da, yasalar önünde eşit haklara sahip olarak doğarlar. Demokratik bir ortamda yetişen bireyler herhangi bir sahte gücün karşısında eğilmez, hiçbir saçma fikri körü körüne bayraklaştırmaz, milli ve manevi değerleri siyasetin entrikalarına kurban etmezler. “Herkes” ne düşünürse düşünsün “biri” başka türlü düşünebilir ve bunu savunabilir (ATEŞ, 1994, s.106). Çok partili Liberal bir hayatta resmi ideolojiye yer yoktur (TEZİÇ, 1991, s.191).

Demokrasinin ana ilkelerinden olan çoğulculuk aynı zamanda farklılaşmaya açık olmaktır. Bu yapı, başta demokrasi kavramının farklı tanımlarının olmasının temel nedeni olmuştur. İnsanları tartışmaya, düşüncelerinin bütün aykırılığına rağmen özgürce ifade etmeye ortam hazırlayan yapısı ile kendinin de tartışılır ve farklı anlaşılır ve algılanır hale getirmiştir. Anacak farklı demokrasi tanımları tarandığında kavramın üç temel ilkenin varlığı üzerinde ulaşıldığı görülür. Bunlar milli egemenlik, hürriyet ve eşitlik, siyasi partilerdir.

211. Demokrasi ve İnsan Hakları İlişkisi

Demokrasi ve insan hakları bir birini tamamlayan, biri diğeri için ön şart olan kavramlardır. İnsan hakları, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların yalnızca insan olmalarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gereken hakların tümüdür. Nitelik yönüyle bu haklar dokunulamaz, vazgeçilemez ve kişiliğe bağlı haklardır. Devlet yada başka bir güç tarafından keyfi olarak sınırlandırmayı ortadan kaldırılamayacağı gibi bireylerin kendileri de bunları başkalarına devredemez veya onlardan vazgeçmez. İnsan haklarının belirginleşmesine ve gelişmesine paralel olarak demokrasi de gelişmiştir.

Demokrasinin gelişimi de insan haklarının kalitesini ve gelişimini hızlandırmıştır. Bu noktadan hareketle insan haklarının tarihsel gelişim sürecinin kilometre taşları aynı zamanda demokrasinin gelişimini de doğrudan etkilemiştir. İnsan hakları tarihine ışık tutacak ve bu süreçte temel kilometre taşları olarak nitelenebilecek birçok belge yayınlanmıştır. Belgelerin önemlileri arasında; Magna Carta Libertatum (1215), Köylülerin On iki Maddesi (1525), Petition of Rights (1628), Habbes Corpus (1679), Bill of Rights (1689), Act of Settlement (1701), Amerika Virginia Haklar Bildirisi (1776), Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi (1789), Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi (1948), Avrupa Sözleşmesi (1950, 1953), Avrupa Sosyal Yasası (1961, 1965), Helsinki Nihai Senedi (1975) ve Paris Şartı (1990) sayılabilir.

Demokrasi ve insan hakları kavramlarının bir birini tamamlayan kavramlar olduğu şüphesizdir. “Demokrasinin; özünde hürriyet, eşitlik, adalet, insana saygı gibi temel hak ve özgürlükler yatan bir yaşam şekli olduğu görülür. Bir başka ifade ile insana ve insanlığa saygısı olmayan bir demokrasinin olamayacağı ya da demokrasinin onsuz olmaz şartının insan hakları olduğu kolaylıkla söylenebilir. Zaten günümüzde demokrasi, bireylerin iktidara karşı özgürlükleri biçiminde algılanmaktadır (YEŞİL, 2002, s.36). Demokrasinin özünden uzaklaşmasını ve yozlaşmasını engellemek için, temelinde yatan insan düşüncesi ve insan hakları anlayışının, sürekli olarak göz önünde tutulması gerekir. İnsan hakları ilke ve standartları, demokrasi kültürünü besleyen ve geliştiren bir işleve sahiptir. İnsan haklarına saygı, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalet düşüncesi, çoğulculuk ve katılımcılık demokrasi kültürünün temel göstergeleridir.

Demokrasi ve insan hakları kültürü, devlet yapısında, toplumsal sistemde ve insan ilişkilerinde çok boyutlu olarak gerçekleşir. Tüm toplum ve bireyler bilinçli varlıklar olarak insan hakları bilgi ve bilincine sahip olmak, davranışa dönüştürmek ve hayata geçirmek sorumluluğunu taşırlar. İnsan haklarının kullanımını gerçekleştirmek, ihlalleri önlemek, korumak ve geliştirmek toplum ve insan yaşamının pratiği içinde sağlanır. İnsan haklarının içeriği incelendiğinde demokratik değerlerle kaynaş bir yapı olduğu görülür. Bu nedenle demokratik yönetim ve yaşam tarzı insan haklarının en iyi şekilde yaşandığı ve yaşatıldığı düzendir. Demokrasi ve insan hakları kavramları, biri diğerinin olmazsa olmazıdır.

212. Demokratik Tutum, Davranış, Değerler ve Önemi

Demokrasinin bir takım ilkelerin, değerlerin, tutumların, davranışların bir araya getirilmesi ile oluşan bir kavramdır. Bu nedenle demokrasiyi, demokrasi kültürünü veya demokratik değerleri öğrenmek ya da öğretmek hatta yaşamak deyince hangi ilkelerin, değerlerin, tutumların, davranışların kriter olarak alındığı çok önemlidir.

Demokrasi kültürü ve demokratik değerler insanların davranış, düşünce ve tutumlarıyla kendini gösterir. Değer, bireylerin amaçlarını, tercihlerini, tutumlarını ve davranışlarını belirlemede ölçüt olarak kullandıkları düşüncelerdir. Değerler bir toplumsal gruptan diğerine, hatta kişiden kişiye değişebilir. Ancak bazı milli, ahlaki ve dini değerler toplumdaki bireylerin büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenir. Toplumdaki bireylerin davranış ve tutumları büyük ölçüde bu değerlerin etkisinde kalır (ERDEN, 1998, s.94). Değer kavramının tanımından hareketle demokratik değer, bireylerin amaçlarını, tercihlerini, tutumlarını ve davranışlarını belirlemede ölçüt olarak kullandıkları demokratik kriterler olarak ifade edilebilir. “Kültür, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek, görenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür” (ERDEN, 1998, s.83). Bu tanımdan hareketle demokrasi kültürü, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek, görenek, beceri ve alışkanlıkların demokratik değerlerle kaynaşmış bir bütündür.

Demokratik değerlerin tam ve değişmez bir listesini vermenin güçlüğüne belirten Özbudun’ a göre demokratik değerler şöyledir; hukukun üstünlüğü, şeffaflık, cinsiyetler arasında fırsat eşitliği, güven, çatışmaların önlenmesi ve müzakere, barış, dinsel hoşgörü, eşitlik, katılma, kararların serbest tartışma ve oylama ile alınması, uzlaşma geleneği, siyasal hedeflerin gerçekleşmesinde şiddet yönteminin reddi, insanın insan olarak taşıdığı temel değer, hürriyet ortamının taşıdığı vazgeçilmez önem, hoşgörü, gerçeğe ancak hür düşünce ve tartışma yoluyla ulaşılabilceği inancı, siyasal çoğulculuk, hukuk devleti olma (ÖZBUDUN, 1989, s.9). Demokratik değer ve davranışların neler olduğu konusunda fikir adamlarının benzer düşünceleri olduğu görülmektedir. Bir hukukçu ile bir eğitimcinin demokratik değerlerin neler olduğu konusunda ki görüşleri tamamen benzer olmasa da bir birine zıt değerler de yoktur. Hukukçu bakışı açısından verilen örnekler bunu görüşü desteklemektedir. Bir hukukçu gözüyle demokratik kişilik özellikleri; inisiyatif sahibi olmak,

karşılıklılık esasına inanmak, yanılabilirlik, deneysel zihniyet sahibi olmak, eleştirisel, esnek ve açık fikirli, uzlaşmacı, hoşgörülü olmak, güven ve sorumluluk duymaktır (KUZU, 1997, s.104).

Demokratik değerlerin analizi yapıldığında aşağıdaki gibi bir liste verilebilir;

- Milli egemenlik, özgürlük, eşitlik, adalet.
- Düşünce, kanaat, irade, ifade ve vicdanlık hürriyeti.
- Yanılabilirlik, esneklik, tolerans, inisiyatif sahibi olmak.
- Uzlaşmacı ve hoşgörülü olmak. Tartışma kültürüne sahip olmak. Yeniliğe açık olmak, değişebilirlik. Baskı yapmama ve yaptırmama.
- Belirginlik, şeffaflık, saydamlık.
- Sorgulayıcı olmak, eleştirmek ve eleştirilmek, görüşlerini savunabilmek.
- Hakkına razı olmak, hakkını aramak. Mülkiyet esasına ve hak bilincine inanmak
- yardımlaşmaya ve dayanışmaya ve işbirliğine açık olmak, vefalı olmak, birlikte çalışma ve karar verme özelliğine açık olmak.
- İnsan haklarına saygılı olmak sevgi, saygı, güven değerlerine sahip olmak
- Kural bilincine, ödül ve cezanın gerekliliğine inanmışlık. Sorumluluk duygusu.
- Toplumsal etkinliklere aktif katılma, katılımcılık Gösteri ve örgütlenme özgürlüğü. Övebilme ya da övmeme hakkı.
- Seçme ve seçilme hakkı seçenek çokluğu ve rekabete açıklık
- Toplumsal çıkarlar ile bireysel çıkarlar arasında adaletli dengenin kurulması. Toplumsal nimetlerden yararlanma ölçüsünde bedel ödemek. Nimette ve külfette eşitlik. Temel insan hakları nimetlerinden yararlanma açısından külfetine katlanma imkanı olmayanların sosyal devlet anlayışıyla korunması.
- Kişisel tercihlerin kabulü çok seslilik, çok renklilik ilgi genişliğine sahip olma. Farklılıkları törpülenmesi gereken sivrilikler olarak değil bütün içindeki parçalar, renkler, çeşitler olarak görmek
- **Çoğulculuk;** Bu kavram nicel değil nitel farklılaşmayı ifade eder. Farklı düşüncelerin özgürce ifade edilebilmesidir.
- **Empati;** Kendini başkasının yerine koyarak onun gibi düşünüp ve onu anlama gayreti. Başkasının düşünceleri ve konumu perspektifinden bakarak başkalarını ne

demek istediğini anlayabilme. Başkalarını, bizim anlamak istediğimiz gibi değil de başkalarını, kendilerini anlatmak istedikleri gibi anlamak.

Demokrasi eğitiminin başarılı olduğu, bireyin bu değer ve davranışları yaşama ve yaşatma ölçüsü ile ifade edilebilir. Demokrat bir kişi mutlak kusursuz bir insanı ifade etmez. Bunun aksini ifade etmek demokrasinin ruhuna da aykırıdır. Ayrıca demokratik bir toplumun işlerliğini sadece kişilik faktörlerine bağlamak da yanlış olur. Demokrasi kültürünü benimsemiş bireyler, bu kültürü yaşayacakları ve yaşatacakları demokratik bir toplum ve devlet düzeninde ancak demokrasiden bekledikleri azami verimi elde edilebilir.

22. Demokrasi ve Eğitim İlişkisi

İnsanların bilgi, beceri ve tutumlarının oluşması ya da değişmesi hayatın doğal akışında belli oranda olabilir. Ancak bu gelişimin bireylerin, toplumun, ülkenin ve insanlığın yararına, olabilmesinin yolu yeterli ve planlı bir eğitimidir. Bireyin eğitim süreci denince ilk akla gelen okul eğitimi ise de, çağdaş birey eğitim süreci “Beşikten mezara eğitim süreci” anlayışı gibidir. Demokrasi ve insan hakları değerlerinin yaşanması ve yaşatılması için çağdaş birey eğitimi sürecinde kişilerin eğitiminin devamlılığına ve kalitesine bağlıdır. Demokrasinin yaşanılır ve yaşatılabilir olabilmesi için başta ilköğretim olmak üzere verilecek eğitim çok önemlidir. Dewey’in “Demokrasiler eğitime adanmıştır.” sözü demokratikleşme ile eğitim arasındaki sıkı ilişkinin en kısa cümle ile ifadesidir.

Her toplum bireylerini eğiterek onların toplumla uyumlu ve topluma katkıda bulunacak biçimde yetiştirmelerini ister. Günümüz toplumlarında bu işlevi eğitim kurumları olan okullar üstlenmiştir. Bireysel ve toplumsal değişme ve gelişme aracı olarak eğitimin rolü ve gücü diğer etkinliklerin oldukça üzerindedir. Eğitim görevi ve sorumluluğu eksik yerine getirdiğinde bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslararası bozulma ve arzu edilmeyenler durumlar oluşur. Demokrasinin doğru algılanıp nimetlerinden herkesin yararlanabilmesi için bilinçli bir toplum şarttır. Toplumun üyeleri demokratik bir kamuoyu oluşturabiliyorsa bunun tek nedeni herkesin toplumun neler yapması gerektiğine dair yeterli bir şekilde bilgilenme ve akılcı yargılarda bulunabilme kapasitesine sahip olması olabilir. Eğitimin en önemli toplumsal işlevi mevcut toplumsal yapıyı korumak ve toplumun devamlılığını sağlamaktır. Eğitim kurumları bireyleri sosyalleştirerek ve onlara toplumun kültürel

özelliklerini aktararak toplumun devamlılığını sağlar. İnsanların demokrasi ve insan haklarını yaşayan ve yaşatan olabilmesi için gerekli donanım ancak eğitim yolu ile kazanılabilir.

Bir ülkede demokrasinin yerleşmesi, büyük ölçüde yurttaşların genel eğitim düzeyine bağlıdır. Demokratik yaşamın gerektirdiği bilgi, tutum ve becerilerle donatılmış bireylerin oluşturduğu bir toplumda demokrasinin yaşam biçimi haline gelmesi çok daha kolaydır. Ancak bu süreç kendiliğinden gerçekleşmediği için, toplumdaki tüm bireylere demokratik değerlerin kazandırılması gerekmektedir. Bununda bilinen en etkili yolu eğitimidir (ŞİMŞEK, 2000, s.5). Demokrasi, eğitilmiş insanlar ile beslenebilen, gelişen ve yaşayan bir süreçtir. Demokrasinin yaşatılmasında, demokratik değerlerin benimsenmesinde aileye ve eğitim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Demokratik bir yaşam için tüm bireylere demokratik değerler kazandırılmalı ve bu değerleri koruma ve sahip çıkma ruhu verilmeli. Demokrasilerde eğitimin özel bir önemi olması gerekmektedir. Çünkü eğitim, sistem ve içerik olarak yalnızca içindeki bireyi etkilemeyip, toplumun geleceğini de belirlemektedir. Demokrasiyi kavramış ve onu yaşatacak bireyler yetiştirmek için eğitim önemlidir.

Bir ülkenin hedeflediği toplumsal, ekonomik ve teknolojik düzeye ulaşmasını sağlayacak en önemli kaynak, nitelikli insandır. Bunun için, insan kaynağının iyi yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Nitelikli insanı yetiştirecek olan eğitim sistemidir (ŞAHİN, 1997, s.42). Demokrasiyi hedefleyen bir eğitim düşünen, düşündüğünü sorgulayan, paylaşan, savunan, geliştiren, kendi yaşamını yöneten, kendi seçimleriyle, kendi yaşamını yöneterek başarılı bireyler yetiştirmeyi amaçlar. Aklın sınırlarını genişletmek ve bir problem için yaratıcı çözüm geliştirmek için nasıl düşünüleceğini kısacası düşünmeyi öğretir. Geçmişle bağlantı kurularak, geleceği öğretmek bilgiyi zenginleştirmeyi hedefler. Kendi kendine öğrenen, öğreten, planlayan bireyler yetiştirir. Eğitimin amacı belli kalıplar içerisinde sıkıştırılmış vatandaşlar yetiştirmek değil, potansiyelleri en üst düzeyde geliştirilmiş insanlar yetiştirmek olmalıdır (ÖZDEN, 2000, s.81). Toplumun gelişmişliği ya da az gelişmişliği ile eğitim sistemi arasında doğrudan ilişki vardır. Eğitim sistemindeki sorunların çözümünün, bir toplumda eğitimi, eğitimin önündeki engelleyici güç olmaktan çıkarıp, gelişmenin itici gücü haline getirilmelidir. Bir ülkede demokrasinin yerleşmesi, büyük ölçüde yurttaşların genel eğitim düzeyine bağlıdır.

Demokratik yaşamın gerektirdiği bilgi, tutum ve becerilerle donatılmış bireylerin oluşturduğu bir toplumda demokrasinin yaşam biçimi haline gelmesi çok daha kolaydır. Ancak bu süreç kendiliğinden gerçekleşmediği için, toplumdaki tüm bireylere demokratik değerlerin kazandırılması gerekmektedir. Bununda bilinen en etkili yolu eğitimidir (ŞİMŞEK, 2000, s.5).

Demokrasi ve İnsan haklarının korunması ve yaşama geçirilmesi için kişilerin bu kavramların bütün yönleriyle farkında olmaları, onları kullanma ve korumayı samimiyetle istemeleri, bu hakların neden korunması gerektiğinin bilincine vararak benimsemeleri yönünde eğitim gereklidir. Demokrasinin dayandığı hoşgörü anlayışı, çoğunluğun azınlığı ezmemesi, azınlığında çoğunluğun yerine geçmemesini gerektirir. Yurttaşın her türlü görüşe saygı gösteren, hoşgörü sahibi insan olması demokrasinin yaşaması için zorunluluktur. Eğitim, yurttaşı bu alanda eğitmekle görevlidir (GERAY, 1978, s.10). Eğitim amaç, içerik ve süreçler açısından davranışlar üzerinde durmakta ve bireyin toplum dokusuna uyumunu amaçlamaktadır. Bu dokuya politik doku da dahildir ve eğitim bireyin politik dokuya da uyumunu sağlamak zorundadır. Şüphesizdir ki her politik düzen kendi varlığını sürdürmek ve yetiştirdiği insanların bu düzene sahip çıkmasını istemek ve bunu sağlamak durumundadır. Demokrasi, bir yönetim biçimi olduğu kadar aynı zamanda da bir yaşam biçimidir. Yönetim ve yaşam biçimi olarak demokrasiyi seçip, benimsemiş ülkeler ancak demokrasinin ilkelerini geliştirerek, uygulayabildikleri ve bu doğrultuda bireyler yetiştirebildikleri oranda demokrasiye sahip çıkabilirler (VARİŞ, 1991, s.132).

Demokrasinin yerleşmesi ile eğitim düzeyi arasında çok yakın bir ilişkisi vardır. Eğitim düzeyinin yüksek olduğu bir ülkede demokratik olmayan uygulamalar sürdürülemez. Eğitim düzeyinin çok düşük olduğu demokratik bir ülkede bulmak da olanaksızdır. Demokrasi, ancak kendi kendine karar verebilen ve olayları değerlendirebilen insanlarla yaşayabilir (ÖZDEN, 1999, S.91). Sağlıklı bir demokrasi için eleştirel düşünebilen ve “bütünü” gören çoğunluk vazgeçilemez bir ön-koşuldur. Demokrasinin en önemli yönlerinden olan kamuoyu, eleştirel düşünebilen, okuduğunu anlayabilen, olayları ve eşyayı kendi bakış açılarına göre değerlendirebilen kişilerce oluşturulduğunda halkın görüşlerini yansıtır. Bu yeteneklere sahip insanların azınlıkta olduğu yerlerde kamuoyu halk tarafından şekillenmez. Olayları kendi başına değerlendiremeyenlerin çoğunlukta olduğu bir ülkede gerçek kamuoyundan ve tam demokrasiden söz edilemez.

Eğitim yoluyla bireye demokratik yeni bir davranış kazandırılabilir ya da geliştirilebilir, varolan antidemokratik bir davranış değiştirilebilir. Demokrasi kültürünün oluşmasında kendiliğinden bir yapılanma gerçekleşmeyeceği için burada en önemli rolü eğitim oynayacaktır. İnsan eğer demokrasiyi tanırsa ve ona inanırsa onu yaşayacaktır ki bu da öğrenilerek kazanılacaktır. Demokrasinin yerleşmesinin ön şartı demokrasinin bilinmesine bağlı görülürken bu bilmede en önemli rolü eğitim oynayacaktır (GÜLMEZ, 1994, s.3). Cumhuriyetin ve demokrasinin teminatı gösterişli devlet binaları ve ya süslü cümlelerle yazılmış anayasa kitapları değildir. Demokrasiyi yüceltecek ve yaşatacak olanlar, iyi eğitilmiş vatandaşlardır. Demokrasiye inanmış vatandaş yetiştiremeyen milletler, demokrasiyi de yaşatamazlar. Demokrasi ve insan hakları eğitimin konusunda yegane sorumluluk okullara yüklenmemelidir. Bu sorumluluk devletin ve toplumun tüm kurum kuruluş, birim ve bireyleri arasında paylaşılmalıdır.

220. Demokratik Eğitim

Demokrasi eğitimi ile demokratik eğitim kavramları arasında çok yakın bir ilişki olmasına rağmen farklı içerikleri vardır. Demokrasi eğitimi kısaca, demokrasinin bireylere öğretilip, kavratılarak içselleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Demokratik eğitim ise demokratik ilke ve değerlere uygun eğitimi ifade eder. Demokratik eğitim kavramı, eğitim hakkından yararlanmanın demokratikleşmesini, eğitimin içeriğinin demokratikleşmesi diğer deyişle eğitim programı, ders kitaplarının çağdaş ve bilimsel bir öze kavuşturulması, eğitim yönetiminin ve denetiminin demokratikleşmesi ilkelerini kapsar (TANILLİ, 1989, s.100). Geniş bir bakış açısı ile demokratik eğitimin, demokrasi eğitimi kapsadığı söylenebilir. Milli Eğitim Şurası'nda demokratik eğitim; bireyin kişiliğine ve onuruna saygı gösteren, cins, ırk ve mezhep ayrımı gözetmeksizin, herkesin ilgi ve yeteneklerine göre gelişme olanakları sağlama amacını gözetken eğitimidir." şeklinde tanımlanmıştır (ANONİM, 4. MİLLİ EĞİTİM ŞURASI, 1949). Demokratik bir düzende; insanlar denk şartlarla hayata başlamasa da, yasalar önünde eşit haklara sahip olarak doğarlar, bu nedenle, insanlara eşit gelişme ve eğitilme imkanları verilmesi gerekir. Bu demokratik eğitim anlayışının da gereğidir.

"Demokratik Eğitim" deyince çoğu insanın aklına hemen demokrasinin temel dayanaklarının öğretilmesi gelmektedir. Nitekim, bu amaçla, okul programlarına yeni

dersler eklenmekte ve bu dersleri alan öğrencilerin daha demokrat olacakları varsayılmaktadır. Ne var ki, bu yöndeki çalışmalardan istenen sonucun alınamadığı anlaşılmaktadır. Demokrasi ve insan haklarıyla ilgili dersleri alan öğrenciler, demokrasinin tanımını yapabilmekte ya da insan haklarının tarihsel gelişimini özetleyebilmektedir. Aynı öğrenciler, demokratik ilkelerin günlük yaşamda uygulanışına kendi davranışlarıyla örnek olmada güçlük çekmektedirler. Bu başarısızlığın en önemli nedeni, demokrasinin “anlatılan bir olgu” olmaktan öte, “yaşanılan bir süreç” olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesidir (ŞİMŞEK, 2000, s.5). Eğitim sürecinin işleyişi demokratik olmadığı zaman, bir içerik ögesi olarak demokrasinin öğrenilmesi de olanaksızdır.

“Eğitim yaşamın kendisidir, yaşama hazırlık değil. Eğitimin amacı, çocuğa düşünmeyi öğretmektir, ne düşüneceğini değil” (DEWEY, 1916, (Çev: Tahsin YILMAZ, 1986). Dewey bu sözü ile eğitimin hedeflerinin demokratik olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Dewey gibi birçok çağdaş eğitimci de benzer görüşler belirtmişlerdir. Mobaçoğlu’un bu doğrultudaki görüşü şöyledir. “Eğitim kurumları, öğrencileri tek yönlü koşullandırma, beyin yıkama ve her türlü bağınazlıktan kaçınılmalıdır. Yalnız benim bildiğim, dediğim, yaptığım doğrudur, anlayışına saplanan bağınaz görüşlü, tek yönlü koşullanmış bireyler ne demokrasiyi anlayabilir, ne de yaşatabilir. Koşullanma bir yana, eğitim kurumları öğrencilere, “Acaba benim bildiğim dışında doğrular, beni doğrulamayan kanıtlar var mıdır?” diye sorular sorarak, bilimsel düşünmenin yöntem ve alışkanlığını kazanmalıdır (MABOÇOĞLU, 1998, s.58). Demokratik eğitimin programları ve yöntemleri demokrasinin dayandığı temel ilkelere göre belirlenmelidir. Öğretim çalışmalarında, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde, eğitsel etkinliklerde öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoşgörüye, kişiliğe değer ve önem verilmelidir. İnsan hakları bilgisi kazandırma ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için davranışlar kazandırma işlevleri, ancak insan hakları öğretim ve eğitimine elverişli bir çevrenin yaratılmasıyla olanaklıdır, özgür ve demokratik bir ortamda gerçekleştirilebilir (DUMAN ve diğerleri, 2002, s.12).

Eğitimi demokratikleştirmek için yapılacak ilk iş, eğitimi öğretmen merkezli olmaktan çıkarmak ve öğrenci merkezli hale getirmektir. Günümüz eğitim bilimcileri tarafından genel kabul gören bir yaklaşımdır. Öğrenci merkezli okul yeni bir kavram değildir. Dewey 1916’da “Demokrasi ve Eğitim” adlı kitabında bir laboratuvar okulunu soyut sınıfların değil,

işbirliğine dayalı sosyal bir organizasyonun vurgulandığı bir eğitim planı olarak tanımlanmıştır (DEWEY, 1916, (Çev: Tahsin YILMAZ, 1986). Öğretmenler hazır bilgileri verip, aynen geri istemekten ibaret eğitim yöntemlerini değiştirmelidir.

Demokratik bir eğitimde, bireyden, öğrenciden ya da katılımcıdan başlanır. Demokratik eğitimde ayrıcalık yoktur, herkes aynı haklara sahiptir. Bireyin kişiliğine saygı gösterilir. Demokratik eğitimde yasa ve kurallara uyulur; ancak bunlardan değiştirilmesi istenenler olursa, öğrencilerin bunlarla ilgili görüşlerini özgürce açıklamalarına olanak sağlanır. Demokrasinin temelindeki etik değerler demokratik eğitimle öğrencilere verilir ve bu değerler okulda yaşatılır. Bireyin yeteneklerini, sahip olduğu kapasite oranında geliştirmeye yöneliktir. Öğretmenlerin rehberliğinde, öğrencilerin kendi kararlarını vermeleri sağlanır (ÇAĞLAR, 1977, s.26). Demokratik eğitimde; seçme ve seçilme, eleştirme ve eleştirilme, sorumluluk duygusu, kendine güven duygusu, yardımlaşma duygusu, arkadaşlık, adalet, zihinsel eğitim, toplumsal eğitim, ahlak eğitimi önemli kavramlardır (BİNBAŞIOĞLU, 2000, s. 37).

Eğitimde şiddetin asla yeri yoktur. Şiddetin eğitim yöntemi olarak kullanıldığı ortamda yetişen öğrenciler, ileride başkalarının konuşmasına tahammül edemeyen, farklı düşüncelere hoşgörü ile bakmasını bilmeyen sadece otoriteye itaat etmeyi öğrenmiş yetişkinler olarak topluma katılacaklardır. Bir toplumun genelini bu tür insanlar oluştursa, o ülkede, demokratik bir yaşamın gerçekleşmesi olasılığı çok azdır.

Demokrasi ve İnsan haklarını bilmek yetmez, bu hakları davranışlarımızın temel ilkesi yapmamız da gerekir. Eğitim sadece bilgileri biriktirmek değildir, asıl hedef bu bilgileri kullanarak ve etkisinde kalarak öğrenilenleri davranışa dönüştürmektir. Demokrasinin temel prensipleri katılımcılık, insan hak ve özgürlükleri, çoğulculuk ve hukukun üstünlüğüdür. Bireyler doğumlarından itibaren ailede ve toplumda bu prensipler içinde büyümezlerse yetişkin olduklarında bu kavramlara göre yaşayamazlar. Demokrasinin yaşanarak öğrenilmesi onun ilkelerinin insanların günlük yaşamına girmesi, insanların bunları benimsenmeleri ve normal davranışlar olarak hissedilmesi gerekir.

Demokratik eğitim için en önemli adım öğrencileri topluluğun birer üyesi olarak görmek ve buna göre davranmak olacaktır. Okul içinde tartışma teşvik edilmelidir. Bu

tartışmalar program içeriğiyle, okulun örgütlenmesiyle, not verme ve öğrenci değerlendirme uygulamalarıyla, eleştirel düşünmenin yeri ve önemiyle, karmaşık sorunlara nasıl müdahale edileceği gibi eğitsel konular da olabilir. Bu yaklaşım öğrencilere düşündüklerinin ve düşüncelerinin niteliğinin önemli olduğunu gösterecek ve onları aktif öğrenmeye teşvik edecektir.

Öğrenci örgütlerine gerçek görevler vermemiz de gerekir. Öğrenci konseyleri öğretmenler kurulu ya da yönetim kurulu toplantılarının gündem maddelerini görebilmeli ve yorumda bulunabilmelidir. Diğer öğrencilerin de katılacağı bir süreçten sonra, okul yönetimine eğitsel konularla ilgili yıllık sunuşlar yapmaları beklenebilir. Öğrenci örgütleri okulun disiplin ya da diğer politikalarının belirlenmesinde bir role sahip olabilirler. Demokrasi uygulaması okulun eğitsel programıyla açıkça bağlantılı olmalıdır. Eğitim konuları programın başlı başına bir parçası olabilir. Öğrenciler derslerin ve öğrenme aktivitelerinin tasarlanmasına katılabilirler, bu her yaştan öğrenciyle yapılabilecek bir şeydir. Değerlendirme aktivitelerinin geliştirilmesinde öğrenci katılımı özellikle gereklidir, çünkü değerlendirme öğrencilerin okul hakkındaki düşünceleri üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Son dönemde Milli Eğitim Bakanlığı'nın yaptığı bazı kanuni düzenlemelerle öğrenci, öğretmen ve velilerin eğitimde söz sahibi olmaları için adımlar atılmıştır. Ancak bu demokratik eğitimi destekleyici düzenlemeler okul ortamında kağıtlara yazılmanın ötesinde geçememektedir.

Öğrencilere demokrasi sürecinin, bilgisinin verilmesi ve burada bazı uygulamalar yer verilmesi demokrasi eğitimi için çok önemlidir. Öğrencilerin demokrasi sürecine kendilerini adayarak geliştirmelerinin en etkili yollarından birisi de demokrasinin temel prensiplerinden bazı uygulama imkanlarının onlara verilmesidir. Sorumluluğun paylaşılması ve işbirliğinin yerleşmesi, toplum içinde bazı çalışma gruplarıyla topluma hizmet veya okul yönetiminde söz sahibi olma gibi doğrudan ve dolaylı tecrübeler veya sosyal ve bilimsel ilgilerin bütünleştirilmesi yoluyla sağlanabilir.

Öğretim programları sadece uzmanlar tarafından belirlenecek, öğrencilerin önüne soru sormadan öğrenmeleri gerektiği söylenerek konulacak bir şey değildir. Demokratik eğitimin, demokrasinin temel prensiplerinden olan katılımcılık, insan hak ve özgürlükleri, çoğulculuk, eşitlik gibi ilkelerine dayandırılması gerekir.

Sadece yasalarla, yönetmeliklerle, demokrasi eğitimi içeren eğitim programlarıyla, demokrasi ve insan hakları değerlerini içselleştirmiş insanların yetiştirilmesi yeterli olmamaktadır. Aile içi demokrasinin yeterince yada hiç olmadığı ortamda yaşayan öğrenci, her sabah kendini daha mutlu, verimli ve rahat hissettiği giysilerini bir kenara bırakarak yerine iş giysisi mantığı ile giydiği okul üniforması ile yeterince demokratik olmayan okul ortamı, demokrasiyi tatmamış veya yeterince özümsememiş otoriter öğretmenle karşı karşıya kalınca kitaplarda yazılı doğrular ile gözün gördüğü gerçeklerin uyuşmadığı yaşayarak öğreniyor. “Demokrasi ve insan haklarının yaşandığı bir düzen için eğitimi demokrasinin önemli bir parçası, demokrasiyi de eğitimin önemli bir parçası kılmak şarttır. Demokrasi ve insan hakları eğitiminin tam öğrenme ile sonuçlanması için, kişilerin demokrasi ve insan hakları değerlerini yaşayarak öğrendikleri bir demokratik eğitim düzeneğine ihtiyaç vardır. Düşünce özgürlüğünü barındırmayan ve fırsat eşitliğini gerçekleştiremeyen bir eğitim sistemi, demokrasinin yaşamasına da katkıda bulunmaz” (BURSALIOĞLU, 2000, s.172).

2200. Demokratik Okul Ortamı

Toplumda varolan sosyal ve kültürel kurum, olgu ve değerler bireyin eğitimini etkiler, ancak bireyin eğitiminden sorumlu olan ve bu amaç için kurulmuş sosyal kurum okuldur. Bireylerin okulda planlı, programlı bir şekilde yetiştirilmesi planlı, programlı bir yaşantıyı beraberinde getirir. Okul, bireylerin daha iyi yetiştirilebilmesi ve topluma yararlı olabilmesinde bir atölye olarak düşünülebilir (VARİŞ, 1991, s.13). Demokrasi ve eğitim kavramlarını bir arada düşünmek gerekmektedir. Okullar, demokratik bir toplumda yaşamak için gerekli becerilerin ve araçların öğrenilip uygulandığı minyatür toplumlardır (ERDEN, 1998, s. 131). Çağımızda okullara, yetişkinler için olan kurumlardan daha fazla zorunluluklar ve sorumluluklar yüklenmiştir. Bu nedenle okulda demokrasi ya da demokratik okul kavramı günümüzde daha geniş bir perspektif kazanmıştır.

Demokratik bir okulun taşıması gereken özellikler:

- Ahlaki ilke ve sorunlar teknik olanlardan üstün tutulmalıdır. Örneğin şu soruların sorulduğu bir yer; Bu doğru mu? Bu dünyayı daha yaşanabilir bir yer kılmakla mı ilgilidir? Bu adalet, eşitlik vb. ilkeleriyle tutarlı mıdır?

- Nedenler ve bilgi, görev sıralaması ve yetkinin üzerinde olmalıdır. Yetki bir eylemin doğrulanması için yalnız başına gerekçe oluşturmamalıdır?
- Okul ve okulda bulunan herkes uygulamalar hakkında diyaloglar ortaya çıkaracak durumlar yaratmaya çalışmalıdır. Okuldaki her şey soruya açık olmalı ve eğer ikna edici nedenler varsa değişikliğe gidilmelidir. Böyle tartışmaların süreçleri de demokratik bir şekilde oluşturulmalıdır.
- Farklı görüşler saygı ve hoşgörüyle karşılaşmalı, başkalarının düşüncelerini anlamaya rıza gösterilmeli ve diğerlerinin doğru bizim yanlış olabileceğimiz akıldan çıkarılmamalıdır.
- Herkes okulda katılıma sadece hoşgörüyle yaklaşmakla kalmamalı, onu yaratmak için aktif olarak çalışmalıdır.
- Okul topluluk halinde dayanışma ve birliği oluşturmaya çalışırken, farklılığa ve çeşitliliğe saygı göstermelidir. Bunlar birbirine karşıt değil, birbirini zorlayan eylemler olarak görülmelidir. Bu, anlaşılmadığımız durumlarda bile birbirimizi korumamız gerektiği anlamına gelir.
- Okul yetkinin ve gücün alternatif kaynaklarını kabul ve teşvik etmelidir. Bazı konularda iyi olanların, örgüt içerisindeki konum ve statülerine bakılmaksızın, yetenekleri ve katkıları kabul edilmeli, takdir edilmelidir.

Demokratik eğitim, demokratik okul ortamında gerçekleştirilir. Demokrasi eğitimi ve demokratik okul konusunda öncü isimlerden olan Dewey ve Kelly'nin önerdiği demokratik okul;

- Demokrasinin temel ilkeleriyle tutarlı olmalıdır.
- Öğrencilerin kendi kavramlarını oluşturmalarına destek olmalıdır.
- Öğrencilerin etkin olarak katılımını sağlamalıdır.
- Soyut düşüncelerden önce somut düşünceleri kazandırmalıdır.
- Esnek olmalıdır.
- Öğretmene, öğrencilere yardımcı olan bir rol vermelidir.

(DEWEY-KELLY, ?, Aktaran: KARAKÜTÜK, 2001, s.24-25).

Okullar, öğrencilerin demokrasiyi yaşayarak öğrendikleri yerler olmalıdır. Okullarda demokrasinin kuralları işlemediği sürece orada demokrasi öğretilemez. Bu da ancak, öğrencinin kendi eğitimi ile ilgili konularda alınan kararlara katılmasıyla mümkündür. Okul bütününe ait ortaya çıkan problemlerde öğrenciler problem çözme sürecine katılmaya cesaretlendirilmelidir. Demokrasiyi toplulukların, bütün üyelerinin katıldıkları süreçler aracılığıyla tercihler yaptıkları bir yaşam tarzı olarak görürsek, okullarda öğrencilerin bu şekilde düşünülmediğini görürüz. Öğrenciler topluluğun birer üyesi olarak görülmemektedirler. Okulları daha çok öğrencilerin işlenecek birer hammadde olarak görüldüğü birer fabrikaya benzetiriz. Okullar öğrencilerin başka birilerinin istenen sonuçları üretmeye yönelik planlarına uygun olarak biçimlendirileceği şekilde örgütlenmişlerdir. Böyle bir bakış açısı demokrasi anlayışıyla ve aynı zamanda eğitim kavramıyla uzlaşmaz bir bakış açısıdır. Eğitim insanlara yapılacak bir şey değil, onların kendileri için yapacakları bir şeydir. Öğrencileri kendi dünyalarının aktif kurucuları olarak görmeliyiz. Böyle olunca da programların öğrencilerin nasıl yaşamaları üzerine oluşturulması gerekir (GÖMLEKSİZ, 1993).

Okuldaki her bireyin kurumun işleyişine katılma hakkı vardır. Öğretmenler daha bilgili ve becerili kimseler olmaları nedeniyle daha farklı görülmeli, fakat öğrencilerle aralarındaki karşılıklı saygı çerçevesinde hareket etmeli, yani “eşitler arasında birinci” olmalıdırlar. Öğretmenler okulda olup biteni etkilemede ve biçimlendirmede bugün okullarda gördüğümüzden daha önemli roller oynamalıdır. Veliler ve diğer topluluk üyeleri de katılma hakkına ve zorunluluğuna sahiptirler. Her bir kişi ya da grup diğerlerinin görüşlerini ve isteklerini dikkate almak zorundadır.

Okula, etkileşim içinde olduğu tüm üyelerinin gerçek anlamda demokrasinin ilke ve değerlerin yaşandığı, yaşatıldığı bir toplum birimi olması açısından bakmakta geç kalınmıştır. Özellikle öğrencilerin “okulda demokrasi” kavramı içindeki birinci derecede öncelikli konumu göz ardı edilmiştir. Demokratik uygulamanın sınanması, en kestirme yolu, en az güce sahip olana nasıl davranıldığına dayanır. Okulda bunlar öğrencilerdir. Bazı öğrenciler için okulları; kendilerine bir şeylerin söylendiği ancak uygulamaların farklı olduğu, özgürlüklerinin kısıtlandığı, kendi istediklerini yapamadıkları, şiddete maruz kaldıkları, yönetildikleri, test edildikleri, denendikleri ve derecelendirildikleri bir yerdir. Gerçekten öğrencinin algıladığı gibi ise okulu burada geçirecekleri süreç yetişkin

dönemlerine olumsuz izler taşıyacaktır. Bireyler çocukluktan itibaren demokrasi ve insan hakları değerlerinin gerçek anlamda yaşandığı bir toplum içinde büyümezlerse gelecekte de bu değerlere uygun davranmazlar.

Demokrasi, fikrin ve insan kişiliklerinin birbirini özgürce etkilemesine imkan verir. Bu gelişme için gerekli bir koşuldur. Bu nedenle eğitim ortamı demokratik olmalıdır. Bunun için de okulda, öğrencilerin kendi kendilerini yönetmelerine, fikirlerin serbestçe tartışılmasına, okul faaliyetlerinin öğrencilerle birlikte planlanmasına ve herkesin eğitim yaşantısı sürecine katılmasına imkan sağlamalıdır (DEMİREL, 1999a, s.30). İlköğretim okullarında öğrenciler kendilerine neler yapılmak istendiği, neden istendiği konusunda bilgilendirilmemektedirler. Öğrenciler okula gitmek zorunda oldukları için gitmektedirler. Öğrencilerin yaşları ilerledikçe, olgunlaştıkça durum değişmemektedir. Orta dereceli okullarda geleneksel düzen ve hiyerarşi kalıpları baskındır. Liselerde bile öğrenciler bağımsız karar alma rolünü oynayamamaktadırlar. Bir çok öğretmen öğrencilerine bağımsız öğrenmenin önemini anlatmaya çalışırken, bir çoğu karar alma sürecinde kontrol altında olmaya gereksinimleri olduğunu düşünmektedir. Öğrenciler kendi öğrenecekleri şeyler hakkında nadiren karar verebilmektedirler. Böylece öğrenciler demokratik yaşama ilişkin becerileri öğrenme şansını elde edememektedirler. Durum böyleyken, okullarda tartışılan demokratik ilkeler doğrultusunda anlamlı değişiklikler yapılması gerektiği açıkça görülmektedir. Yetki kalıplarındaki değişiklik, okul yöneticileri ve yerel eğitim yöneticilerinin sadece direktifler vermemesi, bunun yerine okuldaki işlerin tartışma, diyalog ve uzlaşma gibi demokratik yöntemler kullanılarak yerine getirilmesi gerekir. Eğitimle ilgili bütün birimler ve bireyler demokratik ilkelere uygun olarak eğitim işleri ve ilişkileri yürütmelidirler.

Okuldaki herkesin birbirine daha saygılı olması gerekir. Yöneticilerin okul politikalarını ve uygulamalarını öğretmenlerle tartışmaları gerektiği gibi, öğretmenlerin ve yöneticilerin aynı şeyi öğrencilerle yapması da gerekir. Okul bir kaç kişinin aldığı kararlarla diğer bir çok kişiyi uygun görüşlerini almaksızın yöneteceği bir yer olmamalıdır. Öğrenciler sadece program çerçevesinde değil, okulun tüm yaşantısında pasif yararlanıcıları değil, aktif yaratıcıları olmalıdır (GÖMLEKSİZ, 1993). Okulları her yönüyle çocukların doğasını ve gereksinimlerini göz önünde bulundurularak dizayn edilmeli. Onlara karşı yasal ve ahlaki sorumluluklarımız vardır, daha iyi kararlar

vermelerine yardım etme zorunluluğu ve tehlike durumunda müdahale etme zorunluluğu. Ancak bu düşüncelerin okullarımızda bugün karakterize edilen otoriter anlayışı gerektirdiği şüphelidir.

Öğrencilerin statülerinin kendi eğitimlerine tam olarak katılmalarını sağlayacak şekilde değiştirilmesi kolayca olacak bir şey değildir. Bir çok kişi karşı çıkacaktır. Bazı yazarlar okulda demokrasiden tamamıyla bir araç olarak söz ederler, gençleri demokratik bir toplumda yaşamak için hazırlamaya hizmet ettiği sürece onaylanacak bir araç. Daha iyi bir eğitim için ne kadar demokrasi gerekir yaklaşımı demokrasiyi etkin bir eğitim tekniği olarak görmekte ve yaklaşım demokrasi fikriyle uyuşmamaktadır. Eğitim hayata hazırlama değil, hayatın kendisidir. Okulu bir araç olarak, öğretilen bir takım teknik süreçlerle nasıl yaşanacağını öğretildiği bir yer olarak görürken bir hata yapıyoruz Okul, eğitim sisteminin en önemli ögesidir. Okul, bina ve donanım olarak eğitim-öğretime hazır olmalıdır. Ancak bir okul için aranması gereken en önemli özellik, içinde verilen eğitim ve öğretim olmalıdır. Büyük ve gösterişli bir okula “mükemmel bir okul” demek, tuğla yığınıyla gurur duymaktır. Bir okula mükemmel okul diyebilmek için, o okulda iyi yetişmiş öğretmenler tarafından demokratik bir ortamda verilen ilkeli ve kaliteli bir eğitimin olması gerekir.

2201. Demokratik Sınıf Ortamı

Demokrasinin öğrenilebilmesi ve anlaşılabilmesinde demokratik bir okul ortamında pratiğin yapılması çok önemlidir. Bunun için ise en etkili ortamlardan birisi sınıf ortamıdır. Öğretmenlerin demokratik bir sınıf ortamı oluşturarak ders anlatmaları, öğrencilerin de demokratik davranış geliştirmelerini sağlayacak ve bu da öğrenci başarısını arttıracaktır. Sınıfta lider konumunda olan öğretmenin, her şeyden önce insan haklarına saygılı bireysel fark ve potansiyelin farklılığına, hoşgörüyü, demokratik yaşam biçimin güzelliğine inanan ve bunu uygulamaya yatkın olan bir kişiliğe sahip olması gerekir. Özellikle demokrasi ve İnsan hakları kitaplarla, sınavlarla değil yaşanarak ve yaşatılarak öğretilir. Bu nokta da ders programları kadar öğretmenin uyguladığı yöntemi sahip olduğu tutum ve davranışlar, demokrasi bilinci ve inancı, demokrat olabilme becerisi önemli unsurlar olarak görülmektedir (BÜYÜKKARAGÖZ, 1990, s.25).

Öğretmenlerin öncelikle demokrasiyi içlerine sindirilmiş olması gerekir. Eğitim sırasında sınıf atmosferine yansıtılan otoriter kimlik eğitimin kalıcılığında çok ters etki yapmaktadır (GÜÇLÜOL, 1989, s.3). Okullar ve sınıflar, insanların katılımcı demokrasiye hazırlandığı yerlerdir. Çünkü insanlar yaptıkları ve yaşadıkları şeyleri daha iyi öğrenirler (ERGÜN-DUMAN, 1998, s.45). Çoğu öğrenci için sınıfları pasif bir yerdir. Demokratik bir sınıf, öğrencilerin sessizce oturup ders dinlediği bir müze değil; arkadaşlarıyla birlikte etkin katılımın bir ürünü olarak araştırmaların yapıldığı bir laboratuvar olmalıdır (BAŞAR, 1994, s.21). Okul, öğretmenler ve öğrencilerin eğitsel amaçlara ulaşmak için sahip oldukları bilgi ve yaşantıları paylaştıkları, yapılandırılmış ortamlardır. Öğretmenlerin okulda ve sınıf içinde sergileyecekleri davranışların eğitsel amaçlara ulaşma düzeyi üzerindeki etkileri büyüktür.

Demokrasi, yaşanılarak öğrenilen bir süreçtir ve öğrencilerin etkin katılımını gerektirir. Dolayısıyla, eğitim ortamlarındaki öğretmen- öğrenci etkileşimi özgürleştirici bir anlayışla yürütülmek zorundadır. Öğrencilerin okuldaki öğrenme yaşantılarının demokratik olması gerekir. Öğretmenler, sınıflarında demokratik bir ortam oluşturabilmek için bazı stratejileri asgari uygulamalıdır. Sınıfta demokrasi için bazı ilkeler sıralanabilir. Derslerde tartışma yapmak. Seçme ve seçilme yaşantısı sağlamak. Karar verme becerilerini geliştirmek. Karşıt görüşlere yer vermek. Çatışma çözmek ve arabuluculuk yapmak. Söylediklerini anlamak için karşıdaki kişiyi dikkatle dinleme. Konuyu dağıtmama, soruna odaklaşma. Suçlayıcı sözcükler yerine kendi duygularını anlatan sözcükler kullanma. Karşıdakini anlamaya çalışma, empati duyma (KUZGUN, 2000, s.17). Öğretmen sınıfın ilişkisi düzeninin kurulması ve düzeltilip geliştirilmesinde yol gösterici bir liderdir, sınıf ikliminin yaratıcısıdır. O, sınıftaki yaşamın her ögesini ve anını eğitsel amaçlar yönünde planlı biçimde kullanabilmeli, sınıf bir tiyatro, öğretmende yönetmen olmalıdır (BAŞAR, 1994,s.62). Sınıfta öğretmenle öğrenci arasındaki ilişkiler, öğrenmenin ve eğitimin temelini teşkil eder. Söz ve eyleme dayalı bu ilişkiler iyi ise, sınıfta olumlu bir öğrenme atmosferi oluşur; ilişkiler kötü ise, sınıfın öğrenme atmosferi giderek bozulur ve eğitim amacına ulaşmaz. O hâlde sınıftaki eğitici ortamın büyük ölçüde öğretmenin davranışlarına bağlı olduğu söylenebilir (ERGÜN-DUMAN, 1998, s.45).

Demokratik tutum, davranış ve değerlerin kazandırılmasında daha faydalı bazı öğretim yöntem ve teknikleri vardır. Demokrasi eğitiminde diğerlerine göre daha etkili olan bu

yöntemler aynı zamanda demokratik bir sınıf ortamını da oluştururlar. Bu yöntemlerden bazıları şöyle sıralanabilir: Grupla çalışma; grup çalışması, ferdin sosyal gelişimini ve değişimini sağlar. Öğrencilerin başkalarının fikirlerine saygı duymayı öğrenir. Başkalarını dinleme ve anlamaya çalışma, toplum içinde nasıl konuşulacağını öğrenir. Yardımlaşma ve işbirliği yapmayı öğrenir. “Ben” yerine “biz” anlayışını kavrar. Birlikte öğrenme ve başarma anlayışı yerleşir. Tartışma (Münazara, panel, zıt panel, sempozyum, açık oturum, forum, kollegyum, beyin fırtınası.) Anlatılanları değerlendirme, gerçekleri kavrama ve eleştirici düşünme kabiliyetinin geliştirir. Gösteri (Demonstrasyon); Öğrencilerin gösteri sırasında görev almaları, onları etkinliğe teşvik eder. Öğretmenler kendi sınıflarında öğrenci merkezli yaklaşımlardan, soru-yanıt, tartışma, örnek olay, gözlem gezisi, rol oynama ve takım çalışması gibi çağdaş uygulamalara ağırlık vermelidirler (DEMİRCİOĞLU-ŞİMŞEK, 2000, s.49).

Derslerde uygulanan yöntemlerin ve derslerin ne şekilde işleniyor olduğunun büyük bir önemi vardır. Bu sorumluluk ise öğretmenlerindir. Derslerin işlenmesinde grup ile çalışma, problem çözme, tartışma, etkin katılım, hoşgörü, grup içerisinde ve diğer grup bireylerine karşı saygılı olma, işbirliği içinde hareket etme gibi noktalara dikkat etmek, bireylerin demokratik değerler kazanması bunları yaşama aktarması bakımından önemlidir (ŞEN, 1997, s.600-601). Sınıf içinde oluşturulan işbirlikçi öğrenme, öğrencilere demokratik kimliğin; sorumluluğu paylaşma, karar verme, saygı duyma, yeteneklerinin farkına varma, haklarını öğrenme özelliklerinde anlamlı gelişmeler ortaya çıkarmaktadır. İnsan hakları ve sosyal sorumluluklardan her bir öğrencinin haberdar edilmesi, öğrencilerin özgürce davranmalarında etkili olup hoşgörü sınırlarını da genişletecektir. Öğretmenler sınıftaki kayıtsız şartsız sessizlik ve kurallara uyma koşulundan vazgeçmeye gönüllü olmalıdır. Demokratik ortamlarda birey, potansiyelini geliştirip kendini daha iyi tanıma imkânı bulabilir.

2202. Demokrat Öğretmen

Öğretmenin çağdaş tanımı; öğretme etkinliklerini planlayıp uygulayarak öğrenenin gerekli bilgi, beceri, tutum, değer ve davranış donanımlarına ulaşması için çalışan kişidir.”Öğrenme-öğretme ortamında bir çok değişken yer almaktadır. Bu değişkenler; öğretmen, öğrenci, okul, program, eğitim ortamı, eğitim yönetimi, aile ve çevre olarak

sıralanabilir. Bu değişkenlerden en önemlisi ve en kritik olanı öğretmendir. Öğretmen öğrenmeyi koordine eden ve sağlayan kişidir. Öğrenme, öğrencinin kendisi tarafından öğrenme yaşantıları sonucunda elde edilen bir sonuçtur. Öğretmenin görevi çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanarak öğrenme yaşantıları düzenlemek ve istendik davranışların öğrenci tarafından kazanılıp kazanılmadığı değerlendirmektir (FİDAN ve ERDEN, 1994, s.76). Öğretmenler, bilgi taşıyıcı ve aktarıcı değil, bilgi kaynaklarına giden yolları gösterici, kolaylaştırıcı birer eğitim, lideri olmalıdırlar (BAŞAR, 1994, s.12) Öğretmenler öğrencilerine istenilen davranışları öğretmede ve öğrenilen davranışları pekiştirmede eğitim ve öğretim etkinliklerinin en önemli parçalarından biridir.

Öğretmen sahip olduğu bilgi muhtevasını öğrencilere aktarmanın, mesleğini icra etmenin yanı sıra öğrencileri kişiliğiyle de etkilemektedir. Öğretmen dersi işlemindeki etkililiğinin yanında öğrencilerce olumlu veya olumsuz tutum ve davranışlarıyla da değerlendirilmektedir. Öğrenciler kısa bir zaman zarfında öğretmenlerinin neye nasıl tepki vereceğini, nasıl bir kişiliği olduğunu çözümlerler (ÇETİN, 2001, s.11). Öğrenciler, öğretmenlerinin gönderdikleri sözsüz iletilere çok duyarlıdırlar. Adale gerilmelerini, dudak kenarlarındaki gergin çizgileri, tümüyle beden dilini okumasını hemen öğrenirler. Bu sözsüz iletiler sözlü iletilerle çelişiyorsa, öğrencilerin aklı karışır ya da sözsüz iletilere inanır ve bununla ters düşen sözlü iletileri yapmacık kabul ederler (GORDON, 1999, s.33). Öğretmen davranışlarının niteliklerini inceleyen birçok çalışma vardır. Öğretmen davranışları özelliklerine göre iki temel gruba ayrılır. Birinci yöndeki davranışlar öğrencide sevgi, saygı yaklaşma yaratırken, ikinci yöndeki davranışlar ise endişe, korku ve uzaklaşma yaratır. Birinci türdekiler demokratik, ikinci türdekiler otokratik bir öğretmenin davranışları olarak nitelendirilmektedir. Bu sınıflandırmaya göre ideal bir öğretmen demokratik öğretmen tanımı içine girmektedir (KÜÇÜKAHMET, 1993, s. 85).

Nitelikli ve Niteliksiz Bir Öğretmende Bulunan Kişisel ve Mesleki Nitelikler

Kişisel ve Mesleki Nitelikler Açısından Yetenekli Bir Öğretmen:

Daima üzüntü ve gerginlikleri hisseder ve bu durumu en asgari düzeye indirir. Öğrencilerin ayrı ayrı bireyler olduklarını ve her birinin bireysel ilgiye ihtiyaçları olduğunu bilir ve kendilerini iyi hissetmelerini sağlar. Çalışma hayatına ve görev anlayışına kuvvetle

inanır fakat bunu menfi bir baskı ile yapmaz. Öğrencileri ve ailelerini olumlu bir şekilde yönlendirir ve ortak çalışma gereğini kabul eder. Sert davranmaktan kaçınır. Eleştirmekten ziyade ödüllendirmeye önem verir. Öğrencilerin, isteklerini, yeteneklerini ve kişiliklerini bilir. Sonuçları, değişken ve ilginç olarak görür. Geniş kapsamlı müfredatı temel becerileri geliştirmek için en iyi yol olarak görür. Öğrenim deneyimleri için merak ve yaratıcılığı anahtar kavram olarak görür. İçerik ve öğrencilere uyum sağlamak için öğretim faaliyetlerini çeşitlendirir (MOON-SHELTON MAYES, 1994, s.113-116).

Kişisel ve Mesleki Nitelikler Açısından Yeteneksiz Bir Öğretmen:

Genellikle öğrencileri korkutur, çok az gülümser ve sert bir yetişkin gibi davranır. Gerçek dışı amaçlar üzerine dayalı baskı ile stres oluşturur. Öğrencileri ve ailelerini olumsuz yönden ele alır. Ödülünden çok cezaya önem verir, sükûnetten ziyade stresi benimser. Her zaman cezalandıracak şeyler bulur ve bir olayda bunu yapılandırır. İstekleri dondurur, canlı ve meraklı öğrencileri tehdit olarak görür. Geniş kapsamlı müfredatı sevmez eğitimde temel becerileri dar şartlar içinde düşünür. Sonuçları standart görür ve kısıtlayıcı bir zaman cetveli geliştirerek her şeyde bunu hâkim kılar. Kendi tariflerini geliştirir. Değişikliklere şüphe ile yaklaşır. Pasif öğretimi tercih eder. Çoğu kez öğrencilerin kendisine tavır almasına neden olacak şekilde davranır. Ancak onlardan iyi bir davranış ve tolerans bekler (ÇETİN, 2001, s.12).

Eğitim bilimciler bu davranışları dikkate alarak öğretmenlerin dersteki davranış biçimlerini; otoriter davranışlar, umursamaz davranışlar, demokratik davranışlar olmak üzere üç kategoride değerlendirmektedirler. Öğretmenler sınıfta genel olarak bu davranışlardan birini sergilerler. Bu davranış biçimlerinden demokratik davranış özellikleri şüphesiz demokratik eğitim için en elverişli davranış biçimidir.

Öğretmenlerin Demokratik Davranış Özellikleri:

Öğretmen öğrenciyle demokratik bir iletişim içindedir. Öğretmen bireyler arası etkileşimi cesaretlendirir. Öğretmen öğrencilerin düşünce ve duygularına önem verir ve sınıftaki öğrencilere güven duyar. Eleştirilere önem vererek bu davranışı teşvik eder. Değerlendirmelerde objektiftir. Dersin asıl hazırlayıcıları ve yürütücüleri öğrenci

ağırlıklıdır. Öğretmen bu konuda iletişim sağlayıcıdır. Grup çalışmalarına önem verir. Her konuda rehberlik yapar.

Öğretmenlerin öğrencilerinde demokratik tutum ve davranış biçimlerini oluşturabilmesi için her ortamda örnek demokratik davranış ve tutumlar sergilemeleri gerekir. Öğretmenlerin demokratik davranışları, öğrencilerde gerçek bir disiplin duygusu oluşturur. Araştırma ve karar verme yetenekleri gelişir. Öğrencilerde yardımlaşma, paylaşma duygusu güçlenir. Bencillik yerine birliktelik, “ben” yerine “biz” anlayışı gelişir. Başkalarının düşünce ve tercihlerine hoşgörülü olmayı öğrenirler.

Öğrencilerin, gerek demokrasi bilgisinin gerekse demokratik tutum ve davranışların kazandırılmasında, etkin katılım gerektiren ve yaşantı merkezli yöntemler de kullanılmalıdır. Bunlar arasında derinliğine kavrayış yöntemi, tartışma, soru-cevap, problem çözme, araştırma – inceleme, oyunlaştırma, sosyal etkinlikler düzenleme, işbirliği içerisinde çeşitli işler yapma gibi içerisinde demokratik değer ve gereklerine yaşadığı yöntemler ile hikayeleme gibi yöntemler sayılabilir (YEŞİL, 2002, s.124). Başarılı bir öğretmende bulunması gereken en önde gelen mesleki beceri ve niteliklerden birisi, farklı öğretim strateji yöntem ve tekniklerini kullanabilme yeterliliğidir. Öğretim yöntem, teknik ve stratejileri hakkında istenilen düzeyde bilgisi olmayan öğretmenlerin amaçlanan davranışları öğrencilerine kazandıramayacakları aşıkardır (DEMİRCİOĞLU, 2002, s.167). Demokrasi eğitiminde öğretmenlerin başarılı olması sadece müfredat ve ders kitaplarına bağlanmamalıdır. Öğretmenlerin tercih ettiği yöntem ve etkinliklerin demokratik davranış ve berileri geliştirir bir nitelikte olması gerekir.

İdeal bir öğretmenin kutsal ve büyüleyici bir görevi vardır, çocukların ruhlarına gereken biçimi kazandırmaya çalışır, insanlığın geleceği onun elindedir (ADLER-ŞİPAL, 1996, s.150). Türk eğitim sisteminin demokratik hedeflerine ulaşabilmesi, esasında sistemi işleyip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin niteliklerine bağlıdır. Demokrasi ve İnsan hakları kitaplarla, sınavlarla değil yaşanarak ve yaşatılarak öğretilir. Bu nokta da ders programları kadar öğretmenin sahip olduğu tutum ve davranışlar, demokrasi bilinci ve inancı, demokrat olabilme becerisi çok önemlidir (BÜYÜKKARAGÖZ, 1990, s.25). Demokratik bir eğitimi ancak demokratik bireyler, demokrat öğretmenler gerçekleştirebilir. Demokrat kişilik davranışları sergilemeyen bir

öğretmen, öğrencilerinde etkili ve kalıcı demokratik tutum, davranış ve değerlerin oluşmasını sağlayamaz.

23. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi

Demokrasi ve İnsan hakları yeni toplumun yükselen değeridir. Demokrasi özünde, hürriyet, eşitlik, adalet, insana saygı, gibi temel hak ve hürriyetler olan bir yaşam ve yönetim anlayışıdır. Bireylerin bu değerleri edinmesinin, insan hakları ve demokrasinin toplum hayatına ve ülke yönetime hakim olmasının en önemli aracı eğitimidir. Demokrasi, bilinçli ve sorumlu bireylerin oluşturduğu toplumlarda varlığını sürdürebilir. Eğitim düzeyi düşük toplumlarda, demokrasi ve insan hakları kavramlarının yaşama geçirilmesi olanaklı değildir.

Günümüzde demokrasi eğitimi, insan hakları eğitiminden ayrı düşünülmemektedir. Demokrasi ile genel olarak insan hakları ve özel olarak da insan hakları eğitimi, birbirinin onsuz olmaz koşulunu oluşturur. Birinin varlığı ötekine bağlıdır. İnsan Hakları Eğitimi, demokrasiyi yerleştirmenin, korumanın ve güçlendirerek yaşatmanın, onu her koşulda yaşatma bilinç ve kararlılığına erişmiş yurttaşlarla güvenceye almanın ön koşuludur. (GÜLMEZ, 1994, S.3). Demokrasi eğitimi; insan haklarına saygı, eşitlik, katılım, hoşgörü, işbirliği, güven gibi demokrasinin temel değerlerini, bireylerin davranışlarına dönüştürmek için yürütülen tüm faaliyetleri kapsamaktadır (YEŞİL, 2002, s.51). Demokrasi eğitimi bireyleri insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, demokratik değerlere saygı duyan ve savunan etkin bireyler yetiştirmeyi hedefler.

Demokrasi ve insan haklarının ortak değerleri vardır. Bu iki kavramın eğitilmiş insan özellikleri talebi benzerdir. Demokrasinin ve insan haklarının yaşanması ve yaşatılması için belli niteliklere sahip eğitilmiş bireylere ihtiyaç vardır. İnsan hakları eğitiminin amaçları, insan hakları yazılı hukukunda ve çeşitli uluslar arası toplantı belgelerinde belirtilmiştir. İnsan hakları eğitimi, karşılıklı anlayış, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirmelidir. İnsan hakları eğitimi; bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkasının haklarına saygı göstermeyi de öğretmelidir. İnsan hakları eğitimi; bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur (DUMAN ve diğerleri, 2002, s.13). Demokrasi ve insan hakları eğitimi; insan

haklarına saygıyı gerçekleştirmeyi, insan haklarını kullanmayı ve korumayı, demokrasiyi bütün gerekleri ile iyi bir yaşam biçimine dönüştürmeyi, ihtiyaç duyulan özgür, etkin ve katılımcı bireyler yetiştirmeyi hedefler. Bu eğitim bilgilendirmenin yanı sıra yanlış tutum ve davranışları değiştirme ve kaldırma açısından da son derece önemlidir.” Demokrasi eğitimi; insana yapılan haksızlıklar sorunu, demokrasi kültürünü yaygınlaştırarak, tabandan gelen bilinç ve becerinin gücüyle çözmeye çalışmaktır (ULUSAVAŞ, 2000. s.12).

Öncelikle öğretmenlere, öğrencilere, insan hakları uygulayıcılarına, tüm memurlar yönetici, politikacı, asker, bilim adamları ve diğer yetişkinlere dönük demokrasi eğitimi olması gerekir. Demokrasi eğitiminden anlaşılması gereken en güçlü mesajlardan biride; ahlak, etik, değer eğitimi olmalıdır. “Demokratik tutum, kısmen bireyin davranış kalıpları içinde bulunsun da, fırsat ve imkân eşitliği, özgürlük, düzen ve yasalar çerçevesinde genel bir hayat tarzı olarak yaşantıya geçirilemez ise toplumun ya da tek tek bireylerin adalet duyguları zedelenebilir. İyi işleyen bir düzende bireylerin adalet duygusu, özgürlük ve fırsat eşitliği öncelikle temel kültürlenme kurumu olan eğitim sayesinde yaşantıya dönüştürülüp kazandırılabilir” (BÜYÜKKARAGÖZ ve diğerleri, 1996, s.138).

İnsan hakları eğitimi kavramının kapsamına ilişkin olarak ise dünyada temel bazı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımlardan biri; dünyada hukuk fakültelerinin öncülük ettiği yaklaşımdır. İnsan hakları, kanunlarda yer alan temel haklardan oluşur. Farklı toplumların geleneklerine, felsefi ve tarihsel özelliklerine göre yapılan yorumlar, kararlar ve belgeler vurgulanır. İnsan hakları eğitiminde de, bu belge ve kararların aktarımı esastır. İkinci yaklaşım ise sosyal bilim yaklaşımıdır. İnsan hakları, uluslararası olayları, çağımızın büyük sorunlarını ve insan hakları ile ilgili anlaşmalar arasındaki ilişkileri vurgular. “İnsan hakları eğitimi, hak özneleri açısından, bu alanı tüm yönleriyle tanımak ve bu alanda uzmanlaşmak için değil, öncelikle temel insan hakları bilgisi edinmek için gereklidir. İnsan, belgelerin kendisine yalnızca insan olması nedeniyle tanıdığı hakları doğuştan bilemez. Her bilgi gibi insan hakları bilgisi de ancak öğretim ve eğitim yoluyla kazanılabilir” (DUMAN ve diğerleri, 2002, s.12). İnsan hakları ile ilgili soyut kavramların öğretilmesine; tarih, coğrafya, Sosyal Bilgiler, din ve ahlak eğitimi, dil ve edebiyat, güncel sorunlar ya da ekonomi bilimleri gibi derslerde başlanılabilir (DEMİRBOLAT, 1997, s.156).

Demokrasi ve İnsan haklarını bilmek yetmez, bu hakları davranışlarımızın temel ilkesi yapmamızda gerekir. Eğitim sadece bilgileri biriktirmek değildir, asıl hedef bu bilgileri kullanarak ve etkisinde kalarak öğrenilenleri davranışa dönüştürmektir. İnsan hakları eğitiminin başlıca amaçları şunlardır. İnsanların ve kümelerin hakları ve görevleri hakkında bilinçlenmesini sağlamak. Öğrencilerin insan hakları ile ilgili diğer devletlerin uygulamalarını anlamalarını sağlamak. Öğrencilere ve dolaylı olarak tüm topluma insan hakları ile ilgili ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemeleri ve demokratik süreçleri tanıtmak. İnsan onuruna saygıyı geliştirmek, toplumun yönetimine bireylerin katılımını sağlamak ve insan hakları ihlallerinin ortadan kaldırmaya çalışmak. Uygun yöntemlerle, insan haklarının kurumsal olarak öğrenilmesiyle somut uygulamalarını birleştirip karşılaştırmak. Öğrenciler arasında bilgiyi ve deneyimi paylaşma fırsatları sağlamak (KARAMAN KEPENEKÇİ, 2000, s.16-17).

“Demokrasi ve insan hakları eğitimi; bilgi, yetenek, anlayış ve davranışlarından oluşan evrensel bir demokrasi ve insan hakları kültürü aşılayıp yerleştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür. Bu tanım, insan hakları eğitiminin aynı zamanda bilgilendirme ve davranış kazandırma olmak üzere iki işlevini kapsayan ve amacını vurgulayan bir tanımdır. Demokrasi ve İnsan hakları bilgisi kazandırma ile Demokrasinin ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için davranışlar kazandırma işlevleri, ancak insan hakları öğretim ve eğitime elverişli bir çevrenin yaratılmasıyla olanaklıdır. Özgür ve demokratik bir ortamda gerçekleştirilebilir (DUMAN ve diğerleri, 2002, s.12).

Demokrasi eğitimi faaliyetleri şöyle sıralanabilir. Demokrasiyi ve gereklerini bilişsel olarak tanıtmak. Demokratik bir ortam oluşturarak bireylere görsel ve yaşantı yoluyla eğitim vermek. Kongre, panel, sempozyum, seminer, basın yayın araçlarının kullanıldığı diğer faaliyetler. Başlıca insan hakları sorunları işlenebilir. Sosyal kültürel etkinlikler yapılmalı. Kültürel etkinliklerde öğrenciler aktif rol almalı. Grup çalışması, belikte alınmış kurallara uymayanların yine birlikte uzlaşmış yaptırım ve cezalar vermekte sorumluluk duygusunu geliştirir. Eleştiren, girişken, açık sözlü bazı öğrenci çıkışları öğretmence tepki ile karşılaşınca diğer öğrenciler bu tip çıkışları yapmama yönünde eğilimler geliştirirler. Öğrencinin çevresindeki sorunların çözümünde yer almaları önemli. Bireyselliklerin öne çıkarılması. Kuramsal bilgiler aktarılıp uygulama önemsizmemekten kaçınılmalıdır. Ders

dışı etkinlikler ve yönetim sürecine katılma ve öğrencilere, demokratik yaşamı görme ve yaşama imkanı verilmeli. Fiziki imkanlar, oyun ve dinlenme alanları demokrasi eğitimi faaliyetlerine olumlu katkı sağlar.

Demokrasi eğitimi, demokrasinin yapısına, öğrenilme özelliğine ve öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun olarak okulöncesi ve ilköğretim döneminde daha ağırlı ve özenle yapılmalıdır. Okul, sınıf, aile ve mümkünse çevrede, demokrasinin yaşanmasına ve yaşatılmasına uygun hale getirilmelidir. İmkanlar daha etkin ve planlı kullanılmalı ve idareci, öğretmen ve veliler demokrasi ve eğitimi ile ilgili bilgilendirilmelidirler. Yaşatarak öğretme anlayışı birinci yöntem olmalıdır. Öğrenciler okul yönetiminde söz sahibi olmalı. Öğrencilerin aktif katıldığı okul içi ve okul dışı amaca uygun programlar öğretmenler rehberliğinde düzenlenmelidir.

Okul, sınıf, aile içinde çocuklara konuşma fırsatı verilmeli ve güncel konular çocuklarla da yapılarına uygun tartışılmalıdır. Öğretmen ve aile büyükleri çocukları dinlemeli söz hakkı vermeli, özellikle öğretmenler, büyükler konuşma etiği ile ilgili bizzat model olmalılar. Demokrasi konulu ödev ve araştırmalar verilmelidir. Kuralların belirlenmesinde öğrenci görüşleri alınarak okul, sınıf, ailede ve çevrede etkinlikler öğrencilere düşünsel veya fiili olarak katılımları sağlanmalıdır. Öğrencilerin kişiliklerine saygı duyulmalı ve şiddetten uzak durulmalı. Sorumluluk boyutunda okulda, ailede, sınıfta somut uygun görevler verilmeli ve takip edilmelidir. Örneğin okullarda nöbetçilik görevleri verilmesi gibi. Okul, aile ve sınıfta öğretmen ve aile büyükleri tutum ve davranışlarıyla çocuklara model olmalı. Öğrencilere davranışlarını sergileme imkanı verilmeli ve iyiler ödüllendirilmeli, kötü davranışlar uygun dille yada yaptırımla uyarılmalıdır. Demokrasi eğitiminin çok yönlü, senkronize çalışma, ekip anlayışı ve toplam kalite yaklaşımıyla yürütülen bir bütüncül yapı olduğu unutulmamalı. İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde okul, sınıf, aile, çevre ve arkadaş etkisi göz ardı edilmemelidir (YEŞİL, 2002, s.165).

İnsan haklarına saygı, özgürlük, eşitlik ve sosyal adalet düşüncesi, çoğulculuk ve katılımcılık demokrasi kültürünün temel göstergeleridir. Demokrasi ve insan hakları kültürü; devlet yapısında, toplumsal sistemde ve insan ilişkilerinde çok boyutlu olarak gerçekleşir. Her alanda demokratik tutum, davranışların ve değer geliştirilmesi, insanın özgürlüğü ve mutluluğu, toplumsal örgütlenme ve nitelikli vatandaşların yetiştirilmesi

demokrasi ve insan hakları kültürünün dinamiğini oluşturur. Daha ilkokuldan itibaren doğru düşünme, mesele çözme, soru sorma yöntemlerini öğrenen bir toplumda, laf kalabalığı, palavra ve yutturmaca ile mesafe almaya kalkan tiplerin barınması zordur. Uygar ve rasyonel bir biçimde tartışma kurallarını öğrenen, başkalarının söz hakkını kesmeyen, saygılı ve hoşgörülü sürdürülen tartışmalar çok önemlidir (YALÇIN, 1993, s.18). Demokrasiyi yaşatarak öğretmek demokrasi eğitiminin ana ilkesi olmalı. Eğitimde demokrasinin tüm kuralları işlemelidir. Öğrenciye, olması gereken, ideal olan demokrasi ve insan hakları yaklaşımı öğretilmeli. Böylece demokrasi ve insan hakları uygulamalarının kendini onarması ve ideale bir adım daha yaklaşılmasına katkıda bulunulacaktır. Aksi halde statüko, demokrasi adına aksaklıkları ile korunmaya devam edebilir.

230. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Belgeler

2300. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Ulusal Belgeler

Türkiye’de demokrasi ve insan hakları eğitiminin ulusal hukuktaki ilk dayanağı anayasadır. Anayasanın, Cumhuriyetin niteliklerine ilişkin 2. maddesi “demokrasi ve insan haklarına saygı”, 42. maddesi doğrudan insan hakkı olan “öğretim hakkı” ilkelerine yer vermiştir (TC ANAYASASI, 1982). Bu ilkeler çerçevesinde demokrasi ve insan hakları eğitimi bir anayasal yükümlülüktür. Anayasamızda, ülkemizin demokratik bir cumhuriyet olduğu ve demokrasinin bir yaşam tarzı görüldüğü, bireylerin dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez, temel hak ve özgürlüklere sahip olduğu, eğitim-öğretim hak ve ödevlerinin bulunduğu ifade edilmektedir.

Anayasamızın bu hükümlerine dayalı olarak Türk eğitim sisteminin genel amaç ve temel ilkelerini belirleyen 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile demokrasi ve insan hakları eğitimin niçin ve nasıl yapılacağı belirtilmiştir. Bu kanunla, bireylerin yetiştirilmesi, eğitim hakkının kullanılması, bu hak kullanılırken, genellik ve eşitlik ilkesi çerçevesinde her bireye fırsat ve imkân eşitliğinin sağlanması, demokrasi ve lâik eğitimin düzenlenmesi ile ilgili esaslar belirtilerek özgür ve bilimsel düşünme gücü olan, kişiliği gelişmiş, "demokrasi ve insan haklarına" saygılı bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı belirtilmiştir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu milli eğitim genel amaçlarının birinci

ve ikinci maddelerinde demokrasi, insan hakları ve yetişecek neslin demokratik kimlik özelliklerinden bahsedilmektedir. Milli eğitimin amacı öğrencileri; beden, zihin, ahlak, ruh, ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan yapıcı ve yaratıcı, verimli kişiler olarak yetiştirmektir. Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar yetiştirmektir. Burada dikkat edilirse devletin demokratik olma özelliğinden insanların da demokratik kimlik özelliklerinden bahsedilmektedir. Devletin demokratik kimliği muhafaza edip sürdürecektir olan demokratik kimliğe sahip insanların yetiştirilmesi ve okulların müfredatlarının buna göre düzenlenmesini gündeme getirmektedir.

Milli Eğitim Temel Yasası esas alınarak kademelere göre eğitim kurumlarının yönetmelikleri ile de demokratik kimlik özelliğinin önemi vurgulanmaktadır. Bu kimlik özelliklerinin kazandırılması için de yasada ifade edilen “Demokrasi Eğitimi” ilkesi ile de desteklenmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 11. maddesinde yer alan ve milli eğitimin VIII. Temel ilkesi olan “Demokrasi Eğitimi” ilkesinde, bu eğitimin kapsamı şu şekilde ifade edilmektedir. “Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında, anayasada ifadesini bulan, Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez”. Bu tespitler Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Milli Eğitim politikalarındaki “demokrasi eğitimi” hedeflerini göstermektedir.

Demokrasi bilinci ile güçlü ve istikrarlı bir demokratik toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamının sağlanması vurgusu yapılmaktadır. Demokratik kimlik üzerinde durulurken eğitime önemli sorumluluklar yüklenmektedir. Demokrasi bilincinin oluşturulması için ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinin hemen hemen bütün derslerinde dolaylı yada doğrudan demokrasi bilincinin oluşması için demokrasi eğitiminin yapılması vurgulanmaktadır (BARTH-DEMİRTAŞ, 1997, s.1).

Milli Eğitim Bakanlığının Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi İle İlgili Çalışmaları:

- İlköğretim okullarının 8. sınıflarında okutulan “Vatandaşlık Bilgileri” dersinin adı Talim ve Terbiye Kurulunun 06.03.1995 tarih ve 56 sayılı kararıyla “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” olarak değiştirilmiştir. Kurulun 01.08.1995 tarih ve 289 sayılı kararıyla dersin konuları arasına “İnsan Hakları Eğitimi” konularının da eklenmesi ve bu konuların ders kitaplarında yer alması sağlanmıştır.
- “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi öğretim programı, üniversiteler ile ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri de alınarak geliştirilmiş, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 25.06.1998 tarih ve 82 sayılı Kararıyla kabul edilerek 1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Daha önce sadece ilköğretim okullarının 8. sınıflarında okutulmakta olan bu ders, Kurulun bu kararı ile 7. ve 8. sınıflarda okutulmaya başlanmıştır.
- “Demokrasi ve İnsan Hakları” dersinin öğretim programı hazırlanarak Talim ve Terbiye Kurulu'nun 10.05.1999 tarih ve 38 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 1997-1998 öğretim yılında liselerin son sınıflarında seçmeli dersler arasında uygulamaya konulmuştur.
- Bakanlık tarafından basımı yapılan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi 7. ve 8. sınıf ders kitapları 1999-2000 öğretim yılından itibaren okullarda okutulmaktadır.
- İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” ile “Demokrasi ve İnsan Hakları” derslerini verecek eğitimcilerin yetiştirilmesi amacına dönük olarak ilgili öğretim daireleri ve Hizmetiçi Eğitim Dairesi Başkanlığı ile gerekli koordinasyon ve işbirliği sağlanarak hizmetiçi eğitim kursları düzenlenmiş, 2000 yılı hizmetiçi eğitim plânında da “Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi Formatörlük” kursu adı altında 6 ayrı kursun yer alması sağlanmıştır.

Vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları konularının eğitim programlarında, ders kitabı ve öğretim materyallerinde yer alması ve gelişen dünya koşulları paralelinde geliştirilmesinin sağlanması yönündeki Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı çalışmaları sürekli faaliyetler şeklinde yürütülmektedir.

Türk Milli Eğitimin amaçları demokratik davranışlarla ilgili beklentileri içermeye yeterli görünmektedir. Ancak sistemin uygulamada başarılı olduğunu söylemek zordur. Bu başarısızlığın temel nedeni uygulanan öğretim yöntemleridir. Okullarımızda ucuz eğitimin geleneksel yöntemi düz anlatımdır. Bu yöntem, bilgi edindirme ya da ezberletme konusunda etkili olmakla birlikte, bellenen bilgiler davranışa dönüştürmede etkisiz kalmaktadır. Öte yandan, ders kitaplarında insan hakları ile ilgili konulara epeyce yer ayrıldığı söylenebilir. Derslerde ele alınan eşitlik, kölelik, kast sistemi, düşünce ve inançlara uygulanan baskılar, emperyalizm, savaşlarda işlenen suçlar, barışı korumak için geliştirilen örgütler, toplumsal hakları almak için verilen mücadeleler öğrencileri insan haklarına duyarlı yapabilecek konulardır. Ancak bu derslerde başarı, öğretilenleri bellemin ötesine gidip, hedeflenen davranışları istenilen düzeyde geliştirmekle sağlanabilir. Aynı şekilde, ahlak eğitimi için öğretim programına doğrudan bu adı taşıyan bir dersin konulmuş olması da, insanlarımızın birbirine saygılı bireyler olarak yetişmeleri için yeterli olmamış. Esasen, demokratik değerler ya da davranışlar bir ders konusu olmaktan çok okul kültürünün bütünlüğü içinde kazandırılacak yeterlikler olarak görülmektedir. Bu nedenle, demokrasi eğitiminde başarılı olmak için geleneksel yaklaşımların dışında başka tekniklerin bulunması ve uygulanması gerekmektedir (KUZGUN, 2000, s.15). Öğretmen yetiştiren Eğitim Fakültelerinde ise Sınıf Öğretmenliği, Türkçe Öğretmenliği, İşitme Engelliler Öğretmenliği dallarında; Vatandaşlık Bilgisi Dersi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği dalında Vatandaşlık Bilgisi I, II ve Vatandaşlık Eğitimi Semineri dersleri verilmekte olup diğer öğretmenlik dallarında ise insan hakları ve demokrasi eğitimi temel içerik alan herhangi bir ders yoktur. Hem yetiştirilen öğretmenler hem de mesleğe devam edenlerin eğitimi ele alınmalı.

2301. Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi ile İlgili Uluslararası Belgeler

Demokrasi eğitimi ve insan hakları eğitimi kavramları, biri olmadan diğerinin olamayacağı ölçüde kaynaşmış kavramlardır. Bu nedenle her iki kavramla ilgili faaliyetleri birbirini tamamlayan faaliyetler olarak görmeliyiz. Demokrasi ve insan hakları eğitimi alanında devletler arası eş güdüm sağlayan en önemli belge şüphesiz 10 Aralık 1948 tarihli “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi” dir. Bu belgenin maddeleri, demokrasi ve insan hakları kavramlarının açılımı ve uygulamaya dönük yüzünü ifade eder.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, eğitim hakkı şöyle ifade edilir; Herkes eğitim görme hakkına sahiptir. İlköğretim zorunlu ve parasızdır. Teknik ve mesleki öğretimden herkes yararlanabilmelidir. Yüksek öğrenim, yeteneğe bağlı olarak herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır. İnsan kişiliğinin tam gelişmesi ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi amacına yönelik olmalıdır. Bütün uluslar, ırk ve din toplulukları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletler barışın sürdürülmesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir. Çocuklarına verilecek eğitim türünü seçmede öncelikle ana baba hak sahibidir (İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ, Madde 26).

Demokrasi ve insan hakları eğitimi alanında devletler arası eş güdüm sağlayan diğer önemli bir belgede "Çocuk Hakları Sözleşmesi" dir. Bu sözleşmenin 29. maddesi çocukların eğitimi ile ilgilidir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi (Madde 29)

- Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşei ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
- Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin başlangıç bölümünde, toplumdaki tüm birey ve organların eğitim ve öğretim yoluyla iki amacı gerçekleştirmek için çaba göstermeleri istenmiştir.

- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek,
- İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel ve eylemsel olarak tanınmasını ve uygulamasını sağlamak.

Demokrasi ve insan hakları eğitimi alanındaki en kapsamlı uluslararası belge ise UNESCO Genel Konferansınca 1974 tarihinde kabul edilen, uluslararası anlayış, iş birliği, barış, eğitim, insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin eğitim tavsiyesidir. Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilâtı (AGİT) çerçevesinde 1975 tarihli Helsinki Son Belgesi, 1976 yılından bu yana Avrupa Konseyinin yıllık çalışma programlarının özel bir bölümü, 1978 ve 1985 tarihlerinde Bakanlar Komitesinin kabul ettiği iki kararında, demokrasi ve insan hakları eğitime ilişkin somut önerilere yer verilmiştir. İnsan hakları ve demokrasi eğitimi ve öğretimi konusunda yapılan uluslararası toplantılarda çeşitli öneriler kabul edilmiştir. Bu çerçevede, 1993 yılında Viyana’da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansında; “Demokrasi ve insan hakları eğitim-öğretiminin, halkın bilgilendirilmesi, toplumlar arasında uyumlu ve istikrarlı ilişkileri gerçekleştirmek, güçlendirmek, karşılıklı anlayış, hoşgörü ve barışın gelişmesinde yardımcı olmak açısından zorunlu olduğu” belirtilmiştir (İnsan Hakları Dünya Konferansı Viyana Sonuç Bildirisi, 1993). Konferansta, ülkelerin cehaletin ortadan kaldırılması çalışmaları ve eğitimi, insan kişiliğinin tam geliştirilmesi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi için doğru yönlendirilmeleri gereği vurgulanmış, ülkelere ve kuruluşlara, resmî-özel bütün öğrenim kurumlarının müfredatlarına insan hakları, insancıl hukuk, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularını dahil etmeleri için çağrıda bulunulmuştur.

Bu çağrıya karşılık olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 23 Aralık 1994 tarihli kararıyla, 1994-2005 yıllarını “İnsan Hakları Eğitimi On Yılı” ilân ederek bir “Eylem Plânı” kabul etmiştir. İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Plânının amaçları, “Eğitim, bilgilendirme ve bilgi yayma yoluyla bilgi ve beceriler kazandıracak tutum ve davranışlar şekillendirerek evrensel insan hakları kültürünü oluşturmak” olarak tanımlanmıştır. 3 Eylül 1998 tarihinde çalışmalara başlayan “İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Uluslar Komitesi”, çeşitli kamu kuruluşlarının insan hakları eğitimi ile ilgili sürdürdükleri çalışmaları değerlendirerek, kısa ve orta vadeli program hazırlığında öncelikli hedef kitleleri olarak; eğitimcileri, yasa uygulayıcılarını, kitle iletişim araçları mensuplarını, sivil toplum kuruluşlarını saptamıştır. Geniş bir kesimin insan hakları eğitiminden geçirilmesini

hedefleyen komite, bu hedef kitlelere yönelik gerçekleştirilebilecek insan hakları eğitimi programının hazırlık çalışmalarını sürdürmektedir.

Amerika, İngiltere, Almanya gibi gelişmiş batı ülkeleri, demokrasi ve insan hakları eğitiminde, teoriyle birlikte daha çok uygulamalara yönelmiş ve bu konuları ders kitaplarının sayfaları arasında kalmaktan kurtarmıştır. Buna karşılık geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerden demokrasi eğitimi hala okullarda yetersiz de olsa teorik olarak öğretilmekte, ancak uygulamaya aktarılma imkanı sınırlı olmaktadır. Eğitim faaliyetlerinin tamamı, devletin kontrolü ve sınırlamaları altında yürütülmektedir. Bu durumdan ise eğitimci ve öğretmenler yakınmaktadır. Görülen odur ki, demokrasi ve insan hakları eğitimi, ders kitapları ve teori ile sınırlı kalıp yaşama aktarılmadığı, öğretmen ve eğitimciler bu konuda daha çok serbestlik tanınmadığı sürece, hem demokrasi ve insan hakları konuları tam olarak öğrenilip benimsenemeyecek, hem de bu yakınlmalar devam edecektir (YEŞİL, 2002, s.75). İngiliz okul sisteminde demokrasi ve insan hakları eğitimine büyük önem verildiği görülür. Bu eğitim, teorik bilgi aktarımından çok sosyal etkinlikler yapılmaktadır. Bir taraftan bilim, tarih, coğrafya, ve felsefe kurumlarından, diğer taraftan da sportif, müzik ve dinsel faaliyetlerden faydalanılarak öğrencilerin disiplin, özgürlük, sorumluluk, kendisine saygı ve güven gibi kişilik özellikleri geliştirilmeye çalışılır. Ayrıca büyük sınıf öğrencilerine, okulun bazı yönetim işlerine katılımları sağlanarak bilgileri uygulama imkanı da tanınır (BİLHAN, 1996, s.71). Almanya'da insan hakları eğitimi, tarih ve vatandaşlık dersleri ile bütünleştirilmiştir (BÜYÜKKARAGÖZ, 1989, s.19).

24. Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi ile İlişkisi

Sosyal Bilgiler dersinin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır. Bu anlamda demokrasi eğitiminin uygulama alanı sayılan Sosyal Bilgiler dersi, demokratik ortamlarda yapılması hâlinde etkili ve anlamlı olabilir (GÖZÜTOK, 1995, s.27). Sosyal Bilgiler, bireyin yaşamında karşısına çıkacak olan çeşitli sorunlara, durumlara, yaşantılara en uygun

çözüm ve karşılık bulmaları için bireyi hayata hazırlamayı, geçmiş ile gelecek arasında anlamlı bir ilişki kurmayı, toplumun bir parçası olarak görev ve sorumlulukların farkında olmayı öğretir. Bu hedefler aynı zamanda demokrasiye yaşayan ve yaşatan bir kişilik oluşturma da adımlarıdır.

Sosyal Bilgiler dersi, toplumsal bilimlerden yararlanmak sureti ile, politika, ekonomi, tarih, hukuk, antropoloji, sosyoloji gibi salt toplumsal bilimlerle; ahlak, eğitim, psikoloji gibi yarı sosyal bilimler ve biyoloji, coğrafya, tıp, dil ve güzel sanatlar gibi ortaya çıkan yeni toplumsal ihtiyaçları karşılama amacına yönelik bir derstir. Sosyal Bilgiler eğitimi, toplumsal yaşamımızın, dünü bugünü, yarını arasındaki ilişkiyi kavratmayı hedefler. Sosyal Bilgiler, öğrencilere içinde yaşadıkları yurdu ve dünyayı, buralarda yaşayan insan topluluklarını tanıtarak onlar hakkındaki anlayışlarını genişletmek amacıyla toplumsal görüşlerin gelişmesini sağlar. Sosyal Bilgiler dersinin diğer bir amacı; uygarlığı, kültürü, ve demokrasiyi çocuğa tanıtır, kavratır sevdirmek ve gençleri etkili bir yurttaş olarak yetiştirmektir.

Sosyal Bilgiler öğretim amaçları öğrencilerin aynı zamanda demokratik değer, davranış ve tutumlar kazanmalarını sağlamaktadır. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin ünitelerinin % 80 'e yakını tarih konuları oluşturmaktadır. Tarih konuları doğrudan ya da dolaylı olarak demokrasi ve insan hakları eğitiminde ağırlıklı bir yere sahiptir. Ancak tarih konularının demokrasi ve insan hakları eğitime katkısı tarih öğretimin nasıl yapıldığı ve neyin amaçlandığı ile yakından ilgilidir. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmalarında tarih öğretimi çağdaş amaçlara uygun algılayıp, algılamadıkları oldukça önemlidir. Tarih konularının ders müfredatlarında ve ders kitaplarının içeriğinde hangi tarih öğretimi yaklaşımı ile yer aldığı da son derece önemlidir. Bireyleri kendi ulusal değerleri yanında barış, demokrasi, insan haklarına saygı ve hoşgörü gibi evrensel değerlere sahip bir biçimde eğiterek barışın egemen olduğu bir dünya yaratmak, tarih öğretiminden beklenen en önemli amaç olmuştur. Özalp'a göre tarih öğretimi çağdaş amaçları;

- “Milliyetçi Tarih” anlayışı yerine”Milli Tarih” anlayışını öne çıkarmak.
- Ulusal, yerel, bölgesel, kıtasal tarih ile dünya tarihi arasında uygun dengeleri kurmak.

- Siyasi ve askeri tarihten çok kültürel, ekonomik ve sosyal tarihe yer vermek.
- Gençlerimizin diğer toplumlara yönelik olumsuz imajlarını ortadan kaldırarak onlara olumlu bir bakış açısı geliştirmeleri konusunda yardımcı olmayı, böylece toplumlar arası yakınlaşmaya katkıda bulunmak.
- Gençlere tarih bilgisinin tarih bilgisinin yanı sıra eleştirel, analitik düşünme ve araştırma becerisi ile geçmişi daha değişik açılardan görebilme yeteneği kazandırmak.
- Toplumun statik tarih anlayışından kurtarıp dinamik tarih anlayışına kavuşturmak.
- Gençlerimize tarihi kullanarak dün-bugün-yarın zaman boyutları arasında köprü kurabilme becerisi kazandırmak
- Gençleri demokratik, insan haklarına saygılı, barışçı, toplumsal sorumluluk taşıyabilen, sorunlara çözüm yolları getirebilen biçimde yetiştirmeyi hedeflemektedir (ÖZALP, 1997, s. 4).

Tarih bilgileri doğrudan bir gözlem olmayıp, geçmiş olay ve olguların ulaşılabilen kanıtlara dayalı dolaylı gözlemidir. Tarihi oluşturan olay ve olguları meydana getiren isimleri, tarihleri, yer adlarını v.s. ve birçok kavramı akılda tutmak tarih bilgilerinin öğretiminin hedefi ise bunları ezberlemekten başka çare yoktur. Ömür boyu akılda tutulması zor bu ezber bilgiler tek başına fazla bir anlam da ifade etmezler. Öyle ise, tarihi bilgileri öğretmenin amacı; sanki öğrenenler bir daha tarih olmuş günleri tüm orijinallliği ile zamanda geri giderek yaşayacakmış gibi rolüne hazırlanan tiyatrocuların eğitimi gibi olamaz. Tarih bilgilerini öğrenmenin amacı; hayat akışında geriye dönüp bakarak kendimizin ve diğer insanların bireysel ve toplumsal olarak alınan mesafenin artı ve eksilerinin eleştirel bir yorumunu yaparak doğru çıkarımlar elde etmek ve bu çıkarımları kullanarak önümüzdeki zamanın akışını arzuladığımız bireysel ve toplumsal hedeflere ulaşmak için daha verimli kullanmayı sağlamaktır. Öğrenciye tarih boyunca dünyada olup biten her şeyi öğretemeyiz, amaç bu olmamalıdır. Tarih eğitiminin amacı; kişilerin geçmişin yorumlanması, günü algılaması ve geleceğe ilişkin beklentiler arasında bağlantı kurmayı gerçekleştirmeleridir. Öğrendiklerimizin çoğu aklımızda kalmayabilir ama kazandığımız bakış açısıyla unuttuklarımızı kolaylıkla anımsayabilir, yeni bilgilere ulaşabiliriz ve dünyaya ve olaylara daha geniş bir açıdan bakabiliriz.

Sosyal Bilgiler, sorumluluk kavramıyla bağlantılı olarak bilgi, tutum ve becerilerin edinilmesiyle ilişkilidir. Bu dersin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersi demokrasi eğitiminin uygulama alanı sayılır. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin geliştirdiği tutum, demokrasinin geleceği ile ilgili ipuçları verebilir (SAĞLAM, 2000, s.46).

240. Sosyal Bilgiler Derslerinin İlköğretimdeki Yeri ve Önemi

Sosyal Bilgiler, özellikle ilköğretim çağındaki öğrencilerin ilgisini çeken, sosyal bilim konularının çocuğu ilgilendiren yönlerinden faydalananarak etkin vatandaşlık eğitimi veren bir derstir. Bir Sosyal Bilgiler ünitesinin içeriğinde tarih, coğrafya, ekonomi, siyaset, antropoloji, ahlak, uluslararası ilişkiler, psikoloji, sosyoloji, v.b. sosyal bilimler kapsamına giren konuları bulmak mümkündür. İlköğretim çağındaki öğrenciler, sosyal olay ve olguları toplu olarak görüp anladıklarından, bu sosyal bilim disiplinlerini Sosyal Bilgiler konuları içinde bütünleşmiş olarak öğrenirler. Bu nedenle, sosyal bilimlerin temeli Sosyal Bilgiler öğretiminde atılır.

Sosyal Bilgiler dersinin en önemli hedeflerinden biri iyi vatandaşların yetiştirilmesidir. Bunun için konular sosyal bilimlerden alınacağı gibi din, ahlak, arkeoloji ve doğal bilimlerden de alınabilir. Sosyal bilimlerle uğraşan sosyal bilimcilerin esas işi toplumlarla ilgili yeni bilgi ve fikirler üretmektir. Sosyal bilimciler, aynı zamanda iyi vatandaşların yetişmesi konusuyla ilköğretim ve liselerde okuyan öğrencilere verilecek, yaşadıkları demokratik toplumda yararlı olabilecek bir dizi önemli bilgiyle de ilgilendirirler. Sosyal Bilgiler, konu ve temaların öğretilmesinde, sosyal bilimlerden daha çok kullanılır, sosyal bilimler daha çok ayrı disiplinler olarak öğretilir.

Sosyal bilimler ve özellikle tarih öğretiminin sadık ve iyi vatandaş oluşumuna yardım ettiğine inanmayan bir devlet bulmak zordur. Bazılarına göre bu konuları işlemenin sebebi öğrencilere inanmak zorunda oldukları şeyleri empoze etmektir. Ama bu sosyal bilimler

öğretmenin yapmaması gereken bir davranıştır. Onun yerine öğrencileri nasıl iyi bir vatandaş olabilecekleri konusunda yönlendirmek ve “iyi bir vatandaş olmanın temelini” kazandırmaktır. Bu sosyal dersleri öğretme sebeplerinden birisidir (BARTH-DEMİRTAŞ, 1997, s.1.3) Yürürlükteki İlköğretim Sosyal Bilgiler Müfredatı incelendiğinde dersin amaçlarının dört ana başlık altında toplandığı görülür.

- 1- Vatandaşlık görevleri ile sorumluluklarını kavramak.
- 2- Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkilerini kavramak.
- 3- Çevreyi yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek.
- 4- İnsanın toplum içinde kendini algılamasını sağlamak.

İlköğretim programında yer alan bütün derslerde insan haklarına ve demokrasi konularına yer verilmiş olmakla birlikte, özellikle hayat bilgisi, Sosyal Bilgiler, insan hakları ve vatandaşlık bilgisi ders programlarında bu oran biraz daha fazladır. Sosyal Bilgiler, her şeyden önce, insanın özellikle toplumsal yaşama etkin bir biçimde uyumunu sağlayan bir derstir. Çocuğun çevresindeki doğayı, insanları, kuruluşları bilinçli olarak tanıması, bunların birbiri ile olan ilişkilerine dikkat etmesi ve kendi davranışlarını da bunları dikkate alarak düzenlenmesi, Sosyal Bilgiler dersinin gereği gibi öğretilmesi ile gerçekleşebilir. Çocuk özellikle içinde bulunduğu toplumsal yaşamı, bu derste, geçmiş, bugünü ve geleceği ile yakından tanıyacaktır. Sosyal Bilgiler dersi ile öğrenci günümüz toplumsal sorunlarını tanıyacak ve geçmişten yararlanarak, gelecek ile ilgili toplumsal sorunlar üzerinde fikir yürüterek çözüm arayacak bir davranış sergilemeli. Bu gibi sorunların yorumlanmasında çocuk, tarafsız hareket edebilmeyi öğrenmeli ve bu yoldan, zamanla bilimsel bir anlayışa yükselmelidir. Birey kendi yaş ve zihin seviyesine uygun uygar ve toplumsal görevleri yapabilecek hale getirilmeli ve daha ileriki konuları öğrenmek için istek uyandırılmalı. Sosyal Bilgiler dersi, bireyin hem kendisine, hem de ailesine, çevresindeki, diğer insanlara toplumun uzlaştığı kurallara ve devlete karşı ödev ve sorumluluklarının ne olduğunu ve özellikle toplumsal çevresine etkin bir biçimde ayak uydurmayı öğretir.

Toplumun beklentilerini gerçekleştirmede özellikle ilköğretim Sosyal Bilgiler derslerine ve bu dersleri okutan Sosyal Bilgiler öğretmenlerine önemli görevler düşmektedir. Demokrasi ve insan haklarını kavramak ve kullanabilmek, eşitlik, adalet,

hürriyet, egemenlik, yasalara uyma, toplumsal görevleri yerine getirme, tarih bilincine sahip olma, vatan ve millet sevgisi kazanma, yerel, ulusal ve evrensel çevreyi sosyal, kültürel, coğrafi ve ekonomik yönleri ile tanıma gibi bilinen beklentiler Sosyal Bilgiler derslerini ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerini yakından ilgilendirmektedir. Sosyal Bilgiler eğitiminin sonucunda öğrencilerinin haklarını kullanabilen ve sorumluluklarını yerine getiren bireyler olması hedeflenmektedir. Bu bağlamda bireylerin sosyalleşmesi ve toplumsallaşmasında, iyi yetişmiş etkili ve nitelikli bir Sosyal Bilgiler öğretmenin rolü oldukça önemlidir.

25. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimi

Katkısı

250. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Dersleri

İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Eğitim programı, Talim ve Terbiye Kurulunun 02.04.1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Bu karar ile daha önce uygulanan Milli Tarih ve Milli Coğrafya Müfredat Programı yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Program, 1998-1999 Öğretim yılından itibaren okullarımızda uygulanmaya başlamıştır. (2538 sayılı tebliğler dergisinde yayınlanan 14.06.2002 tarih ve 273 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararı ile 5. ve 7. sınıf derslerine “Ermeni Sorunu” ile ilgili yeni konular eklenmiştir.)

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İlköğretim I. kademenin 4. ve 5. sınıflarda ve II. kademenin 6. ve 7. sınıflarda haftada üçer ders saati olmak üzere her sınıf için 36 haftada toplam 108 saatlik bir süre öngörülerek hazırlanmıştır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı İlköğretim I. kademenin 4. ve 5. sınıflarında sınıf öğretmenleri tarafından ve II. kademenin 6. ve 7. sınıflarında Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından branş dersi olarak okutulmaktadır.

251. İlköğretim II. Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimi Açısından

Değerlendirilmesi

Herhangi bir dersin içerik ve hedefleri bize o dersin hangi bilgi, tutum, değer ve davranışları kazandırmaya yönelik olduğunu gösterir. İlköğretim II. kademedeki okutulan 6.

ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitime katkısının belirlemesi için derslerin içeriklerinin, özel ve genel amaçlarının bu açıdan değerlendirilmesi gerekir.

Sosyal Bilgiler Müfredatının Demokrasi Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Gereken Giriş Bölümündeki Maddeleri:

- Öğrencilerin, demokratik ve çağdaş değerleri benimseyen ve koruyan bireyler olarak yetişmeleri sağlanır.
- Öğrencilerin, Milli büyüklerine karşı sevgi, saygı ve güven duyguları kuvvetlendirilir. Milli birlik ve dayanışmanın anlam ve önemi kavratılır.
- Konular tarih, coğrafya, vatandaşlık, ekonomi, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, hukuk ve eğitim alanlarıyla ilişkili olmak üzere çok yönlü bir bütün olarak işlenir.
- Öğrencilere, demokrasinin çağımızın en güzel yaşam tarzı olduğu kavratılır, demokrasimizin korunması ve geliştirilmesi gerektiği bilinci kazandırılır. Türkiye Cumhuriyetinin demokratik olduğu, cumhuriyetin demokrasi ile bütünleştiği belirtilir, vatan ve cumhuriyet sevgisi telkin edilir.
- Öğrenciler çoğulcu demokratik rejimin, başka rejimlerden üstünlüğü, tarihten örnekler verilerek kavratılır. Demokratik bir toplum hayatının gerektirdiği duyuş, düşünüş ve davranışları kazanabilmelerini sağlamak için okul içi eğitici faaliyetlerden yararlanır. Özellikle sınıf ve eğitici kol temsilciliklerine aday olmada, çeşitli iş ve grup çalışmalarında öğrenciler cesaretlendirilir.
- Öğrencilere vatandaşlık hak ve görevleri ile sorumlulukları kavratılır, yasalara uyma alışkanlığı kazandırılır.
- Öğrencilere topluluk halinde yaşayan insanların sevgi, saygı ve anlayış duyguları içinde iş birliği yapmaları, birbirlerinin görüş ve düşüncelerine saygı göstermeleri ve başarılarını takdir etmeleri gerektiği benimsetilir.
- Milli bilince sahip, bilimsel düşünmeye açık, sorumluluk almaya istekli bireylerin yetiştirilmesi esas alınır.
- Öğrencilere, insan ve toplum hayatının sürekli bir değişme ve gelişme içinde olduğu, insanların ihtiyaçlarının yaşadıkları zaman ve ortama göre farklılıklar ve gelişmeler gösterdiği belirtilir. Teknolojinin getirdiği yeniliklerin, insanların yaşam tarzlarını etkilediği veya değiştirdiği, geçmişten ve günümüzden verilecek örneklerle açıklanır.

- Ortak mirasın önemi, ortak mirasın evrenselliği ve korumasının önemi kavratılır.
- Tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıkları örnek olaylarla kavratılır.
- Öğretmenin belirleyeceği bazı ünitelerde küme çalışması yöntemi uygulanır. Bu suretler öğrencilerin, çeşitli kaynaklardan bilgi elde etme ve bilgilerini başkalarına sunma yolları, yardımlaşma, iş birliği yapma, birlikte çalışma, eleştirel düşünme, başkalarının görüşlerine saygı duyma, gruba katılma, grubu yönetme, kendine güvenme, sorumluluk alma, topluluk karşısında konuşabilme becerileri geliştirilir.
- 2504 sayılı Tebliğler Dergisinde yer alan “Atatürkçülükle ilgili konular” bütünüyle ve bütün yönleriyle (açıklamalar, hedefler ve davranışlar) 4, 5, 6, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı için de aynen geçerlidir.

Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimi İle İlişkili Genel Amaçları:

Bu derslerde öğrenciler:

A. Vatandaşlık Görevleri ve Sorumlulukları Yönünden:

Öğrenciler;

- Ailesine, milletine, vatanına, milli değerlerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci, iyi insan, iyi vatandaş, olarak yetişirler.
- Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu bilir, cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar.
- Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar, Türk Milletine, Türk Askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.
- Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.
- Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş Türk Büyüklerini tanır, onların tarihi yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakarlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.

- Toplumu yönlendiren Türk Büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek, milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.
- Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.
- Görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır.
- Kanun kavramını benimser, kanunlara ve devlete otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.
- Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır, onları korumak gerektiğini öğrenirler.

B. Toplumda İnsanların Birbirleriyle Olan İlişkileri Yönünden:

- İnsanların birbirlerine muhtaç olduklarını anlar, grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.
- İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluk taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.
- Beraber çalışma, sorumluluk alma yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.
- Bütün çalışmalarını demokratik yaşamışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.
- Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar. Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirirler.

C. Çevreyi, Yurdu ve Dünyayı Tanıma Yetenekleri Yönünden:

- Türkiye'nin, yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleri ile olan ilişkileri, Türklerin yaşadığı diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler.
- İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar. Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrarlar.

Ç. Ekonomik Yaşama Fikrini ve Yeteneklerini Geliştirmek Yönünden:

- Kendi ve okulunu eşyasını, araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığını kazanırlar. .
- Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığı elde ederler.
- İnsan topluluklarını yaşama şekillerini ve geçinme şekillerini inceler.
- Yurdumuzun bütün ekonomik etkinlikleri ve kaynaklarını öğrenirler.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği

6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Ünite Başlıkları:

- 1- Demokratik Hayat %17
- 2- Coğrafya ve Dünyamız %17
- 3- Türkiye Tarihi %17
- 4- Moğollar ve Diğer Türk Devletleri %11
- 5- Türkiye'miz %19
- 6- Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu %19

(Ünitelerin Toplam içerik içindeki ağırlığı yüzdeler şeklinde verilmiştir.)

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği

7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Ünite Başlıkları:

- 1- Türkiye'nin Coğrafi Bölgeleri %22
- 2- İstanbul'un Fethi ve Sonrası %18
- 3- Avrupa'da Yenilikler %8
- 4- 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti %11
- 5- 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti %11
- 6- Osmanlı Kültür ve Uygarlığı %8
- 7- Yurdumuzun Komşuları ve Türk Dünyası %22

(Ünitelerin Toplam içerik içindeki ağırlığı yüzdeler şeklinde verilmiştir.)

İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin içeriği incelendiğinde dersin özel ve genel amaçlarının dört ana başlık altında toplandığı görülür.

- 1- Vatandaşlık görev ve sorumlulukları.
- 2- Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri.
- 3- Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirme.
- 4- Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek.

Bu amaçlar, ülkemizdeki Sosyal Bilgiler öğretim programının ağırlıklı olarak “vatandaşlık aktarımı” yaklaşımına göre oluşturulduğunu göstermektedir. Nitekim, programdaki amaçların önemli bir kısmında ulusal kültür ve kurumların öğretilmesi, bunlara ilişkin tutum ve değerlerin benimsettirilmesi hedeflenmektedir. Bu yaklaşımın doğal ve olağan sonucu olarak da yukarıda belirtilen genel amaçlar, büyük ölçüde, sosyal bilimlerin kendilerine özgü olmaktan çok, disiplin dışı bir görünüm arz etmektedir (ÖZTÜRK-DİLEK, 2002, s.60-61).

Konusu “Demokrasi” olan tek ünite 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi içeriği içinde % 17 oranıyla “Demokratik Hayat” ünitesidir. Bu ünite insan hakları konusuna da belli oranda değinilmektedir. Bu ünite demokrasi eğitimi açısından yeterli olmayıp ders kitaplarında görsellikten uzak ve soyut ifadelerle sunulmaktadır. 6. ve 7. sınıfın Sosyal Bilgiler derslerinin diğer üniteleri içinde demokrasi ve insan hakları eğitime dolaylı katkı sağlayacak konular vardır. Ancak Sosyal Bilgiler kitaplarında öğrencilerin diğer ünitelerde ki dolaylı demokrasi vurgusunu kolayca yakalamalarını sağlayacak içerik sunumu yapılmamaktadır. 6. ve 7. sınıfın Sosyal Bilgiler derslerinin diğer üniteleri içinde demokrasi ve insan hakları eğitime dolaylı katkı sağlayacak konular vardır. 7. ve 8. sınıflarda Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin branş dersi olarak okuttuğu “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersi” müfredatı “Sosyal Bilgiler ” derslerinden daha çok vatandaşlık eğitimi, demokrasi ve insan hakları konularını kapsamaktadır. Yapılan bir çok eğitim araştırması sonucu da öğretmen ve öğrencilerin çoğunun, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Derslerini Sosyal Bilgiler den daha çok demokrasi eğitime katkıda bulunduğunu düşündüklerini ortaya koymaktadır. Konusu ve içeriği ne olursa olsun, bütün derslerde demokratik eğitime önemli bir katkı sağlar. Ancak bu genel yaklaşımın yanında, Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi kimi derslerin demokrasi eğitiminde daha dolaysız ve ağırlıklı bir rol oynayabileceği kuşkusuzdur (ÖZBUDUN, 1990, s.11). Erden’e göre; Öğrencilerin vatandaşlık ve demokrasi ile ilgili ilk temel bilgi ve becerilerini bir

vatandaşlık eğitim programı olan hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerinde kazanmaları gerekir (ERDEN, 1996, s.2).

İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler dersleri öğrencinin milli ve evrensel toplumun bilinçli bir bireyi haline gelmesine yardımcı olabilecek donanımı ve aynı zamanda vatandaşlık, insan hakları ve demokrasi ilkeleri açısından önemli bilgi ve becerilerin kazandırılmasını amaçlayan bir programdır. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin içeriğinde, milli ve evrensel ortak kültür mirası konu alan bilgiler vardır. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler derslerinin ünitelerinin % 80 'e yakını tarih konuları oluşturmaktadır. Bu derslerin içeriğinde Tarih konuları doğrudan ya da dolaylı olarak demokrasi ve insan hakları eğitiminde ağırlıklı bir yere sahiptir. Ancak ilköğretim II. kadem Sosyal Bilgiler derslerinin içeriğinde siyasi tarih ağırlıklı tarih konularının oranının % 80 olması dersi daha çok "tarih dersi" formuna sokmaktadır. Tarih konularının daha çok siyasi tarih olmasının yanında bir başka sorun da konu başlıklarının seçimin ve kullanılan sunum dilinin çağdaş tarih öğretimine uygun bir yapıda olmamasıdır.

26. Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolü Ne Olmalı?

Bir ülkede demokrasinin yerleşmesi, büyük ölçüde yurttaşların genel eğitim düzeyine bağlıdır. Demokratik yaşamın gerektirdiği bilgi, tutum ve becerilerle donatılmış bireylerin oluşturduğu bir toplumda demokrasinin yaşam biçimi haline gelmesi çok daha kolaydır. Ancak bu süreç kendiliğinden gerçekleşmediği için, toplumdaki tüm bireylere demokratik değerlerin planlı bir şekilde kazandırılması gerekmektedir. Bununda bilinen en etkili yolu eğitimidir. Eğitimin en önemli bileşenlerinden birisi de derslerdir. Dersler içerikleri ile öğrenenleri belli hedeflere ve davranışlara ulaştırmak amacıyla düzenlenmiştir.

İlköğretim çağında okutulan Sosyal Bilgiler dersleri de belli içerikle belli amaçlara ve davranışlara ulaşmak için okutulan mihver derslerden biridir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde Sosyal Bilgiler derslerinin hem içeriği hem de ulaşmak istenilen amaç ve davranışları farklılıklar göstermektedir. Bu durum özellikle ülkelerin siyasi yapılarından ve eğitimden beklentilerinin farklılığından kaynaklanmaktadır. Gelişmiş ve çağdaş ülkelerin Sosyal Bilgiler öğretimi benzer bazı ilkeler üzerine oturmaktadır. Özellikle demokrasi ve insan hakları eğitimi gelişmiş ülkelerin Sosyal Bilgiler eğitiminin temel uzlaşma noktalarının

başında gelir. Sosyal Bilgiler, demokrasi ve insan haklarını bilgi boyutunda ele almanın ötesinde bir yaklaşımla kazandırdığı bakış açıları ve değerlerle bireyleri insan haklarını koruyan ve kullanabilen demokrat insanlar olarak yetiştirmeyi hedefler. Dersin içerik yapısı demokratik değerleri uygulamalı öğrenmeye oldukça uygundur.

Sosyal Bilgiler eğitimi, toplumsal yaşamımızın, dünü bugünü, yarını arasındaki ilişkiyi kavratmayı hedeflemelidir. Bireyin yaşamında karşısına çıkacak olan çeşitli sorunlara, durumlara, yaşantılara en uygun çözüm ve karşılık bulmaları için bireyi hayata hazırlamayı, ona hayat içinde olaylarla, bu olaylardan nasıl ders alması gerektiğini, sosyal varlık, vatandaş olarak görev ve sorumlulukların farkında olmayı öğretmelidir. Barth ve Demirtaş' a göre Sosyal Bilgiler in derslerinin öğretim amaçları şöyle olmalıdır;

- Öğrencilerin, geçmişteki olayları, kişileri ve bunların günümüzü etkileyen olaylardaki rollerini anlamalarını sağlamalıdır.
- Öğrencilerin, diğer insanlara önem vermesini ve farklı yaşam biçimi ve kültürden gelen insanlara saygı göstermesini teşvik etmelidir.
- Ekonomi, devlet ve kültür gibi alanlardaki insan sistemleri ile ilgili anlayış kazandırmalıdır.
- Problemleri bağımsız ve işbirliğine dayalı bir yöntemle çözme becerisi ve başkaları tarafından önerilen çözümlere eleştirisel ve yaratıcı bir şekilde karşılık vermeyi öğretmelidir
- Yaratıcı ifade ve problem çözme yoluyla insanların bu günler için sarf ettikleri çabaları takdir etmeyi sağlamalıdır.
- İnsanların nerede ve nasıl yaşadıklarını ve fiziki ve kültürel çevreleriyle nasıl iletişim kurduklarını anlamalarını sağlamalıdır.
- Karar verme işleminin takdir edilmesini ve karar verici kişiler olabilmek için gerekli beceri ve değerleri edinmelerini sağlamalıdır.
- Gelecek bilinci ve geleceği şekillendirmede üzerlerine düşecek görevin farkına varmalarını sağlamalıdır.
- Bütün insanların potansiyellerine karşı duyarlı ve onların iyi yaşamalarına yardımcı olma isteği duymalarını sağlamalıdır.
- Öğrencilerin kendi kültürel mirasına saygı ve buna kişisel potansiyelleriyle katılımlarını aşılamalıdır (BARTH-DEMİRTAŞ, 1997, s.1.4).

Sosyal Bilgiler dersinin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmalıdır. Sosyal Bilgiler dersi, karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır. Bu anlamda demokrasi eğitiminin uygulama alanı sayılan Sosyal Bilgiler dersi, demokratik ortamlarda yapılması hâlinde etkili ve anlamlı olabilir (GÖZÜTOK, 1995, s.27). Sosyal Bilgiler dersleri, bireyin çevresindeki diğer insanlara, toplumun uzlaştığı kurallara, devlete karşı ödev ve sorumluluklarının ne olduğunu bilerek etkin bir biçimde ayak uydurmayı öğretebilir nitelikte yapılandırılmalıdır.

Derslerde demokrasi ve gerekleri bilişsel olarak tanıtılmalı. Teorik olacak diye uygulama, uygulama olacak diye teori göz ardı edilmemelidir. Derslerde ve ders dışı etkinliklerde demokrasi ve insan haklarının tüm kuralları işlemelidir. Sosyal Bilgiler dersleri tartışmalar, eleştiriler yapmak için uygun konular içerir. Bu uygulamalar öğrencilerin tartışma ve uzlaşma kültürünü kazanmaları için önemli fırsatlardır. Sosyal Bilgiler derslerinde, milli birlik ve dayanışmanın anlam ve önemi kavratılmalıdır. Öğrencilere topluluk halinde yaşayan insanların sevgi, saygı ve anlayış duyguları içinde iş birliği yapmaları öğretilmeli. Birbirlerinin görüş ve düşüncelerine saygı göstermeleri ve başarılarını takdir etmeleri gerektiği benimsetilmelidir.

Öğrencilere, insan ve toplum hayatının sürekli bir değişme ve gelişme içinde olduğu, insanların ihtiyaçlarının yaşadıkları zaman ve ortama göre farklılıklar ve gelişmeler gösterdiği kavratılmalıdır. Teknolojinin getirdiği yeniliklerin, insanların yaşam tarzlarını etkilediği, değiştirdiği geçmişten ve günümüzden verilecek örneklerle açıklanmalıdır. Milli bilince sahip, bilimsel düşünmeye açık, sorumluluk almaya istekli bireylerin yetiştirilmesi esas alınmalıdır. Ortak mirasın önemi, ortak mirasın evrenselliği ve korumasının önemi kavratılmalıdır. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yetenekleri geliştirilmelidir. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkileri ve çevreyi, yurdu, dünyayı tanıma yetenekleri yönünden bir takım tutumlar kazandırarak demokrat kişilik gelişimine katkı sağlanmalıdır. “Yapılan araştırmalar Sosyal bilimler derslerinin öğrenciler tarafından en az ilginç ve en önemsiz dersler olarak

algılandığını gösteriyor. Durumu inanılmaz kılan şey, aynı öğrencilere okulda neler öğrenmek istedikleri sorulduğunda, insanla iletişim kurmak, başka kültürdeki insanları tanımak ve başka yer ve ülkeleri öğrenmek, cevabı alınmaktadır. Bütün bunlar sosyal bilimlerin konusudur. Görünen o ki, başlıklar popüler ve yararlı, ama dersler (içerik) hiç de öyle değildir” (BARTH-DEMİRTAŞ, 1997, s.1.7). Kitaplara baktığımız zaman, kitapların bilgi aktarmaya yönelik olduğunu görüyoruz, bilinç uyandırmaya yönelik değil. Çocuğun dikkatini konuya çekmek gerekir. Bu da teoriyle değil, çocuğa pratikte verilmelidir (TEPE, 2002, s.11).

Sosyal Bilgiler derslerinin ünitelerinin % 80’e yakını tarih konuları oluşturmaktadır. Bu nedenle Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmalarında tarih öğretimi çağdaş amaçlara uygun algılayıp, algılamadıkları oldukça önemlidir. Tarih konularının ders müfredatlarında ve ders kitaplarının içeriğinde hangi tarih öğretimi yaklaşımı ile yer verildiği de son derece önemlidir. Bireyleri kendi ulusal değerleri yanında barış, demokrasi, insan haklarına saygı ve hoşgörü gibi evrensel değerlere sahip bir biçimde eğiterek barışın egemen olduğu bir dünya yaratmak, çağdaş tarih öğretiminden beklenen en önemli amaç olmuştur. Sosyal Bilgiler derslerinde yer verilecek tarih konularının, ezbere yönelik ayrıntı sayılabilecek tarih bilgisinden çok önemli tarihi olaylar ve olgulardan seçilmelidir. Öğrencinin, bu olayları ve olguları öğrenirken, kavram, ilke ve genelleme adımlarına ulaşabilmesine uygun müfredat içeriğinin dizayn edilmesi gerekir. Sosyal Bilgiler öğretim sürecinde öğretmen yönlendirici olmalıdır. Öğrenciler için başarısı ölçüsü, kendine öğretileni ne kadar tekrarlayıp tekrarlamadığı değil, yeteneklerinin ve kapasitesinin sınırlarını ne kadar zorladığı olmalıdır.

Sosyal Bilgiler dersi ile öğrenci günümüz toplumsal sorunlarını tanıyacak ve geçmişten yararlanarak, gelecek ile ilgili toplumsal sorunlar üzerinde fikir yürüterek çözüm arayacak bir davranış sergilemelidir. Sorunların yorumlanmasında öğrenci, tarafsız hareket edebilmeyi öğrenmeli ve bu yoldan, zamanla bilimsel bir bakış açısına sahip olmalıdır. “Birey kendi yaş ve zihin seviyesine uygun uygar ve toplumsal görevleri yapabilecek hale getirilmelidir. Bu hedeflere ulaşıldıkça Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitime katkısı artacaktır. Demokrasi eğitiminin çok yönlü, koordinasyon, senkronize çalışma, ekip anlayışı ve toplam kalite yaklaşımıyla yürütülen bir bütüncül yapı olduğu unutulmamalı.

Demokrasi ve insan hakları eğitiminde okul, sınıf, aile, çevre ve arkadaş etkisi göz ardı edilmemeli” (YEŞİL, 2002, s.167-168). Demokrasi eğitimi gibi ağır ve karmaşık bir görev sadece Sosyal Bilgiler öğretmenlerine ve Sosyal Bilgiler derslerine bırakılmamalıdır. Demokrasi ve insan hakları çağımızda gündelik yaşamın vazgeçilmez kavramlarıdır. Bu kavramları iyi anlayıp özümseyen bireyler, toplumların özgür, demokratik ve çağdaş geleceğinin güvencesidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ARAŞTIRMANIN DESENİ VE METODOLOJİSİ

30. Yöntem

300. Yöntem (Metot)

“Metot” kelimesinin sözlük anlamı; belli bir gayeye ulaşmak için tutulan yol, usul, sistem, yöntem olarak tanımlanır. Bilimsel araştırmalarda metot kavramı, bilgi ve verilere ulaşmak için kullanılan yöntemleri ifade eder. Bilimsel çalışmalarda araştırma ürünlerine nasıl ulaşıldığı mutlaka bir bilimsel metotla ifade edilmelidir. Metot açısından değerlendirme; bir araştırmanın bilimsel bir çalışma mı? yoksa merak giderici, plansız bir bilgiler arası yolculuk mu? olduğunun en önemli belirleyicisidir.

Yöntemler eğitim araştırmalarında veri toplamak üzere kullanılan yaklaşımlardır. Doğaldır ki bu yaklaşımlar kullanılarak elde edilen veriler, kestirme ve yorum, açıklama ve tahmine olanak sağlar. Geleneksel olarak yöntemler pozitivist model çerçevesinde ele alınan teknikler olarak kullanılıyordu. Önceden kararlaştırılmış sorulara tepkilerin ölçülmesi, ölçümlerin kayıt edilmesi, olayların betimlenmesi deneyin gerçekleştirilmesi ile ilgili tekniklerdi. Ancak geleneksel anlam uzatılmalı, genişletilmelidir. Yöntemler, sadece normatif araştırma yöntemlerini değil, fakat yorumcu paradigma yöntemlerini de içerecek şekilde kullanılmalı, katılımcı gözlemi, rol oynama, direktif olmayan mülakat, episodlar, ve betimlemeler (accounts), gibi yorumcu yaklaşımları da içermelidir. Metot, veri toplama da kullanılan teknik ve prosedürlerdir (BALCI, 2001, s.48-49).

301. Metodoloji (Yöntembilim)

Metodoloji; bilimsel çalışmalarda, bilgi ve verilere ulaşmak için kullanılan yöntem ve tekniklerin bilimi olarak ifade edilebilir. Metot bilgi ve veri üretme yoludur, metodoloji ise

bu yolların incelenmesi işidir. Yöntem bilimin amacı, yöntemleri betimlemek ve analiz etmektir. Böylece onların sınırlılıklarına, kaynaklarına eğilerek, ön hipotez ve sonuçlarını açıklığa kavuşturmak, potansiyellerini göstermek mümkündür. Demek ki yöntem bilimin (Methodoloji) amacı bilimsel araştırmanın ürünlerini değil, sürecin kendisini betimlemektir (BALCI, 2001, s.49). Herhangi bir araştırmanın güvenilirliği, geçerliliği ve başarısı, araştırmada kullanılan metot ya da yöntemlerin seçimini ve uygulanmasının metodolojik açıdan doğruluğu ile doğru orantılıdır.

302. Araştırmalarda Kullanılan Yöntemlerin Kökenleri

Eğitim araştırmalarının esasen gerçekleştirildiği dört araştırma türü söz konusudur. Bunlar betimsel, nedensel (explanatory), genelleme ve temel ya da kuramsal araştırmalardır (ANDERSON, 1990, s.6). Bilimsel araştırmalarda kullanılan yöntemlerin kökenleri, pozitivist (objective) ve relativist (subjective) olmak üzere iki felsefi görüşe dayanır.

3020. Bilimsel Araştırmalarda Nicel (Objective, Pozitivist) Yaklaşım

Bu yaklaşım genelde sosyal bilimler dışındaki bilimsel alanlarda sıkça kullanılır. Bu yaklaşımın en belirgin parçaları deneyler ve sayısal verilerdir. Nicel yaklaşımın bir takım genel ilkeleri vardır. Bu yaklaşımda tek bir doğrunun olduğu kabul edilir. Bir olay hakkındaki açıklama ya doğrudur ya yanlıştır. Gerçek bilgiler deneylere ve gözlemlere dayalı olarak ortaya çıkarılanlardır. Gerçekler arası ilişkileri ortaya koymak için daha çok istatistiksel yöntemler kullanılır. Araştırma sonuçları sayısal olarak ifade edilir. Esas amaç elde edilen bulgular üzerine genelleme yapmaktır. İnsan davranışlarını bir sisteme ve kalıba koyarak determinist bir çerçevede açıklamaya çalışır. Tabiatı ve evrende var olan kanunlardan faydalanarak insan davranışları değerlendirir.

Bu yaklaşımda gerçek amaç, gerçekler arasında ilişkiler kurarak, araştırmaları sayısal veriler kullanarak genelleme yapabilmektir. Objektivist görüşün asıl amacı, insan davranışlarını belirli bir sistem ve kalıp içerisinde ifade etmektir (ÇEPNİ, 2001, s.11). Objektif araştırmacılar bireyleri sınırlı kalıplara koyarak inceler. Birey daha çok değişmeyen bir nesne olarak kabul edilir. Bireyin çok sık gösterdiği davranışların

incelenmesi tercih edilir. Bireyin gösterdiği davranışları niçin gösterdiği hakkında inceleme yapılamaz (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.29, 30).

Objektif görüş bilim adamları arasında sosyal bir varlık olan insanın davranışlarını fiziksel gerçeklere dayandırması ve değişken olan insan davranışlarının sayısal olarak açıklanmaya çalışması açısından tartışma konusu olmuştur. Bu objektivist yaklaşımın zayıf yanlarında biri olarak kabul edilmektedir. Objektivist görüşte insan için vazgeçilmez olan kişilik özelliklerinin dikkate alınmaması da önemli bir eksiklik olarak kabul görmektedir. Objektivist yaklaşımda belirli sosyal gerçekler belirli sosyal kalıplar halinde incelenmektedir. Nicel teknikler genellikle sayısal ve fen grubu bilim alanlarında sıkça kullanılmakla birlikte günümüzde sosyal bilimlerde de kullanılmaya başlanmıştır.

3021. Bilimsel Araştırmalarda Nitel (Subjective, Relativist) Yaklaşım

Nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma olarak tanımlamak mümkündür. Nitel araştırmalarda, çevresel veriler, süreçle ilgili veriler ve algılara ilişkin veriler olmak üzere üç tür veri toplanır. Nitel araştırmalar, etnoğrafi, antropoloji, durumsal araştırma, yorumlayıcı araştırma, eylem araştırması, doğal araştırma, betimsel araştırma, kuram geliştirme, içerik analizi gibi yaklaşımları kapsar (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.18, 19).

Nitel yaklaşımın kendine özgü birtakım kriterleri vardır. Tek bir doğrunun olmadığı ve doğrunun birden çok olabileceği yaklaşımı hakimdir. Olaylar geçerli geçersiz, doğru ya da yanlış olarak sınırlandırılmaz. Bir olay hakkında bir çok açıklama vardır. Evrendeki bütün yasalar ve teoriler yaşayan birer organizmadır ve devamlı bir değişme içindedirler. İnsanlar arası ilişkiler fiziksel ölçütlerle açıklanamaz. İnsan davranışları derinlemesine incelenir. Bireyin sahip olduğu tüm bilgi ve becerileri kendi yorumlarıyla nasıl oluşturduğunu anlamaya çalışılır.

Nitel araştırmanın temel özelliklerinden biri olan algıların önemi ve doğal ortama duyarlılık, güvenilirlik konusunda bazı sorunlar ortaya çıkartmaktadır. Nitel araştırmaya

temel teşkil eden ilkelerden birisi, gerçeklerin bireylere ve içinde bulunulan ortama göre sürekli bir değişme içinde olduğu ve araştırmanın benzer gruplarda tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığını en başta kabul etmektir (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.46,47). Niteliksel yaklaşım, sosyal bilimlerin ilgi alanı oluşturan sosyal gerçeklikle, fen bilimlerinin ilgi alanını oluşturan fiziksel gerçekliliği bir birinden ayırmaktadır. Fiziksel gerçekliliğin kişisel yorumlardan bağımsız olduğu kabul edilirken, sosyal gerçekliğin bir ölçüde kişisel yorumlardan oluştuğu öne sürülmektedir. Gözlem ya da ölçümler yoluyla nesnel (objektif) olarak incelenebilen davranış, konuşma vb. özelliklerin, istekler ve ilgiler gibi gözlenmeyen süreçlerin de dikkate alınmasıyla anlam kazandığı öne sürülmektedir (KIRCAALİ-İFTAR, 1999, s.6).

Subjektivist görüş, objektif görüşün aksine insan davranışlarını belirli kalıplar içerisinde açıklamaya çalışmaz. Subjektivist görüşün savunduğu nokta insan davranışlarını araştırma fiziksel ölçütler değil de onları derinlemesine inceleyebilen ve insanların iç dünyasını araştırabilen yöntemler kullanmaktır (ÇEPNİ, 2001, s.16). Nitel araştırma yaklaşımı genellikle sosyal bilimler alanlarında sıkça tercih edilmektedir. Günümüzde bir takım nitel yöntemler, sosyal bilimler alanlarında olduğu kadar olmasa bile, fen bilimleri alanlarında da kullanılmaktadır.

3022. Nitel ve Nicel Araştırma Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Nicel ve nitel araştırma yöntemleri farklı iki dünya görüşü veya paradigma üzerine oturur. Yapılacak yanlışlardan birisi, bu iki farklı paradigmayı birbirine kıyasla “iyi”, “kötü” şeklinde bir karşılaştırmaya tabi tutmaktır. Bu iki paradigma gerçek konusunda bize iki farklı pencere sunar. Her yaklaşımın kendine özgü güçlü ve zayıf yanları vardır. Bu anlamda, sosyal olay ve olgular üzerinde çalışırken her iki yöntemin de bize sunacağı ve diğer yöntem tarafından yeteri kadar açıklanamayacak boyutları vardır. Bu nedenlerle, bu iki araştırma yöntemi birbirini tamamlayıcı yöntemler olarak düşünülmelidir. Önemli olan her iki yöntemi de sosyal araştırmalarda yaratıcı bir şekilde kullanabilmektir (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.80).

Tablo : 1
Nitel ve Nicel Yaklaşımların Karşılaştırılması

NİCEL VE NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	
Nicel Araştırma	Nitel Araştırma
Varsayım	
Gerçeklik nesneldir	Gerçeklik oluşturulur
Asıl olan yöntemdir	Asıl olan çalışılan durumdur
Değişkenler kesin sınırlarıyla saptanabilir ve bu değişkenler arasındaki ilişkiler ölçülebilir	Değişkenler karmaşık ve iç içe geçmiştir ve bunlar arasındaki ilişkileri ölçmek zordur
Araştırmacı olay ve olgulara dışardan bakar, nesnel bir tavır geliştirir	Araştırmacı olay ve olguları yakından izler, katılımcı bir tavır geliştirir
Amaç	
Genelleme	Derinlemesine betimleme
Tahmin	Yorumlama
Nedensellik ilişkisini açıklama	Aktörlerin perspektifinden anlama
Yaklaşım	
Kuram ve denence ile başlar	Kuram ve denence ile son bulur
Deney, manipülasyon ve kontrol	Kendi bütünlüğü içinde ve doğal
Standardize edilmiş veri toplama araçları kullanma	Araştırmacının kendisinin veri toplama aracı olması
Parçaları analiz	Örüntülerin (Pattern) ortaya çıkarılması
Uzlaşma ve norm arayışı	Çokluluk ve farklılık arayışı
Verilerin sayısal göstergelere indirgenmesi	Verilerin, derinlik ve zenginliği içinde betimlenmesi
Araştırmacı Rolü	
Olay ve olguların dışında, yansız ve nesnel	Olay ve olgulara, öznel perspektifi olan ve empatik

Kaynak : YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.29

Bilimsel araştırmalarda probleme uygun olarak nicel ve ya nitel yaklaşımlardan herhangi biri ya da her ikisinin birlikte belli oranlarda kullanılması m¼mk¼nd¼r. Bu çalışmada retmenlerinin, Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eēitimindeki yeri ile ilgili gr¼řlerini yansız, derinliēine ve gereēe en yakın bir biçimde tespit etmek hedeflendiēinden nitel araştırma yöntemi ile çalışmanın y¼r¼t¼lmesi tercih edilmiştir.

31. Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini, Trabzon ilinin ilköēretim okullarında görev yapan Sosyal Bilgiler retmenleri oluşturmaktadır.

32. Araştırmanın rnekleme

Bilimsel araştırmalarda problemin b¼t¼n evrenini çalışmak oēu zaman m¼mk¼n deēildir. Bu sorunu çözmek için bilim adamları b¼t¼n evreni çalışmak yerine, evreni temsil etme g¼c¼ne sahip sınırlı sayıda birey, olay veya olguyu araştırma kapsamına dahil etmeyi tercih etmişlerdir. Bu aza indirgeme yaklaşımıyla, çok sayıda birey, olay ve olguyu içeren evren, örnekleme denilen k¼¼k ve çalışılabilir bir hale getirilir. Verilerin deēerlendirilme sonuçları araştırma evrene genellenir. Eēer evrende objeler benzeşik iseler; aynı nedenlere dayanarak deēiřim, daēılım gösteriyorlarsa ve eēit deēiřime sahip iseler, örnekleme şans yöntemi ile seçmede yarar vardır (KAPTAN, 1993, s.120). Örnekleme T¼rleri iki ana başlık altında toplanabilir. **Olasılıēa Dayalı rnekleme**; Basit Tesad¼fi rnekleme (Simple Random Sampling), Tabakalı rnekleme (Stratified Sampling), Grup rnekleme (Clustur Sampling), **Olasılık Dışı rnekleme T¼rleri**; Uygun rnekleme (Convenience Sampling), Kota rnekleme (Guoto Sampling), Boyutsal rnekleme (Dimantional Sampling) (BALCI, 2001, s.95-99).

Bu araştırmada, basit rastgele örnekleme yöntemle ile Trabzon ilinin Akçaabat ilçesinin 40 ilköēretim okulunun Sosyal Bilgiler retmenleri örnekleme alınmıştır. Araştırma evreninin t¼m¼n¼ temsil etmesi açısından farklı sosyal ve ekonomik seviyedeki merkez, belde, köy ilköēretim okullarının Sosyal Bilgiler retmenleri tercih edilmiştir. Yapılandırılmış m¼lakatın örnekleme profilinin sayısal dk¼m¼ ařaēıda sunulmuştur.

Tablo : 2

Yapılandırılmış Mülakatın Örneklem Profili Sayısal Dökümü

Kaynak Kişi (Respondent)	Yaşı	Cinsiyeti	Toplam Görev Yılı	Okulun Öğrenci Sayısı	Şube Öğrenci Ortalaması	Okulun Bulunduğu Yerleşim Yeri	Mezun Olduğu Üniversite	Lisans Üstü Eğitim Durumu
1.	30	BAYAN	7	700	25	İLÇE	KTÜ	YOK
2.	33	ERKEK	9	300	20	İLÇE	ATATÜRK Ü.	YOK
3.	30	ERKEK	8	785	35	İLÇE	KTÜ	YOK
4.	35	ERKEK	9	800	35	İLÇE	MARMARA Ü.	YOK
5.	26	ERKEK	2	400	30	İLÇE	KTÜ	YOK
6.	31	BAYAN	8	450	30	İLÇE	KTÜ	YOK
7.	35	BAYAN	10	500	35	İLÇE	KTÜ	YOK
8.	27	BAYAN	4	450	25	İLÇE	ATATÜRK Ü.	YOK
9.	35	BAYAN	10	750	35	İLÇE	KTÜ	YOK
10.	31	BAYAN	8	200	20	BELDE	KTÜ	YOK
11.	31	ERKEK	8	148	20	BELDE	KTÜ	YOK
12.	28	ERKEK	7	308	45	BELDE	KTÜ	YOK
13.	26	BAYAN	4	687	35	BELDE	KTÜ	YOK
14.	27	BAYAN	4	300	25	BELDE	ATATÜRK Ü.	YOK
15.	29	BAYAN	5	200	25	BELDE	MARMARA Ü.	YOK
16.	29	ERKEK	6	180	18	KÖY	ATATÜRK Ü.	YOK
17.	26	BAYAN	5	215	30	KÖY	KTÜ	YOK
18.	25	ERKEK	2	228	30	KÖY	KTÜ	YOK
19.	31	BAYAN	8	220	30	KÖY	KTÜ	YOK
20.	28	ERKEK	7	250	30	KÖY	KTÜ	YOK
21.	26	BAYAN	3	150	20	KÖY	ATATÜRK Ü.	YOK
22.	35	BAYAN	10	200	20	KÖY	KTÜ	YOK
23.	30	ERKEK	7	180	20	KÖY	KTÜ	YOK
24.	32	ERKEK	8	220	20	KÖY	MARMARA Ü.	YOK
25.	30	ERKEK	7	200	20	KÖY	KTÜ	YOK
26.	24	BAYAN	4	160	30	KÖY	KTÜ	YOK
27.	32	ERKEK	8	215	30	BELDE	KTÜ	YOK
28.	29	ERKEK	6	200	25	KÖY	KTÜ	YOK
29.	28	ERKEK	7	280	25	BELDE	KTÜ	YOK
30.	34	ERKEK	13	300	35	BELDE	KTÜ	YOK
31.	26	BAYAN	5	200	25	KÖY	K.T.Ü	YOK
32.	26	ERKEK	3	788	25	İLÇE	KTÜ	YOK
33.	31	BAYAN	9	350	25	İLÇE	MARMARA Ü.	YOK
34.	29	BAYAN	7	400	30	İLÇE	ATATÜRK Ü.	YOK
35.	27	ERKEK	5	300	25	BELDE	KTÜ	YOK
36.	38	ERKEK	16	230	25	BELDE	MARMARA Ü.	YOK
37.	34	ERKEK	12	300	25	BELDE	MARMARA Ü.	YOK
38.	40	ERKEK	17	550	30	İLÇE	MARMARA Ü.	YOK
39.	25	ERKEK	4	159	25	KÖY	KTÜ	YOK
40.	28	ERKEK	8	200	35	KÖY	KTÜ	YOK
40 Kişi	Ort: 29.9 yaş	Erkek: 23 Bayan: 17	Ort: 7.2 yıl	Toplam: 13.653 öğrenci	Ort: 27.3 öğrenci	İlçe: 13 Belde: 12 Köy: 15	KTÜ: 27 M.Ü.: 7 A.Ü.: 6	Toplam: 0

33. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırma ile ilgili veriler temelde iki yöntem kullanılarak toplanmıştır. Bunlar; kaynak taraması ve yapılandırılmış mülakattır.

330. Geliştirilen Mülakatla İlgili Pilot Çalışma

Mülakatın geçerliliği, verimliliği ve güvenilirliğini sağlamak için önce hazırlanan taslak mülakat formu üzerinde tez danışmanı ile gerekli çalışmalar yapıldı. Gerekli düzeltmelerden sonra üç Sosyal Bilgiler öğretmenine taslak mülakat formu verilerek pilot çalışma yapıldı. Bu tür bir uygulama sonucunda mülakattaki etkinliklerin yapılması için gerekli olan malzemeler ve mülakatın yürütülmesi için gerekli olan zaman tespit edilmiştir. Taslak mülakat formu ile ilgili öğretmenlerin görüşleri sorulmuştur. Tez danışmanı ile yapılan son değerlendirme ve düzeltmelerden sonra son şeklini verilen yapılandırılmış mülakat uygulanmıştır.

331. Mülakat Metodu (Görüşme, Interview)

Mülakat belirlenmiş bir amaç için insanlarla iletişime girerek, bireyin araştırılan konu hakkındaki duygu, düşünce ve inanışlarının neler olduğunu ortaya çıkarma işlemidir. Mülakat daha çok sosyal bilimler ve tıp alanında yapılan araştırmalarda kullanılan bir veri toplama yöntemidir. Sorulara alınan cevaplar yardımı ile veri elde etme metodlarının başında gelir. Belirli amaçlar için insanlarla iletişime girme olarak kısaca tanımlanabilir. İletişim kurulan bireyin araştırılan konu hakkındaki duygu, düşünce ve inanışlarının neler olduğunu ortaya çıkarmaya yönelik bir yöntemdir.

Mülakatın sıkça kullanılmasının nedeni; bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikayetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklanır (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.92). İletişim şekli çoğunlukla yüz yüze ve sözlü soruların cevaplarının alınması için deneklere yöneltilmesi şeklindedir. Mülakat, veri toplayan ile veri alınacak kaynak kişi arasında oluşturulan sağlıklı iletişim ile gerçekleşir. Bilgi alınacak kişinin mülakat sorularını doğru anlaması ve doğal bir iletişim sonucu birikimini aktarması oldukça önemlidir. Mülakatı iki kişi arasında

geçen basit bir diyalog olarak görmek yanlıştır. Oysa mülakat; “beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, bireyler arası anlayış, öngörü, zihinsel uyanıklık ve disiplin gibi pek çok boyutu kapsamı açısından, hem sanat hem de bilimdir (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.92, 95). Mülakatçının görevi, kaynak kişinin (respondent) sosyal olarak uygun, tutucu ve benzeri yanlılıklara girmeden tam ve doğru cevap vermesi güdünü yaratmaktır (BALCI, 2001, s.182).

Mülakat ile çalışma hedeflerinin temel bilgileri bir araya getirilir. İnsanların bilgileri ve neyi sevip sevmedikleri ortaya koyulur. Veriler, hipotezler test edilir. Yeni hipotezler önermek ve çalışmadaki değişkenler ile bu değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymada açıklayıcı araç olarak kullanılır. Diğer metotlar yoluyla elde edilen verilerin güvenilirliğini ortaya koymak amacıyla kullanılır. Mülakatın ana hedefi, kaynak kişinin ya da örneklemin problemle ilgi özgür düşüncelerine ulaşmaktır.

3310. Mülakat Çeşitleri

- **Yapılandırılmış Mülakat:**

Sorulacak sorular ve cevapları belirlenmiştir. Mülakatı yapan kişi soruları sorar ve cevapları elindeki kağıda yazar.

- **Yarım yapılandırılmış Mülakat:**

Yapılandırılmış mülakata göre daha fazla bilgi elde etmemizi sağlar. Soruların sırası değiştirebilir ve ya daha ayrıntılı sorular yöneltilir.

- **Yapılandırılmamış Mülakat:**

Derinlemesine bilgi elde etmemize yardım eder. Olayların arkasındaki sebepleri derinlemesine araştırmak istediğimiz zaman bu yöntem tercih edilir.

3311. Mülakatın Avantajları

Görüşme yöntemini artıları; esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgi olarak sıralanabilir.

Mülakatın Diğer Veri Toplama Yöntemlerine Göre Üstünlükleri:

- **Esneklik**

Araştırmacı derinlemesine yanıtlar için ek sorular sorabilir. Yanlış anlamaları önlemek için soruyu açabilir yada tekrar edebilir. Görüşmenin ve kaynak kişinin durumunu dikkate alarak bazı sorular atlanabilir, yerleri değiştirilebilir. Bu yönleriyle nicel araştırmalarda sık kullanılan anketlere oranla araştırmacılar görüşmelerde daha esnek hareket edebilirler.

- **Yanıt Oranı**

Görüşme yüz yüze yapıldığından cevaplama oranını kontrol edebilir. Kişilerin yazmak, işaretlemek yerine konuşmayı daha pratik bulduklarından düşüncelerini sıkılmadan ve açıklıkla ifade edebilirler. Anketlerde rastlanacağı gibi düşünceyi ifade eden seçeneğin bulamamasına benzer güçlükler mülakatla aşılabılır. Okuma yazma bileyen ya da bir takım özürü kişilerden veri toplamak içinde görüşme yöntemi avantajlıdır.

- **Sözel Olmayan Davranış**

Görüşmelerde araştırmacı bizzat bulunduğı için deneklerin araştırmaya etki edebilecek hal, hareket, mimik ve jestlerini de gözleme imkanı sağlar.

- **Ortam Üzerinde Kontrol**

Mülakatlarda görüşme ortamını olumlu ya da olumsuz etkileyebilecek etkenleri kontrol etmek mümkündür. Görüşme yönteminde anketlere oranla tercih edilen denekler dışında

tercih edilmeyen bir kaynağın verileri ile araştırmada veri kaynağı sapması yok denecek kadar azdır.

- **Soruların Sırası**

Görüşme yönteminde araştırmacı ile denek arasında geçen diyalogun şartlarına göre soru sayısı ve sırası değiştirilebilir.

- **Anlık Tepki**

Deneklerin anlık cevapları ve tepkileri ile araştırmaya olağanüstü katkıda bulunacak bilgilere ve araştırma ile ilgili öngörülmemiş boyutlara ilişkin yeni sorularla derinlemesine bilgi elde edilebilir.

- **Veri kaynağının Teyit Edilmesi**

Görüşmelerde kaynak kişinin başkalarının verilerini aynen kopya etme olasılığı azdır. Araştırmacının daha derinlemesine ya da aynı deneğin yeniden bilgisine başvurma olasılığı vardır. Oysa ki anketlerde deneklerden birinin verilerini yenileme olanağı pek mümkün değildir.

- **Tamlık**

Araştırmacı veri toplama sürecine bizzat katıldığı için deneklerden hedeflenen oranda cevap almak hemen hemen mümkündür. Oysa anketlerde cevap alma oranı deneklerin tercihinin kalmıştır.

- **Derinlemesine Bilgi**

Anketlerde denekler arası bireysel özelliklerin farklılığından kaynaklanan olumsuzluklarını ya da sağlıklı veri toplama güçlüklerini aşmak zordur. Deneklerin araştırma ile ilgili farklı derinlikteki verilerine ulaşmak için mülakat yöntemi oldukça etkilidir (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.97,98).

3312. Mülakatın Dezavantajları

Görüşme yöntemini eksileri; maliyet, zaman, olası yanlışlık, kayıtlı ve ya yazılı bilgileri kullanamama, zaman ayırma güçlüğü, gizliliğin ortadan kalkması soru standardının olmayışı ve bireylere ulaşma güçlüğü olarak sıralanabilir.

Mülakatın Diğer Veri Toplama Yöntemlerine Göre Eksileri:

- **Maliyet**

Görüşme yöntemi kaynak kişilere ayrı ayrı ulaşmak ve belli sürede doğal bir iletişim ortamını oluşturmak verilerin kayıt edilme ve değerlendirme şekli dikkate alındığında maliyetli bir yöntemdir.

- **Zaman**

Görüşme yöntemi uygun zaman ve ortamda uygulanabildiğinden kaynak kişilerin bu zamanı araştırmacıya ayırmasında zorluklar yaşanabilir. Görüşme süreçleri, veri kayıtlarının tutulması ve değerlendirilmesi yönleriyle oldukça zaman alan bir veri toplama türüdür. Uygulanması ve analizi çok zaman alır.

- **Olası Yanlılık**

Araştırmacı deneklerin cevaplarını yanlış anlayabilir. Araştırmacı kendi perspektifinin etkisinde kalıp deneğin verdiği bilgilere yorumunu yansıtarak kayıt ettiği verilerin orijinalliğini zedeleyebilir. Değerlendirmede objektif olunması şarttır.

- **Kayıtlı ya da Yazılı Bilgileri Kullanamama**

Denek anlık bilgilerini vereceği için sorularla ilgili uzun uzun düşünme ve ek bilgilere başvurma imkanına sahip değildir. Deneğin vereceği bilgiler görüşme anındaki anlık düşünceleridir.

- **Gizliliğin Ortadan Kalkması**

Deneği tanımlayıcı bilgiler kayıt edilmese bile görüşme yöntemi birebir yapıldığından deneğin tanınması vereceği bilgilerin kendi görüşünü ya da durumunu yansıtmamasından çok genel kabul gören nitelikte olmasına neden olabilir. Mülakatın yüz yüze yapılması, deneğin vereceği bilgi ya da verilerin denek aleyhinde ya da lehinde bir takım gelişmelere neden olabileceği düşüncesi ile gerçekten uzak verilerin sunulması sonucunu doğurabilir.

- **Soru Standartının Olmaması**

Deneklere yöneltilecek soruların standart olmayışından dolayı veriler karıştırılabilir. Aynı olmayan fakat benzer sorular ile aynı yönde irdeleme yapılmaya çalışılırken yanlış sorma ya da anlamalardan kaynaklanan veri toplama karışıklılığına neden olunabilir. Bu karışıklıklar aynı zamanda verilerin değerlendirme sürecini de olumsuz etkileyecektir.

- **Bireylere Ulaşma Güçlüğü**

Seçilen kaynak kişilere ulaşmak ve mülakat için uygun zaman ve ortam için randevu ayarlamak güçtür (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.97,98).

332. Araştırmada Kullanılan Mülakat

Bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılmıştır. Yapılandırılmış mülakat, görüşme formu aracılığı uygulanmıştır. 2003-2004 yılları içinde değişik tarihlerinde Trabzon'un Akçaabat ilçesinde görev yapan 40 Sosyal Bilgiler öğretmenine uygulanmıştır.

Görüşme formu, görüşme sırasında keşfedilecek sorular veya konular listesini kapsar. "Görüşme (mülakat) formu yöntemi, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır (YILDIRIM-ŞİMŞEK, 2000, s.92, 95). İlköğretim okullarında, öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanmalarında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin rolü ile ilgili, problemin odağında olan Sosyal Bilgiler öğretmenlerini veri kaynağı olarak belirlendi. Problemimin konusunun

insan davranışları ile örüntülü olması nedeniyle nitel bir yaklaşımla görüşme yöntemi ile derinlemesine ve öznel bilgilere ulaşacağı hedeflendi. Bu nedenle hazırlanan yapılandırılmış mülakat ile aşağıdaki alt problemlere ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden veriler elde etmek amaçlandı.

Araştırmada Kullanılan Yapılandırılmış Mülakat Formu Hedef Veri Başlıkları:

Alt Problemler

I. Bölüm (3 Soru)

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokrasi, Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

II. Bölüm (4 Soru)

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Demokrasi Eğitim İlişkisi, Demokrasi Eğitimi, Demokrasi İnsan Hakları İlişkisi ve İlköğretimde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

III. Bölüm (6 Soru)

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin; Demokratik Eğitim, Demokratik Sınıf, Aile ve Okul Ortamı, Demokrasi Eğitiminde Çevre ve Toplumun Etkisi, Öğretmenlerin Okuldaki ve Sınıftaki Demokratik Davranışları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

IV. Bölüm (7 Soru)

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolü Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

V. Bölüm (4 Soru)

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve

Değerler Kazandırmak İçin Kullandığı Yöntem, Teknik, Stratejiler ve Etkinliklerle İlgili Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

VI. Bölüm (4 Soru)

- Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırma Açısından, Öğretmenlik Mesleki Beceri ve Yeterlilik Düzeyleri

VII. Bölüm (3 Soru)

- İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitime Katkısının Artması İçin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çözümü İçin Önerileri

Kullanılan yapılandırılmış mülakat formu toplam 31 tane sorudan oluşmuştur. Yapılandırılmış mülakattın pilot çalışması üç Sosyal Bilgiler öğretmeni ile yapıldı. Bu mülakat formu araştırmacı tarafından hazırlanmış ve uzman görüşleri doğrultusunda taslağa son şekli verildi.

Öğretmenlerin doğal bir iletişim ortamında araştırma konusuyla ilgi kendi perspektiflerine ulaşmak hedeflenmiştir. Mülakatçı ile veri kaynağının aynı meslek ve kültürel düzeyde olması nedeniyle daha içten ve karşısındakinin kendisini anlayacağına inanarak iletişime girdiğini gözlenmiştir. Mülakat uygulamaları sırasında, öğretmenlerden sağlıklı veri akışı sağlamak için kendim ve çalışmamla ilgi aydınlatıcı bilgiler verilmiştir. Önce öğretmenlere gerekli açıklamalar yapılarak onların mülakatla ilgili soruları cevaplanmıştır. Özellikle bu tür çalışmaların öğretmenleri yakından ilgilendiren mesleki problemleri çözmek için atılmış adımlardan olduğunu vurgulanmıştır. Yapılandırılmış mülakat formlarının birer örneği araştırmanın ekler bölümünde sunulmuştur.

333. Mülakatların Analizi

Mülakatların analizinin nasıl yapılacağı tartışmalı bir konudur. Bireylerin fikir birliğine vardıkları ve varamadıkları noktaların dikkate alınması yaklaşımı ise genelde kabul görür.

Görüşmelerden elde edilen verileri analiz etmek için öncelikle mülakata katılan bireylerin fikir birliğine vardığı veya varamadığı noktaların tespit edilmesi, bu ortak noktaların kategoriler haline dönüştürülmesi ve bu kategorilerin frekanslaşması gerekir. Ayrıca mülakattan direkt cümleler alınarak bireyin ifadelerini olduğu gibi yansıtmamanın yararlı olacağı inanılmaktadır (ÇEPNİ, 2001, s.54).

Yapılandırılmış mülakat formunda öğretmenlerin aynı soruya verdiği cevaplar gruplanarak benzer ve aykırı düşüncelerin dağılımı tespit edilmiştir. Ayrıca kategorilere konulan öğretmen cevaplarından dikkat çeken bazıları örnek teşkil etmesi açısından aynen alıntı yapılarak verilmiştir. Analiz edilmiş veriler faz ve yüzde oranları gösterilerek tablolarla ve grafiklerle bulgular bölümünde sunulmuştur.

Araştırmacı kendi perspektifinin etkisinde kalıp deneğin verdiği bilgilere yorumunu yansıtip veri orijinalliğini zedelememeye özen göstermiştir. Verilerin değerlendirilmesinde objektif olmaya dikkat edilmiştir. Gerekli hallerde orijinal ve marjinal cevaplar aynen alıntı yapılarak araştırmada sunulmuştur.

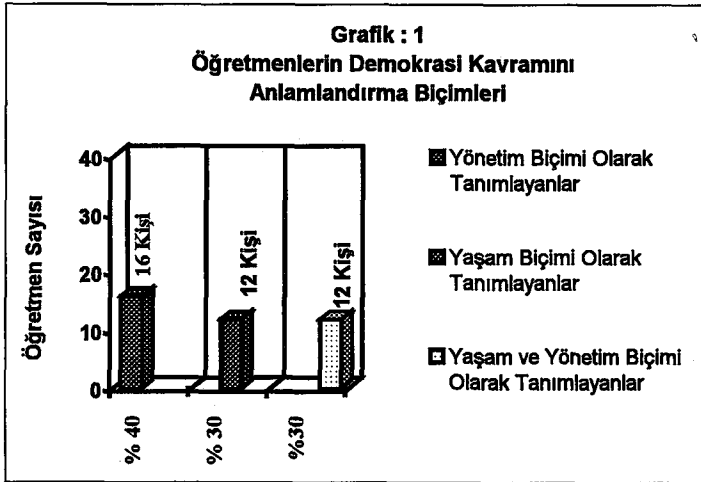
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR ve YORUM

Yapılandırılmış mülakatların analizinden elde edilen veriler, basit istatistiksel metotlarla analiz edilmiştir. Bulgular grafikler, tablolar ve cevap örnekleri aracılığıyla yorumlanarak aşağıda sunulmuştur.

40. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Demokrasi, Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

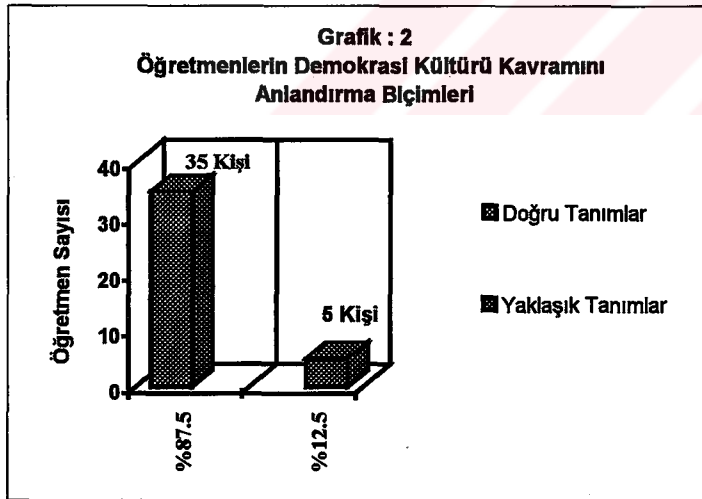
Sosyal Bilgiler derslerinde demokratik kültürün öğrenciye kazandırılması ve demokratik bir ortamın sağlanabilmesi için öğretmenlerin konuya ait kavramlarla ilgili doğru ve yeterli bilgilere sahip olması gerekmektedir. Bu çerçevede öğretmenlere ilk olarak, “Demokrasi nedir?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 1.1).

Grafik 1’de görüldüğü üzere, 16 öğretmen (% 40) “*demokrasi*” kavramını yönetim biçimi, şekli olarak anlamlandırmaktadır. Bu gruba girenlerden biri olan öğretmen 6 tanımı “*Hür seçime dayanan idare şekli, halk idaresi.*” olarak yapmıştır. Öğretmen 31 ise, “*Halkın halk tarafından halk için*

yönetilmesidir. Bir başka deyişle, devletin yönetiminde halkın arzularının hakim olmasıdır. Egemenliğin her koşul ve şartta kayıtsız ve şartsız halkın olmasıdır.” olarak tanımlamıştır. Bu gruba dahil öğretmenlerin demokrasiyi yaşam biçimi ya da hem yaşam hem de yönetim biçimi olarak anlamlandırmadıkları tespit edilmiştir.

Mülakata katılan öğretmenlerin 12'si (% 30) kavramı yaşam biçimi olarak tanımlayan cevaplar vermişlerdir. Öğretmen 18, *"Demokrasi güçlünün haklı değil, haklının güçlü olduğu her türlü düşünce, inanç ve kanaatin özgürlüğüne izin veren yaşama şekline saygıdır."* şeklinde açıklarken, öğretmen 17, *"Bilinçli insan, bilinçli vatandaş, saygı gösteren, sınırını bilen, hoşgörülü insan. Pek çok tanım yapabiliriz. Bu özelliklere sahip insanların yaşam biçimidir..."* ifadesini kullanmıştır. Öğretmen 17 ve 18'in bu gruptaki diğerleriyle birlikte verdiği cevaplardan, kavramı bir yönetim biçimi şeklinde tanımlamadıkları görülmektedir. Demokrasi kavramını, 12 öğretmen (% 30) hem yaşam hem de yönetim biçimi olarak anlamlandırmışlardır. Örneğin öğretmen 8, *"Demokrasi; yaşam ve yönetim biçimi olarak iki anlamda tanımlanabilir. Yönetim biçimi olarak: Hür seçimlerin olduğu, çoklu alternatifler arasında istenilen siyasi partini seçilebildiği, yöneticilerin belli süre için görevlendirildikleri bir rejimdir. Yaşam biçimi olarak: İnsanların her birinin birey olarak algılanıp eşit tutulduğu hür ve demokratik değerlerin yaşandığı hayat tarzı."* biçiminde tanımlarken, öğretmen 4, *"İnsanların eşit, özgür, egemen olduğu bir yaşama tarzı insanların kendilerini idare ettikleri yönetim şekli."* olarak tanımlamıştır.

Birinci bölümün ikinci sorusu ile öğretmenlerin *"demokratik kültür"* kavramı hakkındaki düşünceleri sorulmuştur (Ek 1, soru 1.2). Grafik 2'de görüldüğü üzere, öğretmenlerin 35'i (% 87.5) doğru tanımlarla cevaplamışlardır. Örneğin öğretmen 18 kavramı, *"Bir toplumun kültürel yapısında demokrasiye olan uygunluktur. Bir*

toplumun gelenek, görenek, örf ve adetlerinde demokrasinin prensiplerini özümseme, davranışlarla desteklemedir." biçimde tanımlarken, buna ilaveten öğretmen 15, *"Kültürün demokratik değerlerle örüntülenmesidir. Demokrasinin kültürel değerlerle işselleşmiş halidir."* şeklinde tanımlamıştır. Doğru tanım yapanların demokrasi kültürünü, bir toplumun üyesi olarak insanoğlunun öğrendiği bilgi, sanat, gelenek, görenek, beceri ve alışkanlıkların demokratik değerlerle kaynaşması olarak kavradıkları görülmüştür. Buna

karşın 5 öğretmen (% 12.5) yaklaşık tanımlar vermişlerdir. Bu kategoriye giren cevapların bazıları şöyledir; “*Kültürün toplumun bireyleri arasında demokratik biçimde uygulanması ve yaygınlaştırılması.*” (Öğrt., 13). “*Toplumda İnsanların birbirine ve haklarına saygı göstermesidir.*” (Öğrt., 36).

Birinci bölümün üçüncü sorusuyla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokratik tutum, davranış ve değerler hakkındaki görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede öğretmenlere demokratik tutum, davranış ve değerlerin neler olduğu sorulmuştur (Ek 1, soru 1.3). Verilen cevaplar incelendiği zaman, Tablo 3’te görüldüğü üzere “*eşitlik*” ve “*hoşgörü*” kavramları en önde gelen demokratik değer olarak görülmektedir. Buna ilaveten öğretmenlerin, 18’i (% 45) “*adalet*”, 14’ü (% 35) “*özgürlük*”, 12’si (% 30) “*saygı*”, 10’u (% 25) “*seçim*”, 7’si (% 17.5) “*hürriyet*”, 6’sı (% 15) “*hak*”, 5’i (% 12.5) “*İnsan hakları*” kavramlarını demokratik tutum, davranış ve değerler olarak vermişler. Öğretmenlerin 4’ü (% 10) “*insana saygı*”, “*sorumluluk*”, 3’ü (% 7.5) “*seçme ve seçilme*”, “*siyasi partiler*” 2’si (% 5) “*uzlaş*”, 1’i (% 2.5) “*empati*”, “*egemenliğin halkta olması*”, “*vatandaşlık bilinci*”, “*yardımlaşma*” kavramlarını vermişler.

Tablo : 3

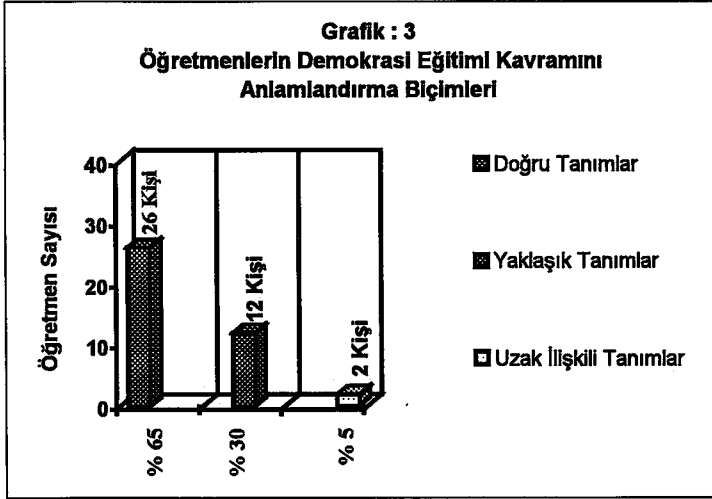
Öğretmenlere Göre Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler

SAYI	DEMOKRATİK TUTUM DAVRANIŞ VE DEĞERLER	(F)	(%)
1	Eşitlik	21	% 52,5
2	Hoşgörü	21	% 52,5
3	Adalet	18	% 45
4	Özgürlük	14	% 35
5	Saygı	12	% 30
6	Seçim	10	% 25
7	Hürriyet	7	% 17,5
8	Hak	6	% 15
9	İnsan Hakları	5	% 12,5
10	Tercih Yapabilme	5	% 12,5
11	Anlayış Olma	4	% 10
12	Hak Bilinci	4	% 10
13	Hakkını Savunma	4	% 10
14	İnsana Saygı	4	% 10
15	Sorumluluk	4	% 10
16	Dil Özgürlüğü	3	% 7,5
17	Din Özgürlüğü	3	% 7,5
18	Eğitililik	3	% 7,5
19	İnsan Haklarına Saygı	3	% 7,5
20	Seçme ve Seçilme Hakkı	3	% 7,5

SAYI	DEMOKRATİK TUTUM DAVRANIŞ VE DEĞERLER	(F)	(%)
21	Siyasi Partiler	3	% 7,5
22	Adil Olma	2	% 5
23	Bağımsız Davranış	2	% 5
24	Hümanizm	2	% 5
25	İnsan Olma Bilinci	2	% 5
26	Ortak Yaşam	2	% 5
27	Özgürlüğünü Savunabilme	2	% 5
28	Uzlaş	2	% 5
29	Alternatiflerin Olması	1	% 2,5
30	Birlikte Hareket Etme	1	% 2,5
31	Doğruluk Dürüstlük	1	% 2,5
32	Düşünce Fikir Özgürlüğü	1	% 2,5
33	Empati	1	% 2,5
34	Fedakarlık	1	% 2,5
35	Hakkına Rız Olma	1	% 2,5
36	Haksızlığa Tavrı Koyma	1	% 2,5
37	Egemenliğin Halkta Olması	1	% 2,5
38	Hür İfade	1	% 2,5
39	Hür İrade	1	% 2,5
40	Hür Yaşam	1	% 2,5
41	İyi Sağlık Hizmeti	1	% 2,5
42	Kamuoyu Oluşturabilme	1	% 2,5
43	Sabır	1	% 2,5
44	Sevgi	1	% 2,5
45	Sosyal Etkinliklere Katılma	1	% 2,5
46	Takdir	1	% 2,5
47	Tarafsızlık	1	% 2,5
48	Tartışma Kültürü	1	% 2,5
49	Toplumun Parçası Olabilme	1	% 2,5
50	Vatandaşlık Bilinci	1	% 2,5
51	Vicdan Özgürlüğü	1	% 2,5
52	Yardımlaşma	1	% 2,5
53	Yöneticileri Seçebilme	1	% 2,5

41. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Demokrasi Eğitim İlişkisi, Demokrasi Eğitimi, Demokrasi İnsan Hakları İlişkisi ve İlköğretimde Demokrasi Eğitimi Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

Öğretmenler demokrasi ile eğitim arasında sağlıklı bir ilişki kurabilmelidirler. İki kavram arasındaki bağlantıyı doğru ve yeterli kavramalıdır. Mülakatın ikinci bölümünde sorulan dört soru ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi ile eğitim arasındaki ilişkisi hakkındaki görüşlerine ulaşılmak istenmiştir. İkinci bölümde ilk olarak öğretmenlerin “*demokrasi eğitimi*” kavramını nasıl tanımladığı sorgulanmıştır (Ek 1, soru 2.1). Alınan cevapların analizi Grafik 3’te gösterilmiştir.

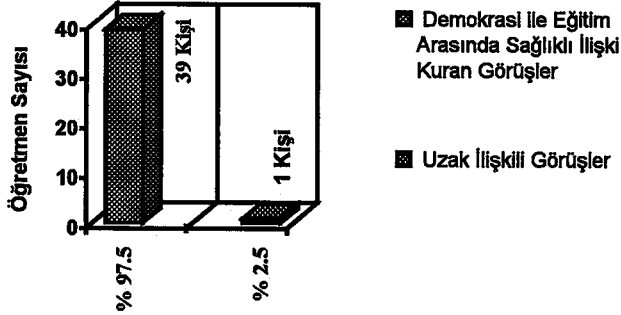

Öğretmenlerden 26'sı (% 65) “*demokrasi eğitimi*” kavramını: bireyin, demokrasinin tüm değer ve ilkelerini kavrayıp davranışa dönüştürerek yaşam tarzı haline getirme sürecidir biçimindeki tanım ekseninde, doğru tanımlama kategorisi içine giren cevaplar vermişlerdir. Bu grupta yer alan

bazı öğretmenlerin cevapları şöyledir: “*Demokratik anlayışın kökleşmesi ve insanlarca bilinir, uygulanır ve sahiplenilir hale getirilmesi işidir.*” (Öğrt., 24). “*Demokratik bireyler yetiştirme sürecidir.*” (Öğrt., 25). “*Demokratik davranışlar kazandırma sürecidir.*” (Öğrt., 26). Bu grup öğretmenler demokrasi eğitimi kavramını genellikle kısa ve farklı cümlelerle ancak benzer şekilde doğru anlamlandırmışlardır. Öğretmenlerin 12'si (% 30) kavramı yaklaşık tanımlayan cevaplar vermişlerdir. Örneğin, “*Demokrasinin öğretilmesidir.*” (Öğrt., 34). “*Demokrasini kavratılmasıdır.*” (Öğrt., 30). Öğretmenlerin 2'si (% 5) doğru tanıma uzak cevaplar vermişlerdir. Bu grup tanımlardan bazıları şöyledir: “*Demokratik ortamda yapılan eğitim.*” (Öğrt., 19). “*Eşit ve özgür bir ortam sağlanmalıdır. Bu ortamda; her öğrencinin duygu ve düşünceleri serbestçe ifade edebileceği, paylaşımcı ortam olmalıdır.*” (Öğrt., 5). Farklı tanım yapan iki öğretmen demokrasi eğitimi kavramı demokratik eğitim kavramı ile karıştırmışlardır.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine sorulan diğer bir soruda, öğretmenlerin demokrasi eğitim ilişkisine yönelik düşüncelerine ulaşılmak istenmiştir (Ek 1, soru 2.2). Grafik 4'de görüldüğü üzere, öğretmenlerin 39'u (%97.5) demokrasi ile eğitim arasında sıkı ilişkiyi vurgulayan görüşler belirtmişlerdir. Bu tür görüşlerden bazıları şöyledir: “*Demokrasi ile eğitim birbirine muhtaç ve birbirini besleyen iki mefhumdur. Dil ve düşünce gibi. demokratik yönetimlerde eğitim yaygınlaşır, gelişir, eğitim yaygınlaştıkça demokratik kültür gelişir. Bunlar ekonomik, kültürel, askeri ve teknolojik gelişmeyi sağlar.*” (Öğrt., 3). “*Eğitimin bir amacında yaşam ve yönetim sistemini işler kılmaktır. Eğer demokratik düzeni ayakta tutmak istiyorsak bunu eğitim sayesinde yapabiliriz.*” (Öğrt., 24). “*Eğitimsiz ve cahil bir toplum elbette kim olduğunu, amacını, haklarını, değerlerini bilemez. Bunlar*

Grafik : 4
Öğretmenlerin Demokrasi ile Eğitim İlişkisi
Hakkındaki Görüşleri

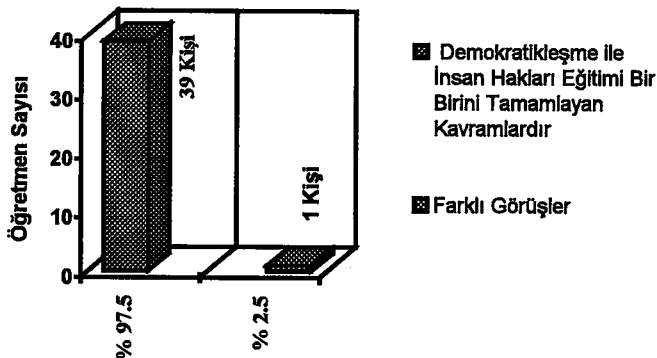

olmayınca da demokrasi olmaz. demokrasinin varlığı için bilinçli insanlara ihtiyaç vardır. Eğitim zaten bilinenleri davranışa dönüştürmedir. Bence demokraside davranışlarla ortaya koyulduğunda anlam kazanır.” (Öğrt., 31). Büyük çoğunluk demokrasi ve eğitim ilişkisini yeterli ve doğru biçimde

kavradıklarını gösteren cevaplar vermişlerdir. Bir öğretmen ise iki kavram arasında uzak ilişkili bir cevap vermiştir. “Özellikle ülkemizde karşılaştığımız eğitim problemlerinden biri farklı gelir seviyelerindeki bireylerin veya ailelerin farklı kalitede eğitim görmek zorunda kalmalarıdır.” (Öğrt., 14).

Günümüzde demokrasi eğitimi, insan hakları eğitiminden ayrı düşünülmemektedir. Demokrasi ile genel olarak insan hakları ve özel olarak da insan hakları eğitimi, birbirinin olmazsa olmaz koşulunu oluşturur. İnsan Hakları Eğitimi, demokrasiyi yerleştirmenin, korumanın ve güçlendirerek yaşatmanın, onu her koşulda yaşatma bilinç ve kararlılığına erişmiş yurttaşlarla güvenceye almanın ön koşuludur (GÜLMEZ, 1994, s.3). Mülakatın ikinci bölümündeki diğer bir soruda öğretmenlerin, demokratikleşme ile insan hakları eğitimi arasında nasıl bir ilişki kurdukları sorusuna cevap aranmıştır. (Ek 1, soru 2.3).

Grafik : 5
Öğretmenlerin Demokratikleşme ile İnsan Hakları
Eğitimi İlişkisi Hakkındaki Görüşleri

Grafik 5’te görüldüğü gibi öğretmenlerin büyük çoğunluğu, demokratikleşme ile insan hakları eğitiminin bir birini tamamlayan kavramlar olduğunu vurgulayan görüşler sunmuşlardır. Bu gruba giren cevaplardan bazıları şöyledir: “İnsan haklarının olduğu her yerde Demokrasinin var olması şarttır. Demokrasinin tam olarak yerleştiği yerlerde insan hakları olmalıdır.”

(Öğrt., 18). “Bana göre bizlerin demokratikleştik diyebilmemizin bir ölçüsü de ne derece temel insan haklarını biliyor ve kullanabiliyor olduğumuzdur.” (Öğrt., 22). Aynı guruba dahil diğer bir öğretmen ise, “İnsan haklarına ne derece önem verdiğimiz ya da insan haklarını hangi ölçüde ülkede ihlal edilmiyorsa o ölçüde demokrasi yerleşmiş ve gelişmiştir.” (Öğrt., 27). Demokratikleşme ile insan hakları arasındaki ilişkiyi yeterli ve doğru olarak ortaya koymayan cevap oranı % 2.5’dir. Verilen cevap şöyledir: “İnsan hakları tüm insanların, insan oldukları için sahip oldukları haklardır. Herkesin eşit olduğu fikri aslında eşitsizliktir.” (Öğrt., 5).

İkinci bölümün dördüncü sorusunda öğretmenlere, “İlköğretim okullarında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırılmasının gerekliliğine inanıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 2.4). Öğretmenlerin tamamı ilköğretim okullarında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırılması gerekliliğini vurguladılar. Bu görüşlerden bazıları şöyledir: “Evet, kötü davranışlar edinilmeden iyilerini öncelikle vermek daha kolay. Aksi halde iyiyi verebilmek için kötüyü de kaldırmak gibi yeni bir sorunla uğraşmış olur.” (Öğrt., 30). “İnanıyorum, çünkü “ağaç yaş iken eğilir.” Demokrasi eğitimi ne kadar erken verilmeye çalışırsa o kadar önce davranışa, yaşantıya dönüşür.” (Öğrt., 37). “Kesinlikle evet. Hatta aileden başlamalı. Çünkü toplumun temeli ve geleceği onlar. Yaşayarak bunu öğrenmeliler. Belki 6-8 yaşında bir çocuk, kendisini ilgilendiren bir konuda fikir beyan ederken bunun demokrasi olduğunu bilmeyebilir ama ileride özgür bir ortam yaşadığını bunun ona kazandırdıklarını fark eder ve bu düşünce biçimi yerleşir.” (Öğrt., 5). “Evet. Demokrasi bir davranışa dönüştüğünde topluma yansıyan bir olgu olduğunda bunu sağlamanın yolu davranışların şekillendiği ilköğretim çağındaki eğitimidir.” (Öğrt., 16). “Mutlaka ilköğretim hatta anasınıfından başlayarak çocuklara bu değerler verilmeli. Temelin zayıf olması ya da olmaması nedeniyle ileri yaşlardaki yüklemeler cılız kalıyor.” (Öğrt., 15). “Kesinlikle inanıyorum. Çünkü öğrenci geleceğimiz için dikilen bir fidan gibidir. Yanlış sulama ve gübreleme onu yok edebilir. Öğrencileri faydalı kılmak için doğru zamanda, doğru şeyler kazandırmak gerekir.” (Öğrt., 1). Öğretmenler, demokratik davranışların ilköğretim başlangıcından itibaren verilmesini savunarak bu dönemdeki davranış oluşumunun daha yoğun ve kalıcı olduğu gerekçe olarak gösterilmektedir.

42. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Demokratik Eğitim, Demokratik Sınıf, Aile ve Okul Ortamı, Demokrasi Eğitiminde Çevre ve Toplumun Etkisi, Öğretmenlerin Okuldaki ve Sınıftaki Demokratik Davranışları Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

Demokrasi eğitimi ile demokratik eğitim kavramları arasında çok yakın bir ilişki olmasına rağmen farklı içerikleri vardır. Demokrasi eğitimi kısaca, demokrasinin bireylere öğretilip, kavratılarak içselleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Demokratik eğitim ise demokratik ilke ve değerlere uygun eğitimi ifade eder. Demokratik eğitim kavramı, eğitim hakkından yararlanmanın demokratikleşmesini, eğitimin içeriğinin demokratikleşmesi diğer deyişle eğitim programı, ders kitaplarının çağdaş ve bilimsel bir öze kavuşturulması, eğitim yönetiminin ve denetiminin demokratikleşmesi ilkelerini kapsar (TANİLLİ, 1989, s.100). Mülakatın üçüncü bölümünde ki sorularla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokratik eğitim ve demokratik ortam konusundaki görüşlerine ulaşılmak istenmiştir. İlk soruda öğretmenlerin, eğitimin demokratik olması için yapılması gerekenlerin neler olduğu konusunda düşündükleri öğrenilmek istenmiştir (Ek 1, soru 3.1).

Genelde öğretmenlerin “*demokratik eğitim*” kavramını, demokratik ilke ve değerlere uygun eğitim – öğretim ortamı olarak algıladıkları ve demokratik eğitimin olabilmesi içinde bu yaklaşıma uygun tespitler yapmışlardır. Bu tür görüş sahibi bazı öğretmenlerin cevapları şöyledir: “*Eğitim demokratik bir ortamda yapılmalıdır. Demokratik değerler okul ortamına, kitaplara, öğretmenlere ve diğer görevlilere yansıtılmalıdır.*” (Öğrt., 8). “*Eğitim sisteminin baştan aşağıya değiştirilip, insanı ön plana alan, ideolojiyi bir kenara bırakıp insan sevgisinin aşılması gerektiğine inanıyorum.*” (Öğrt., 12). “*Eğitiminde demokratik anlayışla yürütülmesi gerekir. Öğrenci, öğretmen, veli ve diğer personel demokrasini hakim olduğu bir eğitim dizaynında buluşmalı.*” (Öğrt., 24).

Azanlıkta kalan diğer grup ise demokratik eğitimi, eğitim hakkından yararlanmanın demokratikleşmesini, eğitim programlarının, ders kitaplarının, eğitim yönetiminin ve denetiminin demokratikleşmesi gibi diğer boyutları öne çıkarmıştır. Bu kategoriye giren cevapların bazıları şöyledir: “*Eğitimin demokratik olabilmesi, her öğrenciye eşit olanaklar sunulabilmesine bağlıdır.*” (Öğrt., 13). “*Eğitimin faaliyetlerinin mutlaka bilimsel ve çağdaş olması şarttır. Ülkelerin demokratik olduğunu iddia ediliyorsa eğitim sisteminde*

baştan aşağıya demokratik olmalı. Herkese eşit fırsat tanınmalı. Özellikle sosyal devlet anlayışı ile ekonomik durumu iyi olmayan bireyler mutlaka desteklenmeli. Özgür bir eğitim ortamı olmalı.” (Öğrt., 15).

Mülakat katılanlar arasında daha azınlıkta kalan öğretmenlerin, önerileri incelendiğinde, onların demokratik eğitimi, ekonomik nedenlerin meydana getirdiği fırsat eşitsizliği ve eğitim- öğretimde alanındaki özgürlükler boyutunda algıladıkları sonucuna varılmıştır. Örnek olarak, öğretmen 1’in görüşü: *“Fırsat eşitliği tanınmalı. Parasız eğitim sağlanmalı. Özgür düşünceyi ve sorgulamayı öne çıkarıp ezbercilik ikinci plana atılmalı. Merkezi eğitim yerine yerel eğitim olmalıdır.”* Biçiminde olup buna ilaveten öğretmen 26’nın düşünceleri şöyledir: *“Eğitim herkese olmalı. Parasız bir eğitim olmalı. Öğrenci ve öğretmenlerin daha güzel koşullarda bulunması gerekir. Bu ve buna benzer durumların gerçekleşmesi için en başta, bizim demokratik olmamız gerekli”.*

Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için demokratik sınıf ortamının nasıl olması gerektiği konusundaki fikirlerini tespit etmek amacıyla öğretmenlere “Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için demokratik sınıf ortamı nasıl olmalıdır?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 3.2). Cevapların analizi Tablo 4’te gösterilmiştir.

Öğretmenlerin 19’u (% 47.5)’lik en yüksek oranla demokratik sınıf ortamı için en gerekli olanı *“Eşit ve Adaletli Davranılmalı”* olarak vermişlerdir. Yine öğretmenlerin, 17’i (% 42.5) *“Özgür Ortam”*, 14’ü (% 35) *“Öğrenci merkezli Olmak”* şeklinde sıralamıştır. Öğretmenlerin 3’ü (% 7.5) *“Sertlik ve Zorlama Yok”*, 2’si (% 5) *“Sevgi”* demiştir. Demokratik sınıf ortamının oluşması için 1 kişi (% 2.5) *“disiplin”* olmalı demiştir. Bazı öğretmen görüşleri şöyledir: *“Öncelikle öğretmenin demokrat bir insan olduğunu öğrenciler sezmelidir. Yani bilmelilerdir ki aynı tip durumlarda herkese aynı davranılacaktır. Herkese fikir ve duygularını rahatça konuşabilmelidir. Kendi gibi düşünmeyenler olduğunu bilmeli, buna katlanabilmelidir, tahammül göstermelidir.”* (Öğrt., 37). Öğretmen 37, demokratik sınıf ortamının oluşması için öncelikle öğretmenin demokrat olması gerektiğini vurgulamıştır. *“Her bireyin önemsendiği, fikirlerinin dikkate alındığı, eşit davranılan (söz hakkı, oturma yeri, not, ceza, vs.) sınıfta, demokrasi rüzgarı eksik olmamalı.”* (Öğrt., 24). *“Baskının, zorlamanın, zorunluluğun olmadığını öğrenciye*

Tablo : 4
Öğretmenlere Göre Demokratik Sınıf Ortamı

DEMOKRATİK SINIF ORTAMI	(F)	(%)
Eşit ve Adaletli Davranılmalı	19	% 47.5
Özgür Ortam	17	% 42.5
Öğrenci Merkezli	14	% 35
Öğrencilerin Düşünce ve Tercihlerine Önem Verme	13	% 32.5
Demokrat Olunmalı	12	% 30
Öğrenci Birey Olarak Kabul Edilmeli	10	% 25
Temel Hak ve Özgürlükler Kısıtlanmamalı	9	% 22.5
Hoşgörü	8	% 20
Saygı	8	% 20
Sorgulayabilme, Eleştirebilme	6	% 15
Sertlik, Zorlama Yok	3	% 7.5
Sorumluluk Duyma	3	% 7.5
Sevgi	2	% 5
Sağlıklı İletişim	2	% 5
Disiplin	1	% 2.5

davranış ve sözlerle gösterilmesi gerekir. Öğrencilere eşit muamele yapılmalı. Düşüncelerini hiçbir etki altında kalmadan açıklayabilmeli.” (Öğrt., 19). Öğretmen 19 ise baskının ve zorlamanın olmadığı öğrencilerin özgür olduğu sınıflarda demokratik bir ortamın olaşabileceğini belirtmiştir. “Benim sınıfım özgürdür, saygılıdır. Demokratik ortamı sağladığıma, saygı ve hoşgörüyü (diğer sınıflara göre) yerleştirdiğime inanıyorum. Sınıfa beş dakika geç gitsem öğrencim bunun hesabını sorar. Dürüstlük her zaman ödüllendirilir. Onlarla ilgili her karar oylama ile alınır. Herkesin de mutlaka sınıfta bir sorumluluğu vardır. Hiçbir işe yaramayan tek kişi olmamasına dikkat ederim.” (Öğrt., 18). “Sınıfta öğrenciler sıra arkadaşlarını seçebilmeli. Sadece boy sırasına dayalı oturma sıralaması çok ilkel. Öğrenciler sınıftaki atmosferi kendi bakış açılarıyla soludukları unutulmamalı. Öğrenciler sınıf ortamının oluşumunda söz sahibi olmalı.” (Öğrt., 15). Öğretmen 15, öğrencilerin sınıftaki ortamı kendi bakış açılarıyla soludukları vurgulamıştır. Öğretmenlerin oluşturdukları demokratik sınıf ortamın, önemli öğrenciler tarafından da demokratik bir ortam olarak algılanması gerektiği belirtilmiştir.

Öğretmenlerin demokratik okul ortamı ve okul yönetimi nasıl olması gerektiği konusundaki fikirlerini almak için “Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanması için demokratik okul ortamı ve okul yönetimi nasıl olmalı?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 3.3). Öğretmenlerin bu soruya verdiği cevaplar Tablo 5’te

gösterilmiştir. Tablo 5’te görüldüğü gibi öğretmenlerin 23’ü (% 57.5) en yüksek oranla demokratik okul ortamı ve okul yönetimi için en gerekli olanı “Eşit ve Adaletli Olma” olarak vermişlerdir. Yine öğretmenlerin, 17’i (% 42.5) “Herkes Demokratik Davranılmalı”, 11’ü (% 27.5) “Düşünce ve ifade özgürlüğü” içeren cevaplar vermişlerdir. Öğretmenlerin 6’sı (% 15) “Anlayışlı Olma”, “İletişim Yollarının Açık Olması” olunmalı demiştirler.

Tablo : 5

Öğretmenlere Göre Demokratik Okul Ortamı ve Okul Yönetiminin Nitelikleri

DEMOKRATİK OKUL ORTAMI VE OKUL YÖNETİMİ	(F)	(%)
Eşit, Adaletli Olma	23	% 57.5
Herkes Demokratik Davranılmalı	17	% 42.5
Düşünce ve İfade Özgürlüğü	11	% 27.5
Herkes Değerli Kabul Edilmeli	10	% 25
Öğrenci Yönetime Katılmalı	10	% 25
Toplam Kalite Yönetimi Anlayışla Hareket Edilmeli	9	% 22.5
Özgürlük	9	% 22.5
Hoşgörülü Olma	8	% 20
Eleştiriye Açık	7	% 17.5
Yenilikçi	7	% 17.5
Anlayışlı	6	% 15
İletişim Yolları Açık Olmalı	6	% 15
Uzlaşmacı Olunmalı	4	% 10
Şiddet Yok	3	% 7.5
Sabırlı Olma	2	% 5
Saygılı Olma	2	% 5
Şeffaflık	1	% 2.5

Demokratik okul ortamı ve okul yönetimi için 2 kişi (% 2.5) “Sabırlı Olunmalı”, “Saygılı Olmalı” demişlerdir. Görüşlerin bazıları şöyledir: “Öğrenciler okulda herkesin eşit şartlarda olduğunu yaşayarak öğrenmelidir. Kişiye göre uygulamalar olmamalıdır. Adalet herkes için, özgürlük herkes için, sorumluluk, hak,..., herkes için ama eşit olmalı. Okul yönetimi kendi gibi düşünmeyenleri yargılamamalı, hoş görmeli,onlarla uzlaşabileceği noktaları ön plana çıkarmalıdır.” (Öğrt., 37). Öğretmen 37, demokrasinin temel değerlerini vurgulamıştır. “Okulda öğrenciler kendi düşüncelerinin önemsendiğini hissetmelidir. Okul ortamına birinci derecede yön veren idarenin herkesin yeteneklerini ve düşüncelerini rahatlıkla açığa vurabildiği bir ortam yaratma gayreti içinde olmalıdır.” (Öğrt., 34). “Eğer okula geç kalmış öğrenciye ilk sorumuz ya da cümlemiz şuna benzer oluyorsa “-Yine geç kaldın değil mi? Yalan söylüyorsun.” ise burada demokrasi zor

yerleşir. Eğer sorularımız “-Neden geç kaldın, bir şey mi, nasıl, neden, ne zaman, niçin oldu? “ gibi ise iyi yoldayız.” (Öğrt., 25). Öğretmen 25, teori kadar uygulamanın, pratiğin önemli olduğuna dikkat çekmiştir. “Sınıf dışı okul ortamı ve yönetim ayrı ayrı rüzgarların estiği bir yapıda olmamalı. Okulun her yerinde ve ortamında demokratik değerler hakim olmalı.” (Öğrt., 24).

Toplam kalite ve çağdaş yönetim anlayışına uygun değerler öneren öğretmen, “Emredenden çok arz eden bir yönetim. Anlayışlı, unvanını kullanmayan, unvanının altında ezilmeyen bir yönetim olmalı.” (Öğrt., 18) şeklinde cevap vermiştir. “Şeffaf yönetim kısaca. Demokrasinin, saygının, hoşgörünün yerleşmesi için, öğrencilerin haklarını olduğu kadar görevlerini de sahiplenmesi için yönetimin örnek, özgürlükçü ve anlayışlı olması gerektiğini düşünüyorum. Baskıcı yönetime, anlamadan öğrenciyi yargılayan yönetime kesinlikle karşıyım. Yönetim, öğrencilere karşı sorumlu olduğunu göstermelidir. Her kural nedeni ile anlatılmalıdır.” (Öğrt., 17). Öğretmenler genelde demokratik okul ortamı ve okul yönetimi konusundaki bilimsel ve çağdaş gerçeklere uygun cevaplar vermişlerdir. Bu konudaki bilimsel gerçeklere uygun olmayan ya da aykırı görüşler çıkmamıştır.

Yapılan mülakatta öğretmenlerin demokratik aile ortamı hakkındaki görüşlerini tespit etmek amacıyla “Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanması için demokratik aile ortamı nasıl olmalı?” şeklinde soru yöneltilmiştir. (Ek 1, soru 3.4).

Verilen cevaplar incelendiğinde Tablo 6’da görüldüğü üzere, öğretmenlerin 24’ü (% 60) demokratik aile ortamında “Herkesin söz hakkı olması” en önemli değer kabul edilmiştir. Öğretmenlerin 20’si (% 50) “Eşit ve adaletli davranılmalı”, 15’i (% 37.5) “Ailede herkes değerli ve birey olarak kabul edilmeli” görüşünde buluşmuştur. Bu kategoriye giren bazı öğretmen cevapları şöyledir: “Çocuğa karşı anlayışlı, hoşgörülü, sabırlı, yardımcı, söz hakkı veren, dinleyen bir aile olmalıdır. İnsanlar hakkında konuşurken çabuk karar vermeyen, yargılamayan bir aile olmalıdır.” Öğrencinin ailede birey olarak kabullenilmesini ve kendisine demokratik değerlere uygun davranılmasını özellikle görüşlerine değer verilmesini öğretmen 37, şöyle vurgulamıştır: “Eğer bir ailede çocuğun söz hakkı yoksa o ailede demokrasiden söz edilemez. Ailede, çocuğun fikirleri

Tablo : 6

Öğretmenlere Göre Demokratik Aile Ortamının Nitelikleri

DEMOKRATİK AİLE ORTAMI	(F)	(%)
Herkesin Söz Hakkı Olmalı	24	% 60
Eşit ve Adaletli Davranılmalı	20	% 50
Ailede Herkes Değerli ve Birey Olarak Kabul Edilmeli	15	% 37.5
Ailede Öğrenci Karar Alma Sürecine Katılmalı	11	% 27.5
Sorumluluk Verilmeli	11	% 27.5
Demokratik Ortam olmalı	11	% 27.5
Paylaşım Olmalı	9	% 22.5
Saygı Olmalı	8	% 20
Sevgi Olmalı	7	% 17.5
Hoşgörü Olmalı	5	% 12.5
Özgürlükçü Olunmalı	2	% 5

alınmalı, ona sorumluluk verilmeli, ona güvenilmelidir. Yine hoşgörü ve adalet aile içinde de herkese eşit olmalıdır. Sevgi küçük çocuğa, sorumluluk büyüğe ya da aynı tip bir durumda birine ceza verilirken diğer çocuk hoş görülüyorsa olmaz. Çocuk demokratik tutum geliştiremez. Eşitlik, hoşgörü, adalet, tahammül, söz hakkı..” (Öğrt., 37).

Aile üyelerinin çocuklara örnek davranışlar sergilemesi ve değer verdiğini hissettirmesini önemini öğretmen 31, şöyle vurgulamıştır: “Anne –baba ilişkisi öncelikle, demokratik olmalı. Çünkü çocuğun ilk toplum modeli ailesidir. Anne –babanın birbirine davranışlarında başka, çocuklara karşı sabırlı, dinleyici, yapıcı, eleştirel olmaları gerekir. Sadece ailede değil, toplumun her kesiminde, bir insana fikri soruluyorsa o insan kendini önemli hisseder. Çocuk bunu hissetmelidir. Değerli olduğunu bilmelidir.” (Öğrt., 31). Öğretmen 17, kendi öğrencilerini demokratik bir aile ortamında olmadıklarını belirten cevabı şöyledir: “Kendi öğrencilerim buna pek sahip değiller. ancak öğrencilerin ruhsal gelişiminin sağlıklı olması için; fikrinin sorulduğu, tercih yapma şansı veren, sorunlarını dinleyen, çözüm bulan bir aileleri olması gerekir.” (Öğrt., 17). “Ailede her şey yaş ve olgunluk ve sorumluluk ölçüsünde beraber görüşülmeli ve kararlaştırılmalı. Ailede bireyleri güçleri oranında, ailede demokrasiyi ya da standartlarını belirleme yoluna gitmemeli. Paylaşım, yardımlaşma, sorumluluk, saygı, sevgi olmalı.” (Öğrt., 16). Öğretmenlerin 2’si (% 5) “Özgürlükçü Olmak” yaklaşımını demokratik aile ortamının gereği olarak vermiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevapların tamamının ortak noktası ailede demokratik değerlerin hakim olması şeklindedir.

Mülakatın üçüncü bölümü Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanmasında çevre ve toplum etkisi hakkında düşüncelerini tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla öğretmenlere, “Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanmasında çevre ve toplum etkisi hakkında düşünceniz nedir?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 3.5).

Öğretmenlerin bir tanesi bu soruya cevap vermemiştir. Diğerleri ise öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanmasında çevre ve toplum etkisinin önemini vurgulayan cevaplar vermişlerdir. Alınan cevaplardan bazı örnekler şöyledir: *“Maalesef bazı bilinçli ailelerin attığı faydalı adımlar, çevre ve toplumun haksız eleştirileri, üzerlerine vazife olmadığı halde görüş bildirmeleri nedeniyle boşa çıkmakta. Hele ki bizim toplumumuz bu konuda bana göre çok çalışkan. sorumlu oldukları işleri değil, olmadıkları işleri takip eder ve yorumlarıyla sağlıklı aile yapısına sahip çocuklarda olumsuz izler bırakmaktadır. Ülkemizde toplumun etkili ve olumsuz yönde bunu gösterdiği yönünde.”* (Öğrt., 31). *“Çevre demokrat ise antidemokrat bir kişiliği demokratlaştırır. Çevre antidemokrat ise demokrat bir kişiliği antidemokratlaştırır.”* (Öğrt., 33).

Öğretmen 34 ve 25, çevre ve toplumun insanları yönlendirdiğini vurgulamıştır. *“Eğitimsiz bir çevre eğitilmiş ve demokratik bir öğrencinin kişiliğinde karamsarlık, davranış bozukluğu, kişilik çatışması gibi etki bırakır.”* (Öğrt., 18). *“Çok etkili. Özellikle vatandaşlık derslerinde öğrenciler hemen hemen her ders, konularımızla çelişen, basına yansımış örnekleri gündeme getiriyorlar ve kitaplara gülüp geçiyorlar. Olması gerekenin ne olduğunu biliyorlar ancak dönen bir çark olduğunu ve hayatın kitaplara benzemediğini ifade ediyorlar. Bence toplumun etkisini açıkça ortaya koyuyor bu.”* (Öğrt., 17). Soruyu cevapsız bırakan bir öğretmen hariç tamamı bireyin demokratik davranışlar kazanması ya da sergilemesi açısından çevrenin ve toplumun etkili olduğunu belirtmişlerdir. Eğer çevre ve toplum olumlu ise olumlu, olumsuz ise olumsuz davranışların gelişeceği konusunda ortak görüş sunmuşlardır.

Diğer bir sorusu, öğretmenlerin okulda ve sınıftaki demokratik davranışlarının neler olması gerektiğini konusundaki düşüncelere ulaşmaktır. Bu amaçla öğretmenlere “Öğretmenlerin okuldaki ve sınıftaki demokratik davranışları nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 3.6). Verilen cevapların analizi Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo : 7

Öğretmenlerin Okuldaki ve Sınıftaki Demokratik Davranışları

OKULDAKİ VE SINIFTAKİ DEMOKRATİK DAVRANIŞLAR	(F)	(%)
Eşit ve Adaletli Davranma	28	% 70
Öğrencilerinin ve Başkalarının Düşüncelerine Önem Verme	14	% 35
Söz Hakkı	12	% 30
Demokrat Birey Örneği Olunmalı	12	% 30
Öğrenci Birey Olarak Kabul Edilmeli	10	% 10
Hoşgörülü, Anlayışlı Olma	9	% 22.5
Temel Hak ve Özgürlüklere Saygı	9	% 22.5
Saygılı Olma	7	% 17.5
Özgürlük Tanıma	5	% 12.5
Seçme Hakkına Saygı, Tercihlere Saygı	5	% 12.5
Sorumlu Davranmak	5	% 12.5
Sertlik, Şiddet, Zorlama Yok	5	% 12.5
Sorgulayabilme, Eleştirebilme	4	% 10
Empatik Olma	4	% 10
Sevgi Gösterme	4	% 10
Öğrenci Merkezli Eğitim Anlayışına Sahip Olma	3	% 7.5
Tarafsızlık Olma	3	% 7.5
Birlikte Karar Alma	3	% 7.5
Sağlıklı ve Doğal İletişim	2	% 5
Yenilikçi Olma	1	% 2.5
Disiplinli Olma	1	% 2.5

Tablo 7’te görüldüğü üzere 28 kişi (% 70) “Öğretmenlerin okulda ve sınıftaki demokratik davranışları nedir?” sorusuna, “Eşit ve Adaletli Davranma” cevabını vermiştir. Bu guruba giren bazı cevaplar şöyledir: “Sıraya önem vermek. Tercihler sunmak. Öğrenci ve diğer kişilerle görüşmelerinde karşısındakinin sözünü dinleme ve önemseme. Benzer durumlarda benzer tepkiler gösterme yani tarafsızlık.” (Öğrt., 22). “Bazı arkadaşlarımda da görüyorum. Eşitliğe, sorumluluk duygusunu geliştirmeye, fikirlerini almaya özen gösteriyorlar. Her şeyi nedenleriyle dinliyor ve anlatıyorlar. 1. ve 2. sınıflarda bile seçim, oy kullanımı gibi faaliyetleri var. Bence kantinden alışveriş yapan bir öğretmenin sıraya girmesi, kütüphaneden çocuğu için kitap alan öğretmenin adını kayıt ettirmesi, gecikmesinin nedenini açıklaması birer demokratik tutumdur.” (Öğrt., 17). Bu grupta bulunan diğer cevaplarda benzer niteliktedir. Öğretmenlerin verdikleri cevaplar genelde demokrasi kavramını algılama biçimleriyle örtüşmektedir. Öğretmenlerin 4’ü (% 10) “Sorgulayabilme, Eleştirebilme”, “Empatik Olma”, “Sevgi Gösterme” gibi önemli

demokratik değerleri öne çıkarmışlardır. Bu kategoriye giren cevapların bazıları şöyledir: *“Öğrenciye karşı empatiktir. Öğrencinin her şeyden önce insan olduğunu bilir ve değer verir. Baskıya dayalı değil de sevgiye dayalı bir disiplin geliştirir. Öğrencinin kendini ifade etmesine ve kendini gerçekleştirmesine rehberlik eder. Adaleti ve demokratik teamülleri davranışlarının temeli olarak uygular.”* (Öğrt., 3). *“Karşısındakini birey olarak görme. İnsan hakları ve demokratik hakların her halde ve şartta yürürlüğü engellenmemeli. Ceza ve suç dengesi de buna uygun olmalı. Öğretmenler öncelikle demokrasiyi yaşatarak göstermelidir. Adama ya da duruma göre hareketler yerine bireye ve kurallara uygun hareketler yapılmalı.”* (Öğrt., 16).

Mülakata katılan öğretmenlerin 12’si (% 30) uygulama ve örnek olmanın önemini vurgulamışlardır. Bu guruba giren bazı öğretmen görüşleri şöyledir: *“Öğrencilerle doğal iletişim kurma. Öğrencilerine örnek olma. Öğrencilere yasak olan bireysel yasaklara öğretmenlerinde uyması. kararlar alınırken öğrencilere danışma. Örnek; “Yazıyı hangi tarihte yapalım? Ne zaman geziye gidelim?”* (Öğrt., 8). *“Öğrencilere eşit, saygılı davranması. Kişiliklerine zarara vermemesi. Özgür düşünceye zincir vurmaması. Zaten yeterince “Sus ! -Sen anlamazsın !” gibi cümleleri ailelerinden fazlasıyla duyuyorlar. En azından okulda, öğretmenleriyle birlikte fikirlerini paylaşabilsinler.”* (Öğrt., 31). Bu grupta bulunan diğer cevaplarda benzer görüşler içermektedir.

43. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolü Hakkındaki Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

Sosyal Bilgilerin en önemli amaçlarından biri sorumluluk kavramıyla bağlantılı olarak bilgi, tutum ve becerilerin edinilmesi ile ilişkilidir. Bu dersin, demokrasinin, insan haklarının gelişmesi ve yaygınlaşmasında ülke ve dünya ailesinin bir ferdi olarak bireyin, sorumluluğunu yerine getirmesinde önemli yararlar sağlaması amaçlanmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, karar verme becerisini geliştirecek türde yaşantılarla öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmelerine, demokrasinin ilkelerini uygulama ve demokratik tutum kazanmalarına olanak sağlamalıdır. Bu anlamda Sosyal Bilgiler dersi demokrasi eğitiminin uygulama alanı sayılır. Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin geliştirdiği tutum, demokrasinin geleceği ile ilgili ipuçları verebilir (SAĞLAM, 2000, s.48). Öğretmenler Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki rolünü doğru ve yeterli kavramalıdır.

Mülakatın dördüncü bölümündeki sorular ile öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki rolü hakkındaki görüşlerine ulaşılmak istenmiştir. Dördüncü bölümde ilk olarak öğretmenlere “Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. (Ek 1, soru 4.1). Alınan cevapların analizi Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo : 8

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Öğretiminin Amaçları

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİN AMAÇLARI	(F)	(%)
Sosyalleşmek, Toplumsallaştırmak	21	% 52,5
Geçmişini Tarihini Öğrenme	13	% 32,5
Kendi ve Çevresindeki Kültürleri Tanıma	12	% 30
Yurdunu ve Yaşadığı Çevreyi Tanıma	9	% 22,5
Diğer Toplulukların Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yönden Tanıma	9	% 22,5
Demokrasiyi Kavratmak, Demokrat İnsanlar Yetiştirmek	8	% 20
Geçmişle Gelecek Arasında Bağ Kurabilmek	7	% 17,5
Sorumluluk Sahibi Olma	7	% 17,5
Dünyayı Tanıma	6	% 15
İnsanlık Hakkında Bilgi Sahibi Olma	6	% 15
Ülke ve Dünya Coğrafyasını Tanımak	5	% 12,5
Hayat Hazırlamak	4	% 10
İyi Vatandaş Yetiştirmek	4	% 10
Cevapsız Bırakan	3	% 7,5
Tarih Bilinci Oluşturma	3	% 7,5
Milli Kimlik Kazanma	2	% 5
Üretken Kılmak	2	% 5
Atatürk İlke ve İnkılaplarını Tanıma	2	% 5
Millet Sevgisi	2	% 5
Ülke Sevgisi	2	% 5
Hoşgörü	2	% 5
Devlete Bağlılık	1	% 2,5
Çağdaşlaştırmak	1	% 2,5
Öğrencileri Birey Yapabilme	1	% 2,5
Mesleğe Hazırlar	1	% 2,5
Yorumlamayı Öğrenme	1	% 2,5
Özgürlük Duygusu Geliştirme	1	% 2,5
İnsan Haklarını Kavratmak	1	% 2,5

Tablo 8’de görüldüğü üzere öğretmenlerin 21’i (% 52,5) Sosyal Bilgiler derslerinin öğretim amacını öğrenciyi “*Sosyalleşmek, toplumsallaşmak*” olarak belirtmiştir. Bu amacı öne çıkaran cevap örnekleri şöyledir: “*Öğrenciyi toplumsallaştırmak. Öğrenciyi hayata hazırlama. Yaşadığı döneme uygun arzulanabilir bir yaşam sürmesine yardımcı olma. Çevresini tanıma. İnsanlığı ve insani değerleri bilme. Kendisi ve çevresi hakkında bilgi sahibi olma.*” (Öğrt., 16). “*Bireyi sosyal yönden içine katılacağı topluma hazırlamak...*” (Öğrt., 12). Sosyal Bilgiler öğretiminin amacını “*Geçmişini ve tarihini öğrenmek*” olarak belirtenlerin sayısı 13 (% 32,5)’dir. Bu amacı cevapları içinde bulunduran biri açıklamasını: “*İnsanın geçmişini, tarihini tanıması. Tarihte olan olaylardan ders alması...*” (Öğrt., 22) biçiminde yapmıştır. Öğretmenlerin 9’u (% 22,5) “*Yurdumu ve yaşadığı çevreyi tanıma*”, “*Diğer toplulukların sosyal, kültürel ve ekonomik yönden tanıma.*” amaçlarını vermişlerdir. Bazı öğretmenlerin görüşleri: “*Çocuğa çevresini kuşatan kültür dünyasını tanıtır. Milletini ve ülkesini seven yükümlülüklerini yerine getiren bireyler olarak yetişmesini sağlar. Milli bir kimlik kazanmasını sağlayarak sömürülemezcek bilgi ve tecrübeye sahip bireyler olmasını ortaya çıkarır*” (Öğrt., 3). “*Yakın çevreden en geniş çevreye kadar insanlığı tanıma. Fiziksel dünyayı tanıma. Ülkeler, kıtalar, okyanuslar vs.. İnsanlığın toplumsal olarak var oluşundan günümüze gelişimini tanıma. Diğer toplum, devlet ve kültürler hakkında bilgi sahibi olma.*” (Öğrt., 8) biçimindedir. Sosyal Bilgilerin amacını 4 kişi (% 10) “*İyi Vatandaş yetiştirmek*” olarak vermiştir. Öğretmenlerden biri cevabı, “*İyi bir vatandaş, sorumluluk sahibi insan yetiştirmek (toplumdan ve kendinden sorumlu). Bilgili, faydalı (kendine ve topluma) insan yetiştirmek. Eğitim ve öğretimin en iyi şekilde verilmesini sağlamak. İnsan haklarının önemini kavratmak. İnsanların kendisini ve çevresini, yaşadığı çevreyi tanımasını sağlamak.*” (Öğrt., 19) şeklindedir.

Öğretmenlerin 2’si (% 5) şu amaçları Sosyal Bilgiler için hedef göstermiştir; “*Atatürk İlke ve İnkıaplarını tanıma*”, “*Milli kimlik kazanma*”, “*Üretken Kılmak*”, “*Millet sevgisi*”, “*Ülke sevgisi*”, “*Hoşgörü*”. Bu türden bazı cevaplar şöyledir: “*Yurdumuzu tanımak. Atatürk İlke ve İnkıaplarını tanımak. Türk milletinin tarihini öğrenmek. Yorumlamayı öğrenmek.*” (Öğrt., 2). Bazıları soruya alışılmış cevapların dışında yorumlarla yanıt vermeye çalışmıştır. Bu öğretmenlerin bazılarının cevapları şöyledir: “*Geçmişten günümüze kadar ve gelecekte insanlığın hayatını kolaylaştırabilecek yaşam koşullarını oluşturulmasında bireylerin katkıda bulunabilmesini sağlamak.*” (Öğrt., 40). “*Devletin en önemli görevi, şüphesiz insan haklarını her şeyin üstünde tutan, insan ve*

değerlerine saygılı kuşaklar yetiştirmek ve bu kuşakların yetişeceği demokratik ortamı sağlamaktır. Oysa devletin bu konuda göstereceği yanlış uygulamalar kişilerde ve vicdanlarda devletin sistemlerine karşı güvensizlik, saygısızlık, vurdum duymazlık ve soyguncu zihniyetin yerleşmesine sebep olacaktır.” (Öğrt., 11). “Sosyal Bilgiler kavramı benim benimseyemediğim ve alışamadığım bir ifade. Bu dersin müfredatını da o kadar tuhaf buluyorum ki, amacına da ulaşması zor bu müfredatla. programda yazan amaçlar bence zor gerçekleşir. Müfredat değişmeli ya da ders eskisi gibi ikiye ayrılmalı. Cevap vermek zor.” (Öğrt., 17).

Mülakatın dördüncü bölümünün ikinci sorusunda, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından, Sosyal Bilgiler dersleri dahil ilköğretim II. kademedeki tüm dersleri önem sırasına göre nasıl sıraladıkları bilgisine ulaşılmak istenmiştir (Ek 1, soru 4.2). Verilerin analizi Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo : 9

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin İlköğretim II. Kademedeki Tüm Dersleri Demokrasi Eğitimine Katkısı Açısından Sıralaması

DERSLERİN SIRALANMASI	1. SIRA	2. SIRA	3. SIRA	4. SIRA	5. SIRA	6. SIRA	7. SIRA	8. SIRA	9. SIRA	10. SIRA	11. SIRA	12. SIRA
Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	24	7	4									
Sosyal Bilgiler	10	28	1	1	1							
TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	1	3	5	7	3	1	3					
Türkçe	6	1	18	6	3	2	1					
Güzel Konuşma Yazma		1	1				1					
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi			4	4	5	3	2	1	2	1		
Resim			1	1	1	3	3	4	1		1	1
Müzik			2	1	3	2	3	7	3	2	1	
Beden		1	2	5	8	6	4	4	1			
Trafik				4		2						
İş Eğitimi			1	1	1	3	3	4	1		1	1
Fen Bilgisi				3	4	5	1	2	3	4		
Matematik			2	6	4	2	4	3	3		2	
Bilgisayar					1					1		
İngilizce						2	1	1	1	1	1	

•Tablodaki sayılar örneklem frekansını ifade etmektedir.

Tablo 9’da görüldüğü gibi öğretmenlerin 24’ü (% 60) Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi’ni demokrasi eğitime en çok katkıyı sağlayan ders olarak göstermişlerdir. Sosyal Bilgiler dersini 10’u (% 25) 1. derecede etkili, 28’i (% 70) 2. derece etkili, 1’i (% 2,5) 3. derece etkili, 1’i (% 2,5) 4. derece etkili, 1’i (% 2,5) 5. derece etkili olarak seçmiştir. TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi’ni demokrasi eğitimine katkısı yönüyle 1’i (% 2,5) 1. derece etkili, 3’ü (% 7,5) 2. derece etkili, 5’i (% 12,5) 3. derece etkili, 7’si (% 17,5) 4. derece etkili, 3’ü (% 7,5) 5. derece etkili, 1’i (% 2,5) 6. derece etkili, 3’ü (% 7,5) 7. derece etkili derecede etkili ders olarak sıralamıştır. Tablo incelendiğinde sözel derslerin, demokrasi eğitime sayısal derslerden daha çok katkısı olduğu düşüncesinin öğretmenlerde hakim olduğu görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi eğitime katkı açısından Sosyal Bilgiler Dersleri’ni, branşlarının diğer dersleri arasında nasıl algıladıkları bu araştırmanın problemi ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle mülakatın dördüncü bölümünün üçüncü sorusunda, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin ilköğretim II. kademedeki kendi branş derslerini, “demokrasi eğitime katkısı” açısından önem sırasına göre nasıl sıraladıkları bilgisine ulaşılmak istenmiştir (Ek 1, soru 4.3). Öğretmenlerden alınan verilerin analizi Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo : 10

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Kendi Branş Derslerinin Demokrasi Eğitime Katkısı Açısından Önem Sıralaması

DERSLERİN ÖNEM SIRALAMASI	1. SIRA		2. SIRA		3. SIRA	
	(F)	(%)	(F)	(%)	(F)	(%)
Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi	34	% 85	4	% 10	2	% 5
Sosyal Bilgiler	6	% 15	32	% 80	2	% 5
TC. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	1	% 2,5	3	% 7,5	37	% 90

Öğretmenlerden 34’ü (% 85) 1. derecede, 4’ü (% 10) 2. derecede, 2’si (% 5) 3. derecede etkili olarak Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi’ni demokrasi eğitime en çok katkıyı sağlayan branş dersi göstermişlerdir. Öğretmenlerin 6’sı (% 15) 1. derecede, 32’si (% 80) 2. derecede, 2’si (% 5) 3. derecede etkili olarak Sosyal Bilgiler Dersi’ni demokrasi eğitime en çok katkıyı sağlayan branş dersi göstermişlerdir. Öğretmenlerden 1’i (% 2,5) 1. derecede, 3’ü (% 7,5) 2. derecede, 37’si (% 90) 3. derecede etkili olarak TC.

İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi'ni demokrasi eğitime en çok katkısı sağlayan branş dersi göstermişlerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerine, Sosyal Bilgiler (6. ve 7. sınıf) Dersleri'nin müfredat konularını, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırma açısından nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur (Ek 1, soru 4.5). Bu soruya verdikleri cevapların analizi Tablo 11'de sunulmuştur. Tablo 11'de görüldüğü üzere, 27 öğretmen (% 67,5) "*Müfredat yoğun, kalabalık, yeniden düzenlenmeli.*" demiştir. Bunlardan birinin cevabı, "*Kitaplar her yönüyle ve içerik (müfredat) mutlaka gözden geçirilmeli, sadeleştirilmeli. Konular daha çok tarihsel bilgi ayrıntılarıyla dolu. Günümüzle fazla bağlantı kuramıyoruz.*" (Öğrt., 22) şeklindedir. Öğretmenlerin 14'ü (% 35) "*6. Sınıf Sosyal Bilgiler "Demokratik Hayat" (I. ünite) kuramsal bilgiler içeriyor, öğrenci seviyesinde bir sunum içermiyor.*", 12 kişi (% 30) "*7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde siyasi tarih konuları yoğun, ayrıntılı ve karışık.*" demiştir. Bu guruba giren bazı cevaplar şöyledir: "*6. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatı fena değil 7. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatı oldukça karmaşık ve yoğun.*" (Öğrt., 16).

Tablo : 11

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler (6. ve 7. Sınıf) Dersleri'nin Müfredat Konularını, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırma Açısından Değerlendirmesi ve Çözüm Önerileri

DEĞERLENDİRMELER ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	(F)	(%)
Müfredat yoğun, kalabalık, yeniden düzenlenmeli.	27	% 67,5
6. Sınıf Sosyal Bilgiler "Demokratik Hayat" (I. ünite) kuramsal bilgiler içeriyor, öğrenci seviyesinde bir sunum içermiyor.	14	% 35
7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde siyasi tarih konuları yoğun, ayrıntılı ve karışık.	12	% 30
Mevcut haftalık ders saati yetersiz, Zaman yetmiyor.	9	% 22,5
Yeterli.	4	% 10
Coğrafya ve tarih konuları bir birinden ayrılmalı.	3	% 7,5
Konuları Sosyal Bilgiler derslerinin çağdaş amaçları ile uyumlu olarak sunulmuyor.	2	% 5
7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi demokrasi eğitimi konusunda yetersiz.	1	% 2,5
Siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi konular arasındaki denge yeterince sağlanamamış.	1	% 2,5

“Sosyal Bilgiler derslerinin özellikle 6. sınıf I. ünite ile direkt demokrasi konusunda kuramsal bilgiler içermekte. Ancak öğrenci seviyesinde bir sunum ve çekiciliği yok. 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi tarih ağırlıklı özellikle 16.,17.,18.,19. yy. konuları (Osmanlı Devleti) oldukça ayrıntılı...” (Öğrt., 39). “6. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde konu ile ilgili bilgiler var fakat yetersiz.” (Öğrt., 35). “Kitaplar çağdaşlarının yapısına her yönüyle kavuşturulmalı... Altıncı sınıf Sosyal Bilgilerde ilgili ünite var ama yeterli değil.” (Öğrt., 33).

Öğretmenlerin 9’u (% 22,5) *“Zaman azlığı.”*, 4 kişi (% 10) *“Yeterli.”*, 3 kişi (% 75) *“Coğrafya ve tarih konuları bir birinden ayrılmalı.”* demiştir. Bu öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir: *“6.sınıf Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya ve tarih konuları bir birinden ayrılmalı. Belki dönem dönem yapılabilir. I. dönem tarih II. dönem coğrafya gibi. 7.sınıf Sosyal Bilgiler konuları çok yoğun.” (Öğrt., 23). “Sosyal Bilgiler dersinin kesinlikle, tamamını beğenmiyorum ve amacı her neyse uygun bir yol olduğunu düşünmüyorum. Çözüm bence eski sistem. Milli Tarih, Milli Coğrafya. 15 yıl önce iki dönemde sadece bölgeler coğrafyası okuyan bir 7. sınıf ile 8 haftada 3’er saatten bu üniteyi bitiren bir öğrenci yurduna karşı ne kadar yakınlaşır. Osmanlı Tarihine ne kadar ilgi duyar.” (Öğrt., 17). 2 kişi (% 5) *“Konuları Sosyal Bilgiler derslerinin çağdaş amaçları ile uyumlu olarak sunulmuyor.”* demiştir. Bu öğretmenlerden birinin görüşü şöyledir: *“Müfredatlar ayrıntılı oldukça yoğun. Sosyal Bilgiler dersleri konuları çağdaş Sosyal Bilgiler derslerinin amaçları ile uyumlu olarak sunulmuyor.” (Öğrt., 30). 1’er kişi (% 2,5) “ 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi demokrasi eğitimi konusunda yetersiz.” ve “Siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi konular arasındaki denge yeterince sağlanmamış.”* cevabını vermiştir.*

Çalışmaya katılan öğretmenlere, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak için Sosyal Bilgiler derslerine ait ders kitaplarının; yazı, resim, şekil, şema, grafik, harita, renk, stil, ebat vb. kısaca müfredat konularının ders kitaplarında dizayn edilen sunumu değerlendirmeleri ve bu konuda çözüm önerileri sunmaları istenilmiştir (Ek 1, soru 4.6). Değerlendirme ve önerilerin analizi Tablo 12’de sunulmuştur.

Aşağıdaki Tablo 12’de görüldüğü gibi mülakata katılan öğretmenlerden 38’i (% 95) *“Kitapların içerik sunumuna yardımcı araçlarının çeşitliliği ve niteliği yetersiz. İçerik sunumu sıkıcı, itici, soğuk, ilgi çekmiyor.”* cevabını vermiştir. 28’i (% 70) *“Kitaplardaki*

Tablo : 12

Öğretmenlerinin Demokrasi Eğitimi Açısından Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İçerik Sunum Biçimlerine (Yazı, Resim, Şekil, Şema, Grafik, Harita, Renk, Stil, Ebat vb.) Ait Değerlendirmeleri ve Önerileri

ÖĞRETMENLERİN DEĞERLENDİRMELERİ ve ÖNERİLERİ	(F)	(%)
Kitapların içerik sunumuna yardımcı araçlarının çeşitliliği ve niteliği yetersiz. İçerik sunumu sıkıcı, itici, soğuk, ilgi çekmiyor.	38	% 95
Kitaplardaki bilgi, resim, şekil, şema, grafik, haritalar güncelleştirilmeli.	28	% 70
Kitaplar her yönüyle yenilenmeli.	16	% 40
Zaman az, derslerin haftalık saatleri arttırılmalı. Süre ve içerik dengesi yok. Müfredat yoğun, sadeleşmeli.	16	% 40
Genelde olumlu.	3	% 7,5
Dil ağır, anlaşılır değil.	2	% 5
Örnek olayların sayısı az.	1	% 2,5
Sözlük kısmı yetersiz.	1	% 2,5
Kitap ebatları değişmeli.	1	% 2,5

bilgi, resim, şekil, şema, grafik, haritalar güncelleştirilmeli” yönünde cevaplar vermişlerdir. Bu öğretmenlerden bazılarının görüşleri şöyledir: “*Kitapların fiziki durumu oldukça kötü. Şekil, resim, hatta yazı tipi dahi güncel olmaktan uzak.*” (Öğrt., 30). “*Kitaplar çocukların ilgisini çekmiyor. Görsel olarak zenginleştirilmeli. Yazı, şekil, resim, grafik, tablo ve haritalar güncelleştirilmelidir.*” (Öğrt., 23). “*Kitaplarda yazıların azaltılması, semboller, resimler ve şekillerin arttırılması bence iyi olurdu. Renkli olması gerekir mi? Çok da düşünmedim, ama bence gerekmez. Özellikle soyut konuların somutlaştırılması için şekil, şema gibi diğer görsel araçlar gerekir.*” (Öğrt., 31). “*Öğrenciler bizler zorlamazsak kitapları açmak, karıştırmak dahi istemiyorlar, ezberlenecek yığınla bilgi gözüyle bakıyorlar.*” (Öğrt., 14). “*Görsel olarak öğrenci düşünülerek hazırlanmamış. Kitapların fiziki durumu insanı etkileyici değil. Grafik ve şekiller ilkel, bast, karmaşık.*” (Öğrt., 16) Bu guruba ait diğer görüşler şöyledir: “*Zikredilen açılardan kitaplar oldukça yavan. İlgi çekici değil, sıradan tekdüze bir anlatım var. Ucuz ve para kazanmak amacıyla üretilmiş kalitesiz mal izlenimi veriyor. Oysa kitaplar ilgi çekici ve zengin materyallerle süslenmiş olmalı.*” (Öğrt., 3). “*Bütün branş kitaplarımız Sosyal Bilgiler başta olmak üzere her yönüyle güncellenmeye muhtaç. Oldukça monoton ve içerik sunumu yazı, resim, grafik, vurgulu yazı gibi birkaç teknikle sınırlı*” (Öğrt., 39). “*Kitaplarda resimler güncel değil. yeterince şekil, şema yok.*

Öğrencilerin görsel olarak dikkatini çekecek nitelikte değil.” (Öğrt., 35). Öğretmenlerin 16’sı (% 40) “Zaman az, derslerin haftalık saatleri arttırılmalı. Süre ve içerik dengesi yok. Müfredat yoğun, sadeleşmeli. Kitaplar her yönüyle yenilenmeli.”. Bu görüşlerden biri şöyledir: “Müfredatın başlıkları ayrıntılı bir şekilde vermeye çalışılmış. Daha sadeleştirilmeli.” (Öğrt., 35). “Kitaplar çağın gereklerine uygun değil. Özellikle siyasi tarih konuları oldukça karışık ve kronolojik sıklık ve ayrıntılar fazla. (Öğrt., 16). Sosyal Bilgiler kitaplarını genelde olumlu bulan öğretmen sayısı 3 (% 7,5)’dir. Birer öğretmen (% 2,5) “Örnek olayların sayısı az”, “Sözlük kısmı yetersiz”, “Kitap ebatları değişmeli” cevaplarını vermişlerdir.

Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilerine hangi demokratik davranış ve değerleri kazandırabileceklerini düşündüklerini öğrenmek amacıyla onlara “Sosyal Bilgiler derslerinde, öğrencilerinize hangi demokratik tutum, davranışlar ve değerler kazandırılabilirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 4.7). Öğretmenlere daha önce sorulan “Demokratik tutum, davranışlar ve değerler hangileridir?” (Ek 1, soru 1.3) sorusuna verdikleri cevaplar ile bu soruya verilen cevapların bir bölümünün örtüştüğü görülmektedir. Bu soruya verilen cevapların analizi Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo : 13

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Sosyal Bilgiler Derslerinde Kazandırabilecekleri Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler

AYI	DEMOKRATİK TUTUM, DAVRANIŞ VE DEĞERLER	(F)	(%)
1	Hosgörü	20	% 50
2	Adalet	14	% 35
3	Eşitlik	12	% 30
4	İnsan Haklarına Saygı	12	% 30
5	Saygı	12	% 30
6	Hak Bilinci	11	% 27,5
7	Özgürlük	11	% 27,5
8	Hürriyet	8	% 20
9	Empati	6	% 15
10	Hak	5	% 12,5
11	Hakkını Savunma	5	% 12,5
12	Sorumluluk	5	% 12,5
13	Anlayışlı Olma	4	% 10
14	Vefa	4	% 10
15	Adil Olma	3	% 7,5

AYI	DEMOKRATİK TUTUM, DAVRANIŞ VE DEĞERLER	(F)	(%)
16	Doğruluk Dürüstlük	3	% 7,5
17	Fedakarlık	3	% 7,5
18	Hür İfade	3	% 7,5
19	Hür İrade	3	% 7,5
20	Sevgi	3	% 7,5
21	Tartışma Kültürü	3	% 7,5
22	Düşünce Fikir Özgürlüğü	2	% 5
23	Haksızlığa Tavır Koyma	2	% 5
24	Seçim	2	% 5
25	Seçme Ve Seçilme Hakkı	2	% 5
26	Siyasi Partiler	2	% 5
27	Uzlaş	2	% 5
28	Eleştiren	2	% 5
29	Sorgulayıcı Olma	2	% 5
30	Egemenliğin Halkta Olması	1	% 2,5
31	İnsana Saygı	1	% 2,5
32	Sabır	1	% 2,5
33	Toplumun Parçası Olabilme	1	% 2,5
34	Vatandaşlık Bilinci	1	% 2,5
35	Objektif Olma	1	% 2,5
36	Kural Bilinci	1	% 2,5
37	Araştırmacı	1	% 2,5
38	İnsan Hakları	1	% 2,5
39	Alternatiflerin Olması	-	% 0
40	Bağımsız Davranış	-	% 0
41	Birlikte Hareket Etme	-	% 0
42	Dil Özgürlüğü	-	% 0
43	Din Özgürlüğü	-	% 0
44	Eğitililik	-	% 0
45	Hakkına Razi Olma	-	% 0
46	Hümanizm	-	% 0
47	Hür Yaşam	-	% 0
48	İnsan Olma Bilinci	-	% 0
49	İyi Sağlık Hizmeti	-	% 0
50	Kamuoyu Oluşturabilme	-	% 0
51	Ortak Yaşam	-	% 0
52	Özgürlüğünü Savunabilme	-	% 0
53	Seçebilme	-	% 0
54	Sosyal Etkinliklere Katılma	-	% 0
55	Takdir	-	% 0
56	Tarafsızlık	-	% 0
57	Tercih Yapabilme	-	% 0
58	Vicdan Özgürlüğü	-	% 0
59	Yardımlaşma	-	% 0
60	Yöneticileri Seçebilme	-	% 0

Tablo13'te görüldüğü gibi mülakata katılanların 20'si (% 50) "*Hoşgörü*", 14'ü (% 35) "*Adalet*", 12'si (% 30) "*Eşitlik*", "*İnsan Haklarına Saygı*", "*Saygı*" cevabını vermiştir. Yine öğretmenlerin 11'i (% 27,5) "*Hak Bilinci*", "*Özgürlük*" kavramlarını vermişlerdir. Mülakata katılanların 5'i (% 12,5) "*Hak*", "*Hakkını Savunma*", "*Sorumluluk*" değerlerini vermişlerdir. 3'ü (% 7,5), "*Adil Olma*", "*Doğruluk*", "*Dürüstlük*", "*Fedakarlık*", "*Hür İfade*", "*Hür İrade*", "*Sevgi*", "*Tartışma Kültürü*" kavramlarını vermişlerdir. Öğretmenlerin 2'si (% 5) "*Düşünce Fikir Özgürlüğü*", "*Haksızlığa Tavır Koyma*", "*Seçim*", "*Seçme ve Seçilme Hakkı*", "*Siyasi Partiler*", "*Uzlaş*", "*Eleştiren*", "*Sorgulayıcı Olma*", 1'i (% 2,5) "*İnsan Hakları*", "*Egemenliğin Halkta Olması*", "*İnsana Saygı*", "*Sabır*", "*Toplumun Parçası Olabilme*", "*Vatandaşlık Bilinci*", "*Objektif Olma*", "*Kural Bilinci*", "*Araştırmacı*" şeklinde cevaplar vermişlerdir. Öğretmenlerin hiçbirisi, mülakatın birinci bölümünün üçüncü sorusuna verdikleri cevaplarla ortaya çıkan; "*Alternatiflerin Olması*", "*Bağımsız Davranış*", "*Birlikte Hareket Etme*", "*Dil, Din Özgürlüğü*", "*Eğitililik*", "*Hakkına Razi Olma*", "*Hümanizm*", "*Hür Yaşam*", "*İnsan Hakları*", "*İnsan Olma Bilinci*", "*İyi Sağlık Hizmeti*", "*Kamuoyu Oluşturabilme*", "*Ortak Yaşam*", "*Özgürlüğünü Savunabilme*", "*Sosyal Etkinliklere Katılma*", "*Takdir*", "*Tarafsızlık*", "*Tercih Yapabilme*", "*Vicdan Özgürlüğü*", "*Yardımlaşma*", "*Yöneticileri Seçebilme*" seçeneklerinden hiçbirini Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilere kazandırılacak demokratik tutum, davranış ve değerler arasında vermemişlerdir.

44. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırmak İçin Kullandığı Yöntem, Teknik, Stratejiler ve Etkinliklerle İlgili Bilgi Düzeyleri ve Görüşleri

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, Sosyal Bilgiler derslerinde demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için yaptığı eğitim öğretim faaliyetlerinde etkili olabilmesi, yöntem, teknik ve etkinlikleri doğru tercih etmesine ve kullanılmasına bağlıdır. Öğretmenlerin demokrasi eğitimine yönelik tercih ettikleri yöntem ve etkinlikleri tespit etmek amacıyla onlara; "Derslerinizde demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için etkinlikler düzenliyor musunuz? Öğrencilerinizin demokratik tutum, davranışlar ve değeri gösterebilecekleri yada uygulama fırsatı bulabilecekleri ne tür etkinlikler yapıyorsunuz? (5 örnek veriniz)" sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 5.1). Alınan cevaplar Tablo14'de gösterilmiştir.

Tablo : 14

**Öğretmenlerin, Öğrencilerine Demokratik Tutum, Davranışlar ve Değerler
Kazandırabildikleri ya da Uygulama Fırsatı Verebildikleri Etkinlik, Yöntem,
Teknik ve Stratejiler**

KULLANILAN ETKİNLİK, YÖNTEM, TEKNİK ve TRATEJİLER	(F)	(%)
Demokratik Davranış Kazandıracak Etkinlikler Düzenliyorum	40	% 100
Seçimler Yapılabilir (Eğitsel Kol Başkanlığı, Sınıf Başkanlığı vb.)	22	% 55
Tartışmalar, Münazaralar	18	% 45
Eğitsel Kol Faaliyetleri	14	% 35
Örnek Olaylar Üzerine Yorum Yapmak	8	% 20
Rol Oynama, Dramadizasyon, Canlandırma	7	% 17,5
Bayram Ve Anma Etkinlikleri	7	% 17,5
Sosyal Aktiviteler. Yarışmalar (Spor, Kompozisyon ve Bilgi vb.)	5	% 12,5
Yerine Koyma (Sen Olsaydın), Empati Kurma	5	% 12,5
Sorumluluk Verme	4	% 10
Kaynak Kişi, Tarihi Eser, Yöre Müze Ziyaretleri. Geziler	4	% 10
Grup Çalışmaları	4	% 10
Demokrasi Konulu Ödev Verme	3	% 7,5
Tiyatrolar, Piyesler, Temsiller ve Müsamereler	3	% 7,5
Soru-Cevap, Ben Kimim?	3	% 7,5
Vcd., Video Kaseti, Tepegöz vs. Gösterisi	3	% 7,5
Okul, Duvar Gazetesi Çıkarma	2	% 5
Anket Yapma	2	% 5
Demokratik Davranış Kazandıracak Etkinlikler Düzenlemiyorum	0	% 0

Tablo 14’de görüldüğü gibi öğretmenlerin tamamı öğrencilerine demokratik tutum, davranışlar ve değerler kazanabilecekleri yada uygulama fırsatı bulabilecekleri etkinlikler düzenlediğini belirtmiştir. Öğretmenlerin, 22’si (% 55) “*Seçimler Yapılabilir (Eğitsel Kol Başkanlığı, Sınıf Başkanlığı vb.)*”, 18’i (% 45) “*Tartışmalar, Münazaralar*”, 14’ü (% 35) “*Eğitsel Kol Faaliyetleri*”, cevabını vermiştir. Diğer öğretmenlerin, 8’i (% 20) “*Örnek Olaylar Üzerine Yorum Yapmak*”, 7’si (% 17,5) “*Rol Oynama, Dramadizasyon, Canlandırma*” ve “*Bayram ve Anma Etkinlikleri*”, 5’i (%12,5) “*Sosyal Aktiviteler. Yarışmalar (Spor, Kompozisyon ve Bilgi vb.)*” ve “*Yerine Koyma (Sen Olsaydın), Empati Kurma*”, 4’ü (% 10) “*Sorumluluk Verme*”, “*Kaynak Kişi, Tarihi Eser, Yöre Müze Ziyaretleri. Geziler*” ve “*Grup Çalışmaları*” cevabını vermişlerdir. Öğretmenlerin 3’ü (% 7,5) “*Demokrasi konulu ödev verme*”, “*Tiyatrolar, Piyesler, Temsiller ve Müsamereler*”, “*Soru-Cevap, Ben Kimim?*” ve “*Vcd., Video Kaseti, Tepegöz vs. gösterisi*” etkinliği cevaplarını vermişlerdir. “*Okul, Duvar Gazetesi Çıkarma*”, “*Anket yapma*” cevabı veren öğretmen sayısı 2, oranı (% 5)’dir.

Mülakatın beşinci bölümünün üçüncü sorusu Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilerine demokratik tutum, davranışlar ve değerler kazanabildikleri ya da uygulama fırsatı verebildikleri etkinlikleri gerçekleştirmede karşılaştığı problemleri tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır (Ek 1, soru 5.2). Verilerin analizi Tablo15'te sunulmuştur.

Tablo : 15

Demokratik Tutum, Davranışlar ve Değerler Kazandırmak İçin Uygulanan Etkinlikleri Gerçekleştirmede Karşılaşılan Problemler

KARŞILAŞILAN PROBLEMLER	(F)	(%)
Zaman Azlığı	22	% 55
Öğrencilerin İlgisizliği ve Katılım Azlığı	9	% 22,5
Müfredatı Yetiştirememe Korkusu	8	% 20
Diğer Öğretmenler, İdareciler, veliler ve Müfettişlerce Faaliyetlerinin Gereksiz, Etkisiz ya da Anlamsız Bulunması	7	% 17,5
Materyal, Maddi ve Fiziki İmkansızlıklar	6	% 15
Öğrenci Bilgi ve Beceri Seviyesini Düşüklüğü	4	% 10
Aile ve Çevrenin Olumsuz Etkileri	2	% 5
Herhangi Bir Sorunla Karşılaşmıyorum	2	% 5
Öğretmenin Kendisini Yetersiz Hissetmesi	1	% 2,5
Öğrencilerin Heyecanlanması	1	% 2,5
Kontrolü Sağlayamama	1	% 2,5

Verilen cevaplar incelendiği zaman, Tablo 15'te görüldüğü üzere 22 kişi (% 55) “Zaman Azlığı”, 9'u (% 22,5) “Öğrencilerin İlgisizliği ve Katılım Azlığı”, 8'i (% 20) “Müfredatı Yetiştirememe Korkusu” cevaplarını vermişlerdir. Bu cevaplardan bazıları şöyledir: “Zaman yetersiz kalıyor. Müfredatı yetiştirememe korkusu var. Eğitsel kol faaliyetleri kağıt üstünde kalıyor. Okul idarecileri yeterince destek vermiyorlar.” (Öğrt., 22). “Karşılaştığım en önemli problem zaman. Bunu aşmanın fazla bir yolu yok. Etkinliklere çok sık yer vermiyorum.” (Öğrt., 21). “Öğrencilerin boş zamanı benim boş zamanım belli bir saatte çakışmıyor. Sadece bilgi aktarıyoruz. Teneffüslerde dahi onlarla sohbetler ediyorum. Aslında bu alanda faaliyetlerinde bir bedeli öğretmenlere ödenmesi halinde daha zengin çalışmalar ortaya çıkabilir.” (Öğrt., 15). “Bazen okul idarecileri, meslektaşlarımız ya da aileler problem oluşturabiliyor. Mesela bayramda görevlendirilmiş bir öğrenciye (seçimle) ailesi yada idare izin vermiyor. Seçilen, sorumluluk verilen bir öğrenciye bu durumu açılmak zor oluyor. Konuşup ikna etmeye çalışıyoruz. Bazen de materyal eksikliği etkinlikleri düzenlemeye, uygulamaya engel olabiliyor. Bu durumda da imkanlar dahilinde yapılabilecekler yapılabiliyor.” (Öğrt., 9).

Öğretmenlerin 7'si (% 17,5) *"Diğer öğretmenler, idareciler, veliler ve müfettişlerce faaliyetlerinin gereksiz, etkisiz ya da anlamsız bulunması"* şeklinde problemlerini dile getirmişlerdir. Bu guruba giren bazı cevaplar şöyledir: *"Bazen yaptıklarımızı diğer arkadaşlarım ve okul idaresi saçma buluyor. Okulun öğretim amacı her zaman hatırlatılıyor. Eğitim faaliyetleri önemsenmiyor. Müfredatın yetiştirilememesi korkusu ile bu faaliyetleri kısa tutmayı ya da yapmamayı tercih edebiliyorum."* (Öğrt., 16). *"Yalnız öğretmen arkadaşların desteklememesi, ilgisizliği, öğrenci ilgisizliği, ekonomik sıkıntılar, araç- gereç sıkıntısı vb. yaşıyorum."* (Öğrt., 11). *"Bazen sizin demokratik bir davranışı kazandırmak için yaptığınız bir etkinlik başka meslektaşınız tarafından engellenebiliyor. Seçimle başkan olan bir kız öğrenci, diğer derste; "Kızdan yönetici mi olur?" diyen öğretmeni tarafından başkanlıktan alınabiliyor. Böyle bir durumda hemen konuşur ve durumu düzeltirim. Öğrencilerim her zaman beni arkalarında hissederler ve artık böyle bir durumda kendilerini savunabiliyorlar. Ancak aileleri olumsuz etkisini maalesef kıramıyorum."* (Öğrt., 17). Diğer 6'sı (% 15) *"Materyal, Maddi ve Fiziki İmkansızlıklar."* sorun olarak verilmiştir.

Mülakat yapılan öğretmenlerden 4'ü (% 10) *"Öğrenci Bilgi ve Beceri Seviyesini Düşüklüğü."* problem gösterilmiştir. Bu kategoriye giren bazı öğretmenlerin görüşleri şöyledir: *"Öğrenciler sosyalleşmelerini geç tamamladıklarından yapıla etkinliklerde bazı öğrenciler daha aktif olmaktadır. Bazı öğrencilerse amaçlanan hedefe yönelik davranışlar gösterememektedir."* (Öğrt., 12). Öğretmenlerin 2'si (% 5) *"Aile ve Çevrenin Olumsuz Etkileri"* diğer 2'si ise (% 5) *"Herhangi Bir Sorunla Karşılaşmıyorum."* şeklinde soruyu cevaplamışlardır. Birer kişide (% 2,5) *"Öğretmenin Kendisini Yetersiz Hissetmesi"*, *"Öğrencilerin Heyecanlanması"*, *"Kontrolü Sağlayamama"* cevaplarını vermişlerdir.

Öğretmenlere *"İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin tümünü ve tüm konuları dikkate alarak en çok kullandığınız öğretim yöntem, teknik veya stratejinin 1 den 5' e kadar sıralamasını yapınız."* sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 5.3). Bu soru ile Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin en çok tercih ettiği öğretim yöntem, teknik veya stratejiler hangileri olduğu bilgisine ulaşmak istenmiştir. Verilerin analizi Tablo 16'da gösterilmiştir. Öğretmenlerin verdiği cevaplardaki öğretim yöntem, teknik veya strateji adları herhangi bir düzeltme ya da elemeye tabi tutulmaksızın aynen verilmiştir.

Tablo : 16

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin En Çok Kullandığı Öğretim Yöntem, Teknik veya Stratejilerin 1' den 5' e Kadar Sıralaması

SAYI	YÖNTEM TEKNİK ve ya STRATEJİLER	1. SIRA	2. SIRA	3. SIRA	4. SIRA	5. SIRA
1	Açıklayıcı Anlatım	1				
2	Akıl Yürütme					1
3	Anlatım	21	6	4	2	3
4	Araştırma	1		2		1
5	Ben Kimim				1	
6	Benzetişim			1		
7	Beyin Fırtınası				1	2
8	Buluş Stratejisi		1			
9	Dikte, Not Tutturma				3	3
10	Drama			1	2	2
11	Dramadizasyon		1	4	2	1
12	Empati	1				
13	Forum					
14	Görüp İşlediklerini Yorumlama				1	
15	Gösteri		1	6	2	2
16	Gösterim					
17	Grup Çalışması	2	2	1	5	6
18	Güdüleme		1			2
19	Güdümlü Tartışma			1		
20	Güncelleştirme			1	1	1
21	Harita Okuma			2	2	1
22	Karşılaştırma					1
23	Kubaşık Öğrenme		1	1		
24	Oyunlaştırma					
25	Örnek Olay	3			2	1
26	Örnekleme			1		
27	Problem Çözme			1		
28	Rol Yapma		2		2	1
29	Soru - Cevap	6	20	6	4	2
30	Sözlü Notu ve sözlü Övgü					1
31	Şekil Çizme ve İnceleme				1	
32	Tartışma	5	5	7	2	6
33	Tekrar				1	3
34	Test				1	
35	Uygulama				2	1
36	Yaparak Yaşayarak Öğrenme		1			
37	Yarışma				1	1
38	(+) ve (-) Verme				1	

•Tablodaki sayılar örneklem frekansını ifade etmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin 21'i (% 52,5) en çok “*anlatım*” yöntemini kullandıklarını belirtmişlerdir. Aynı yöntemi 6'sı (% 15) 2. sırada, 4'ü (% 10) 3. sırada, 2'si (% 5) 4. sırada, 3'ü (% 7,5) 5. sırada en çok kullandığı yöntem olarak göstermiştir. Öğretmenlerin 6'sı (% 15) en çok “*soru-cevap*” yöntemini kullandıklarını belirtmişlerdir. Aynı yöntemi 20'si (% 50) 2. sırada, 6'ü (% 15) 3. sırada, 4'ü (% 10) 4. sırada, 2'si (% 5) 5. sırada en çok kullandığı yöntem olarak göstermiştir. Tablo 16'da görüldüğü üzere öğretmenlerin 5'i (% 12,5) en çok “*tartışma*” yöntemini kullandıklarını belirtmişlerdir. Aynı yöntemi 5 öğretmen (% 12,5) 2. sırada, 7'si (% 17,5) 3. sırada, 2'si (% 5) 4. sırada, 6'ü (% 15) 5. sırada en çok kullandığı yöntem olarak göstermiştir. Öğretmenlerinin 3'ü (% 7,5) “*örnek olay*” en çok yöntemini kullandıklarını belirtmişlerdir. Aynı yöntemi 2'si (% 5) 4. sırada, 1'ü (% 2,5) 5. sırada, sırada en çok kullandığı yöntem olarak göstermiştir. Öğretmenlerin 2'si (% 5) “*grup çalışması*” yöntemini 1. sırada en çok kullandığı yöntem olarak göstermiştir. Aynı yöntemi 2'i (% 5) 2. sırada, 1'si (% 2,5) 3. sırada, 5'i (% 12,5) 4. sırada, 6'sı (% 15) 5. sırada en çok kullandığı yöntem olarak göstermiştir. Verilerin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin en çok tercih ettiği öğretim yöntem, teknik veya stratejiler 1'den 5'e kadar sıralamasının ağırlıklı olarak 1. sıra “*anlatım*”, 2. sıra “*soru-cevap*”, 3. sıra “*tartışma*”, 4.sıra “*örnek olay*”, 5. sıra “*grup çalışması*” olduğu görülür.

Öğretmenlerinin demokrasi eğitiminde öğretim yöntem, teknik veya stratejilerinin rolü konusundaki bilgilerine ulaşmak için; “Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından faydalı olarak gördüğünüz beş öğretim yöntem, teknik veya stratejisini en faydalıdan başlayarak 1 den 5' e kadar sıralayınız” (Ek 1, soru 5.4) sorusu yöneltilmiştir. Daha önce sorulan “Sosyal Bilgiler derslerinin tümünü ve tüm konuları dikkate alarak en çok kullandığınız öğretim yöntem, teknik ve ya stratejinin 1 den 5' e kadar sıralamasını yapınız.” (Ek 1, soru 5.3) sorusuna verdikleri cevaplardan oluşan öğretim yöntem teknik ve ya stratejilerin korunduğu Tablo 17'de cevapların analizi gösterilmiştir. Öğretmenlerin verdiği cevaplardaki öğretim yöntem, teknik veya strateji adları herhangi bir düzeltme ya da elemeye tabi tutulmaksızın aynen verilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 17'de görüldüğü gibi öğretmenlerinin 11'i (% 27,5) “*tartışma*” yöntemini 1. sırada, 9'u (% 22,5) 2. sırada, 7'si (% 17,5) 3. sırada, 3'ü (% 7,5) 4. sırada,

Tablo : 17

Öğretmenlere Göre Demokrasi Eğitimi Açısından En Faydalı Yöntem, Teknik veya Stratejiler

SAYI	YÖNTEM TEKNİK ve ya STRATEJİLER	1. SIRA	2. SIRA	3. SIRA	4. SIRA	5. SIRA
1	Açıklayıcı Anlatım					1
2	Akıl Yürütme				1	
3	Anlatım			3	5	12
4	Araştırma			3		
5	Ben Kimim					
6	Benzetişim	1				
7	Beyin Fırtınası	1	4		4	1
8	Buluş Stratejisi			1		
9	Dikte, Not Tuturma					
10	Drama	2	2	1	1	
11	Dramadizasyon	4	2	1	2	
12	Empati			1		
13	Forum					1
14	Görüp İşlediklerini Yorumlama			1		
15	Gösteri	3	2	2	1	3
16	Gösterim				1	
17	Grup Çalışması		3	7	5	2
18	Güdüleme					
19	Güdümlü Tartışma	1				
20	Güncelleştirme			1		4
21	Harita Okuma					
22	Karşılaştırma		1	1		
23	Kubaşık Öğrenme	1				
24	Oyunlaştırma		1			
25	Örnek Olay	4	1	2	1	
26	Örnekleme		1			
27	Problem Çözme		2	1		
28	Rol Yapma	2	2		2	1
29	Soru - Cevap	6	6	5	11	4
30	Sözlü Notu ve sözlü Övgü	1				
31	Şekil Çizme ve İnceleme					
32	Tartışma	11	9	7	3	1
33	Tekrar					1
34	Test					
35	Uygulama		1	1		
36	Yaparak Yaşayarak Öğrenme	1	1			
37	Yarışma			1		1
38	(+) ve (-) Verme					

• Tablodaki sayılar örneklem frekansını ifade etmektedir.

1'i (% 2,5) 5. sırada demokrasi eğitiminde en faydalı yöntem olarak göstermiştir. Öğretmenlerin 6'sı (% 15) "*soru-cevap*" yöntemini 1. sırada, 6'sı (% 15) 2. sırada, 5'i (% 12,5) 3. sırada, 11'i (% 27,5) 4. sırada, 4'ü (% 10) 5. sırada demokrasi eğitiminde en faydalı yöntem olarak göstermiştir. Öğretmenlerin 4'ü (% 10) "*örnek olay*" yöntemini 1. sırada, 1'i (% 2,5) 2. sırada, 2'si (% 5) 3. sırada, 1'i (% 2,5) 4. sırada, demokrasi eğitiminde en faydalı yöntem olarak göstermiştir. "*Dramadizasyon*" yöntemini 4'ü (% 10) 1. sırada, 2'si (% 5) 2. sırada, 1'i (% 2,5) 3. sırada, 2'si (% 5) 4. sırada en faydalı olarak göstermiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri "*gösteri*" yöntemini 3'ü (% 7,5) 1. sırada, 2'si (% 2,5) 2. sırada, 2'si (% 5) 3. sırada, 1'i (% 2,5) 4. sırada, 3'ü (% 7,5) 5. sırada, demokrasi eğitimine katkısı açısından en faydalı yöntem olarak göstermiştir.

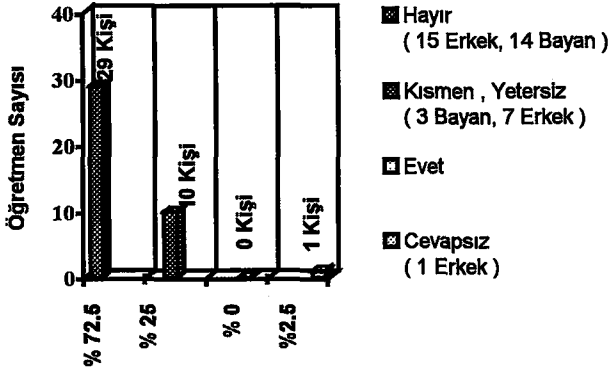
Tablo 17'deki verilerin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından en faydalı olarak gördüğü beş öğretim yöntem, teknik veya stratejiyi en faydalıdan başlayarak, 1. sırada "*tartışma*", 2. sırada "*soru-cevap*", 3. ve 4. sırada "*örnek olay*" ve "*dramadizasyon*", 5. sırada "*gösteri*" olarak gördükleri anlaşılmıştır.

45. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırma Açısından, Öğretmenlik Mesleki Beceri ve Yeterlilik Düzeyleri

Demokrasi eğitiminin başarılı olabilmesi için eğitim öğretim faaliyetlerinin en önemli planlayıcısı ve uygulayıcısı olan öğretmenin mesleki yeterliliği belirleyici bir unsurdur. Mülakatın altıncı bölümünde ki sorularla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmada ki mesleki beceri ve nitelikleri konusundaki verilere ulaşmak istenmiştir. İlk olarak öğretmenlere "Üniversite eğitiminiz sırasında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için yeterli eğitim aldığınıza inanıyor musunuz?" sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 6.1). Alınan cevaplardan oluşan veriler Grafik 6'da sunulmuştur.

Grafik 6'da görüldüğü gibi öğretmenlerin büyük bölümü, 15' erkek, 14'ü bayan olmak üzere 29 kişi (% 72,5) üniversite eğitiminiz sırasında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için yeterli eğitim almadığını belirtmişlerdir. Bu tür

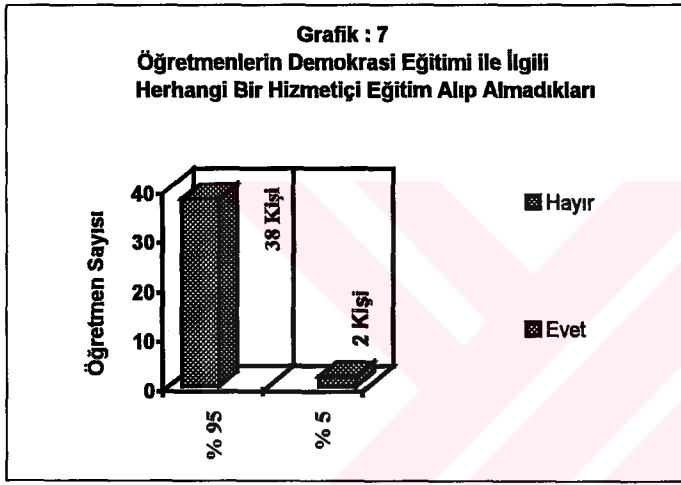
Grafik : 6
Öğretmenlerin Üniversite Eğitiminde
Demokrasi Eğitimi Alanında Yeterli Eğitim
Alıp Almadıkları

cevaplardan bazıları şöyledir: “Hayır. Disiplin kuralları sert ve katı olduğu için yeterli eğitim aldığımıza inanmıyorum.” (Öğrt., 2). “Hayır. Daha etkili bir eğitim alabilirdik.” (Öğrt., 10). “Hayır, demokratik davranış ve değerler kazandırmak için yeterli eğitim alamadığımız gibi antidemokratik davranış gördük.” (Öğrt., 31).

Hayır cevabı verenlerin bir kısmı üniversitedeki öğretmenlerinin yetersizliğini vurgulayan yorumlar yapmışlardır. Bunlardan bazılarının verdikleri cevaplar şöyledir: “Hayır. Üniversitede sorduğumuz sorulara cevap vermeyen, dersi kendi anlatan, öğrenciye söz hakkı vermeyen, sınavlardaki başarıyı ölçen, ezberci bir anlayış vardı. Hocaların bazıları hariç diktatör tipli, baskıcı, öğrencileri çocuk olarak gören tipte hocalarımız vardı.” (Öğrt., 12). “21.yy’a girerken ülkemiz üniversitelerinin içler açısı halini görünce geleceğimiz açısından pek umutlu olmadığımı söylemek istiyorum. Son yıllarda üniversitelerimiz zaten kötü durumlarını daha da kötü duruma düşürerek siyasi yönden kullanılarak birer yüksek lise, fotokopi okulları oldular. Böyle olunca kalitesiz eğitim, kalitesiz öğretim elemanları, şekilciliğe önem veren idareciler olunca öğrenciler umutluyor ve aynı düzene ayak uydurup gidiyor. Cevap: hayır.” (Öğrt., 18). Soruya 3’ü bayan, 7’si erkek 10 kişi (% 25) “kısmen, yetersiz” cevabını vermiştir. Bu gruba giren cevaplardan bazıları şöyledir: “Pek yeterli sayılmaz. Bazı öğretmenlerimiz vurguluyorlardı.” (Öğrt., 13). “Bazı hocalarımızın bu yönde vurgularını hatırlıyorum. Genelde böyle bir eğitim almadık.” (Öğrt., 15). “Evet. Ancak yeterli değil. Bazı hocalarımız bizlere sadece demokratik davranışlar değil de genelde bilginin davranışlara yansıtılması ile ilgili vurgular yaptılar. Özellikle demokrasi eğitimi konulu bir eğitim almadık.” (Öğrt., 23). “Kısmen bazı hocalarımız değindi. Özel bir eğitim almadık.” (Öğrt., 24). “Yeterli aldığımız söylenemez.” (Öğrt., 27). “Doğrusu inanmıyorum. Çok kötü bir eğitim aldığımız düşünmüyorum ama eksik olduğunu düşünüyorum.” (Öğrt., 28). Bir kişi soruyu cevapsız bırakmıştır. Bir kişide “Evet, yeterli eğitimi aldık” cevabını vermiştir.

Altıncı bölümün ikinci sorusu ile öğretmenlerin, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için herhangi bir hizmetiçi eğitim alıp almadıkları bilgisine varılmak istenilmiştir. Böyle bir eğitim almışsalar, verilen eğitim hakkındaki eleştirilerine ulaşılmak istenilmiştir. Bu amaçla onlara “Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için herhangi bir hizmetiçi eğitim aldınız mı? Cevabınız evetse, aldınız eğitimi değerlendiriniz. aldınız mı? Cevabınız evetse, aldınız eğitimi değerlendiriniz.” sorusu yöneltilmiştir. (Ek 1, soru 6.2). Verilerin analizi Grafik 7’de sunulmuştur.

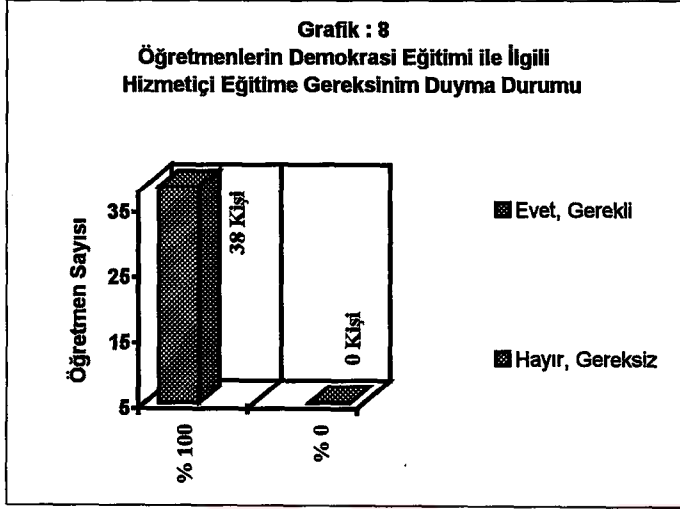

Grafik 7’de görüldüğü üzere, 38 öğretmen (% 95) demokrasi eğitimi konusunda herhangi bir hizmetiçi eğitim almadığını belirtmiştir. Öğretmenlerden 2’si (% 5) bu konuyu da içeren bir seminer aldıklarını belirtmişlerdir. Bu iki öğretmenin görüşleri şöyledir: “K.T.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde “Vatandaşlık ve İnsan

Hakları Eğitimi Seminer” aldım. Demokrasi ve insan haklarının anlatımı konusunda faydalı olduğuna inanıyorum.” (Öğrt., 2). Öğretmenlerden ikisi (% 5) böyle bir hizmetiçi eğitim aldıkları cevabını vermiştir. Ancak aldıkları eğitimle ilgili yaptıkları değerlendirmeler, aldıkları eğitimin, demokrasi eğitimi konusunda yada yakın ilişkili bir konuda olmadığını göstermiştir. Bu iki cevap şöyledir: “*Rehberlik için bir kursa katıldım. Ancak o kadar teorikti ki kendimi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü öğrencisi hissetim. Bence hizmet içi eğitimde daha az sürede, daha çok pratik bilgiler verilmeli.*” (Öğrt., 31). “*Eğitim yöneticiliği kursuna katıldım. Ancak öğretim elemanların (müfettişlerin) yetersizliği, bağınazlığı, ders notlarının istenilen kalitede olmaması istediğim kalitenin oluşmasını engelledi. Ezberci yaklaşım.*” (Öğrt., 11).

Öğretmenlere, demokrasi eğitimi konusunda hizmetiçi eğitim alma ihtiyacı olup olmadığını öğrenmek için onlara, “Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler

kazandırmak için herhangi bir hizmetiçi almadıysanız bunun gerekliliğine inanıyor musunuz?” (Ek 1, soru 6.3) sorusu yöneltilmiştir.

Öğretmenlerden 2 tanesi demokrasi eğitimi konusunda hizmetiçi eğitim aldığını beyan etmişlerdi. Bu nedenle örneklem toplamı 38 olarak alınmıştır. Konuyla ilgili herhangi bir hizmet içi eğitim almadığını beyan eden 38 (% 100) öğretmenin tamamı bu tür bir hizmetiçi eğitimin kendileri için gerekli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.

Diğer bir soruda, öğretmenlerinin öğrencilerine demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırma yeterlilikleri açısından öz eleştiri yapmaları istenilmiştir. Bu amaçla kendilerine, “Öğrencilerine demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırma açısından Sosyal Bilgiler öğretmenlerini yeterli görüyor musunuz? Cevabınız hayırsa, temel eksikler nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. (Ek 1, soru 6.4). Cevapların analizi Tablo 18’de gösterilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 18’de görüldüğü gibi öğretmenlerin 36’sı (% 90) Sosyal Bilgiler öğretmenlerini demokrasi eğitimi açısından “yetersiz” bulduklarını belirtmişlerdir. Bu guruba giren cevaplarından bazıları şöyledir: “*Bu alanda yeterli eğitimimizin olmaması. Bir sürü eski çağ tarihi görmektense böyle bir konuda eğitimi tercih ederdim.*” (Öğrt., 24). “*Yeterli görmüyorum. Çünkü ben coğrafyacım.*” (Öğrt., 17). Diğer bir öğretmenin görüşü ise şöyledir: “*Sosyal Bilgiler öğretmeni olmak günümüz şartlarında rastlantı ile oluyor. Sistem öyle olunca da yetersiz ve eksik yetişen öğretmenler unvanları altında eziliyor. Öğretmenler çağa ayak uyduramıyor. Hatta 30-40 yıl önceki bilgileri verenler var bu camiada. Öğrenciyle bütünleşemeyen ve çocuğun seviyesine inemeyen öğretmen bana göre hiçbir yararlı iş yapamaz.*” (Öğrt., 18). Öğretmenlerin 4’ü (% 10) Sosyal Bilgiler öğretmenlerini “yeterli” bulduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerinin demokrasi eğitimi konusunda üniversitede yeterli eğitimin alınmadığını ve konuyla ilgili özel eğitime ihtiyaç

Tablo : 18

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilerine Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırma Açısından Özeleştirileri

ÖĞRETMENLERİNİN ÖZELEŞTİRİLERİ	(F)	(%)
Sosyal Bilgiler öğretmenleri demokrasi eğitimi açısından yetersiz.	36	% 90
Sosyal Bilgiler öğretmenleri demokrasi eğitimi açısından yeterli.	4	% 10
Bu konuyla ilgi üniversitede yeterli eğitimin alınmamış olması.	20	% 50
Bu konu ile ilgili özel eğitime ihtiyaç var.		
Kişisel isteksizlik var ve kendini yenileme ihtiyacı duyulmuyor.	8	% 20
Kişisel yetersizliklerimiz var.	8	% 20
Öğretmenler demokrasiyi kendi okullarında kendileri yaşayamadıkları için öğrencilerine yaşatmakta güçlük çekiyorlar.	6	% 15
Okul idarecileri ve müfettişler bu konuda bizi motive etmiyor.	5	% 12,5
Sosyal Bilgiler öğretmenleri maddi nedenlerle bilgisayar, internet, cd., yeni yayınlar gibi materyallere ulaşamıyor.	4	% 10
Sosyal Bilgiler derslerinin çağdaş amaçlarını bilmiyorlar.	4	% 10
Müfredat yoğunluğundan kaynaklanan olumsuzluklar, zaman azlığı.	4	% 10
Öğretmenlerin kendileri demokrat değil.	3	% 7,5
Ders kitabı odaklı, ezberci eğitim anlayışını uygulama yanlışlığı.	2	% 5
Eğitim öğretim faaliyetlerinde ilgililer arasında yeterli işbirliği yok.	2	% 5
Klasik eğitim ve öğretim yöntem ve teknikleri kullanılması.	2	% 5

olduğunu belirten öğretmen sayısı 20 (% 50)'dir. "Kişisel isteksizlik var ve kendini yenileme ihtiyacı duyulmuyor. Kişisel yetersizliklerimiz var" diyenlerin sayısı 8 (% 20)'dir. Bu cevaplardan biri şöyledir: *"Hayır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri derslerinin etkisi hakkında yeterince bilgiye, değerlendirmeye veya öngörüye sahip değil. İlgisiz davranmaktayız. Kendimizi yenileme, dünyayı, dünyadaki gelişmeleri takip etmiyoruz. Çocuk gelişimi ve ruhsal dünyaları hakkında yeterince bilgiye sahip değiliz, merakta etmiyoruz."* (Öğrt., 11). Öğretmenlerin 6'sı (% 15) "Öğretmenler demokrasiyi kendi okullarında kendileri yaşayamadıkları için öğrencilerine yaşatmakta güçlük çekiyorlar" cevabını vermişlerdir. Bu cevaplardan bir şu şekildedir: *"Hayır. Öğretmenler demokrasiyi tam olarak yaşayacaklar ki yaşatabilsin. Demokratik ortam toplumun her kesiminden, her kurumda olmalı. Bu da olmadığı için davranışlarımızı konuşmalarımız uygulamalarımız tam demokratik olmuyor, olamayız."* (Öğrt., 19). Diğer 5'i (% 15) "Okul idarecileri ve müfettişler bu konuda bizi motive etmiyor " cevabını vermiştir. Bu cevaplardan biri şöyledir: *"Hayır. Bu alanda bizlere örnek olacak kişiler yok. Müfettişler bu konu ile ilgili ne bilgiye nede kişisel örneklemeye sahip değiller."* (Öğrt., 16). 4'ü (% 10) "Sosyal Bilgiler öğretmenleri maddi nedenlerle bilgisayar, internet, cd., yeni yayınlar gibi

materyallere ulaşamıyor. Sosyal Bilgiler derslerinin çağdaş amaçları bilinmiyor. Müfredat yoğunluğundan kaynaklanan olumsuzluklar, zaman azlığı” cevaplarını vermişlerdir.

Öğretmenlerin 3’ü (% 7,5) “Öğretmenlerin kendileri demokrat değil.” cevabını vermiştir. Bu guruba giren cevaplarından biri şöyledir: *“Öğretmenlerimizin çoğu demokratik olmanın öneminden bahsediyorlar, önerilerde bulunuyorlar. Kendi uygulamalarına baktığımızda antidemokratik. Belki de toplum demokratik öğretmeni pek fazla makbul görmediğinden öğretmen istenileni oynamıyor.”* (Öğrt., 8). 2’ser (% 5) öğretmen “Ders kitabı odaklı, ezberci eğitim anlayışını uygulama yanlışlığı. Eğitim öğretim faaliyetlerinde ilgililer arasında yeterli işbirliği yok. Klasik eğitim ve öğretim yöntem ve teknikleri kullanılması.” cevabını vermişlerdir.

46. İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimine Katkısının Artması İçin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çözüm Önerileri

Mülakatın son bölümündeki sorular ile öğretmenlerin öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmada karşılaştıkları problemlerin çözümü için yapacakları önerilere ulaşmak istenmiştir. İlk olarak öğretmenlere “Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değerler kazanmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerine daha etkili olabilmeleri için önerileriniz nelerdir?” (Ek 1, soru 7.1) sorusu yöneltilmiştir.

Öğretmenlerin verdiği cevapların analizi Tablo 19’da gösterilmiştir. Tablo 19’da görüldüğü üzere öğretmenlerin 16’ sı (% 40) “Konuyla ilgili basılı görsel yayınlara ulaşılmalı ve öğrencilere de ulaştırılmalı” cevabını vermişlerdir. Öğretmenlerin 13’ü (% 32,5) “Öğretmenler kendilerini yenilesinler, geliştirsinler çağı takip etsinler”, 11’i (% 27,5) “Hizmet içi eğitim verilebilir”, 10’u (% 25) “Kitaplar, müfredatlar konu dikkate alınarak yenilenebilir”, 9’u (% 22,5) “Seminerler Konferanslar, sempozyumlar, kurslar düzenlenebilir”, 7’si (% 17,5) “Öncelikle biz demokrat olmalıyız, örnek olmalıyız” cevabını vermişlerdir. Öğretmenlerin 5’i (% 12,5) “En azından sınıflarında demokratik bir ortam oluşturabilirler. Diğer branş öğretmenleri ile görüş alışverişinde bulunulabilir. Öğretmenler eğitim öğretim faaliyetleri dahil daha özgür olmalı.” cevaplarını vermişlerdir. Bu tür cevaplardan biri şöyledir: *“Sosyal Bilgiler zümre toplantılarında konuyla ilgili görüş alış veriş yapılarak farklı yöntem ve tekniklerin hayata geçirilmesi sağlanabilir.”* (Öğrt., 13).

Tablo : 19

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Öğrencilerin Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazanmasında Daha Etkili Olabilmesi İçin Önerileri

ÖNERİLER	(F)	(%)
Konuyla ilgili basılı görsel yayınlara ulaşılmalı ve öğrencilere de ulaştırılmalı.	16	% 40
Öğretmenler kendilerini yenilesinler, geliştirsınler çağı takip etsinler.	13	% 32,5
Hizmet içi eğitim verilebilir.	11	% 27,5
Kitaplar, müfredatlar konu dikkate alınarak yenilenebilir.	10	% 25
Seminerler Konferanslar, sempozyumlar, kurslar düzenlenebilir.	9	% 22,5
Öncelikle biz demokrat olmalıyız, örnek olmalıyız.	7	% 17,5
En azından sınıflarında demokratik bir ortam oluşturabilirler.	5	% 12,5
Diğer branş öğretmenleri ile görüş alışverişinde bulunulabilir.	5	% 12,5
Öğretmenler eğitim öğretim faaliyetleri dahil daha özgür olmalı.	5	% 12,5
Öğretmenler ekonomik yönden güçlendirilmeli.	4	% 10
Üniversiteler özellikle eğitim fakülteleri bu konuda konferanslar düzenleyebilirler	3	% 7,5
Görsel araçlardan etkin olarak faydalanılmalı.	3	% 7,5
Konuyla ilgili kitapçıklar dağıtılabilir.	3	% 7,5
Çevre ile iç içe bir eğitim – öğretim yürütülmeli.	2	% 5
Çalışan ve çalışmayan öğretmen madden ve manen ödüllendirilmeli.	2	% 5
Demokratik eğitime uygun eğitim öğretim yöntemlerini kullanmalılar.	2	% 5
Demokrasiyi yaşamaktaki istekliliğini yaşatmakta da sürdürmeliler.	2	% 5
Okullarda öğrencilere demokrasi konulu sunumlar yapılabilir.	1	% 2,5

Diğer 4 (% 10) öğretmen soruyu, “Öğretmenler ekonomik yönden güçlendirilmeli” şeklinde cevaplamıştır. Bu öğretmenlerden birinin görüşü şöyledir: *“Mutlaka ekonomik yönden güçlendirilmeliler. Çalışan ile çalışmayan öğretmen madden manen ödüllendirilmeli. Çalışma ortamı her yönüyle iyileştirilmeli.”* (Öğrt., 15). Öğretmenlerin 3’ü (% 7,5) “Üniversiteler özellikle eğitim fakülteleri bu konuda konferanslar düzenleyebilirler. Görsel araçlardan etkin olarak faydalanılmalı. Konuyla ilgili kitapçıklar dağıtılabilir.” biçiminde cevaplar vermişlerdir. Aynı soruya 2 (% 5) öğretmen “Çevre ile iç içe bir eğitim – öğretim yürütülmeli. Çalışan ve çalışmayan öğretmen madden ve manen ödüllendirilmeli. Demokratik eğitime uygun eğitim öğretim yöntemlerini kullanmalılar. Demokrasiyi yaşamaktaki istekliliğini yaşatmakta da sürdürmeliler.” önerilerde bulunmuşlardır. Bir öğretmen (% 2,5) “Okullarda öğrencilere demokrasi konulu sunumlar yapılabilir.” cevabını vermiştir.

Mülakatın yedinci bölümünün ikinci sorusunda öğretmenlere, “Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değerler kazanmada daha etkili olabilmesi için kendi yapabilecekleriniz dışındaki beklenti ve istekleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir (Ek 1, soru 7.2). Cevapların analizi Tablo 20’de sunulmuştur.

Tablo : 20

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Öğrencilere Demokratik Tutum, Davranış ve Değerler Kazandırmada Daha Etkili Olabilmek İçin Kendilerinin Yapabilecekleri Dışındaki Beklenti ve İstekleri

BEKLENTİ ve İSTEKLER	(F)	(%)
M.E.B. bu konuda kaynak temin edebilir, yeniliklerden haberdar edebilir	14	% 35
Seminerler,Konferanslar, Sempozyum, düzenlenebilir	12	% 30
Sosyal Bilgiler müfredatı ve ders kitapları demokrasi eğitimindeki rolü ve etkisi göz	12	% 30
Hizmet içi kurslar verilebilir	10	% 25
Demokrasi Eğitimi, eğitim denetçileri tarafından gözlenip değerlendirilebilir	6	% 15
Öğretmenler ve idareciler, ekip ruhu ve işbirliği yapmalı eşit gayret göstermeliler	6	% 15
Öğretmene verilen önem gözden geçirilmeli	3	% 7,5
Aileler eğitilebilir	3	% 7,5
Öğretmenlerin daha özgür olması sağlanmalı	3	% 7,5
Okul yönetimleri daha demokratik olabilir	2	% 5
Demokrasi ve insan hakları öğrenci, öğretmen, veli izleme komiteleri kurulabilir	2	% 5
Ders saati sayısı artırılmalı	2	% 5
Basın yayın ve kitle iletişim araçları konuyu kampanyaya dönüştürülebilir	2	% 5
Görsel materyallerin geliştirilerek sayılar artırılmalı	2	% 5
Demokrasi eğitimi yıllık faaliyet programı hazırlanarak uygulanabilir	1	% 2,5
Konu ile ilgili ödüllü örnek ders anlatım yarışmaları düzenlenebilir	1	% 2,5
Öncelikle biz iyi bir demokrat kişilik örneği olmalıyız	1	% 2,5
Eğitim fakültelerinde demokrasi eğitimi konulu bir ders konulabilir	1	% 2,5
Okullarda demokrasi ve insan hakları eğitsel kolu kurulabilir	1	% 2,5
Sosyal Bilgiler öğretmenliğine branş dışı atananlar kendi branşlarına geçmeli	1	% 2,5

Öğretmenlerin 14’ü (% 35) “M.E.B. bu konuda kaynak temin edebilir, yeniliklerden haberdar edebilir”, 12’si (% 30) “Seminer, konferans ve sempozyumlar düzenlenebilir. Kitaplar, müfredatlar konu dikkate alınarak yenilenebilir.”, 10’u (% 25) “Hizmet içi kurslar verilebilir.” cevaplarını vermişlerdir. Öğretmenlerin 6’sı (%15) “Demokrasi Eğitimi, eğitim denetçileri tarafından gözlenip değerlendirilebilir. Öğretmenler ve idareciler, ekip ruhu ve işbirliği yapmalı eşit gayret göstermeliler.” Biçiminde cevaplar vermişlerdir. Bu cevaplardan biri şöyledir: “Kendileri dışında ancak okul idaresi ile işbirliği olabilir. Diğer meslektaşlarıyla fikir birliğinde olmaları olabilir. Birinin yaptığını diğerinin bozduğu görülüyor çoğu kez. Biri demokratik bir tutumu överken diğeri yerebiliyor. Derse geç

kaldığımda “ Neden.. dk. Geciktiniz?” diyen öğrencime başkası “Sana ne ! Hesap mı vereceğiz. ” diyebiliyor.” (Öğrt., 31). 3’er (% 7,5) öğretmen “Öğretmene verilen önem gözden geçirilmeli.”, “Aileler eğitilebilir.” ve “Öğretmenlerin daha özgür olması sağlanmalı.” şeklinde beklenti ve isteklerini sunmuşlardır. 2’şer (% 5) öğretmen, “Okul yönetimleri daha demokratik olabilir.”, “Demokrasi ve insan hakları öğrenci, öğretmen, veli izleme komiteleri kurulabilir.”, “Ders saati sayısı arttırılmalı.”, “Basın yayın ve kitle iletişim araçları komuyu kampanyaya dönüştürülebilir.” ve “Görsel materyallerin geliştirilerek sayılar artırılmalı.” şeklinde cevaplar vermişlerdir.

Birer öğretmen (% 2,5) “Demokrasi eğitimi yıllık faaliyet programı hazırlanarak uygulanabilir.”, “Konu ile ilgili ödüllü örnek ders anlatım yarışmaları düzenlenebilir.”, “Öncelikle biz iyi bir demokrat kişilik örneği olmalıyız.”, “Sosyal Bilgiler öğretmenliğine branş dışı atanalar kendi branşlarına geçmeli ”, “Eğitim fakültelerinde demokrasi eğitimi konulu bir ders konulabilir.” ve “Okullarda demokrasi ve insan hakları eğitsel kolu kurulabilir.” önerilerinde bulunmuştur. Bu gruba giren cevaplardan biri “... Bir an önce branşıma geçmek istediğimden bu dersin geleceği ne olur çok da önemsemiyorum. Bence demokrasi eğitimi eşittir Sosyal Bilgiler gibi bir denklem bir eşitlik yok. Hayatın her alanında bu eğitim var. Resim öğretmeni olsaydım da şimdi ilgilendiğim kadar bu komuyla ilgilenirdim. Sosyal Bilgilerin ne olduğu bir an önce net olarak ve pratik biçimde ortaya konulmalı. Teorik olarak herkes çok şey biliyor ama bence çoğu da faydalı olmuyor. Ayrıca bu dersi Sosyal Bilgiler öğretmenleri verse iyi olur.” (Öğrt., 17) şeklindedir.

Çalışmaya dahil olan öğretmenlere son olarak, bu konu ile ilgili eklemek istedikleri herhangi bir şeyin olup olmadığı sorulmuştur. (Ek 1, soru 7.3). Cevaplar analizi Tablo 21’de gösterilmiştir. Öğretmenlerden 4’ü (% 10) “Seminerler Konferanslar, sempozyumlar, kurslar düzenlenebilir.”, 3’ü (% 7,5) “Bu alandaki çalışmalardan haberdar edilmek isterim.” biçiminde görüşler sunmuşlardır. Bunlardan birinin cevabı şöyledir: “Sizin bize çalışmanız sonucunda aydınlatıcı bir sunum yapmanız faydalı olacaktır.” (Öğrt., 23). 2’şer kişi (% 5) “Demokrasi eğitimi sadece Sosyal Bilgiler öğretmenlerine bırakılmamalı.”, “Önce öğrencilere biz iyi örnek, model olmalıyız.”, “Zaman ve para en önemli sorun.”, “Sosyal Bilgiler öğretmenleri ek eğitime, konferanslara gönderilebilir.” Cevaplarını vermişlerdir. Bu guruba giren cevaplardan bazıları şöyledir: “Çok farklı bir önerim, bir fikrim yok. İnsanların konuşmaktan çok iş yapmalarından yanayım her zaman.

Tablo : 21

Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Yeri ile İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ek Öneri, Vurgu ve Tavsiyeleri

EK ÖNERİ, VURGU ve TAVSİYELER	(F)	(%)
Seminerler Konferanslar, sempozyumlar, kurslar düzenlenebilir	4	% 10
Bu alandaki çalışmalardan haberdar edilmek isterim	3	% 7,5
Demokrasi eğitimi sadece Sosyal Bilgiler öğretmenlerine bırakılmamalı	2	% 5
Önce öğrencilere biz iyi örnek, model olmalıyız	2	% 5
Zaman ve para en önemli sorun	2	% 5
Sosyal Bilgiler öğretmenleri ek eğitime, konferanslara gönderilebilir	2	% 5
Üniversitelerde insani ilişkilere mutlaka önem verilmeli	1	% 2,5
Üniversitelerde sadece öğretime değil eğitime de önem verilmeli	1	% 2,5
Öğretmenleri teşvik edici önlemler alınmalı	1	% 2,5
Seçmeli dersleri öğrencilerin tercih ve yetenekleri belirlemeli	1	% 2,5
Öğretmenlerin bu konudaki etkililiği sorgulanmalı ve gerekli takviyeler yapılmalı	1	%2,5

Böyle olmalı, şöyle olmamalı şeklinde her şeyi eleştireceğimize, öğretmek istediğimiz bilgileri kendimiz davranış haline getirmeliyiz. Öğrencilerin en çok tutarlı, güvenilir, dürüst öğretmene ihtiyacı var. Bu özellikleri bizde görürlerse kendileri de benimserler. Yarın aynı özellikleri patromundan, eşinden, milletvekilinden de bekleyecek. Bu nedenle önce örnek model bulmalılar.” (Öğrt., 31). “Sadece Sosyal Bilgiler öğretmenin değil tüm branş öğretmenlerinin ayrıca ailenin toplumun da rolü vardır. Tek taraflı olmaz. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ilk önce davranış, tavır ve konuşmalarıyla demokratik olduğunu öğrencilere göstermeliler.” (Öğrt., 19).

Birer öğretmen (% 2,5) “Üniversitelerde insani ilişkilere mutlaka önem verilmeli.”, “Üniversitelerde sadece öğretime değil eğitime de önem verilmeli.”. “Öğretmenleri teşvik edici önlemler alınmalı.”, “Seçmeli dersleri öğrencilerin tercih ve yetenekleri belirlemeli.”, “Öğretmenlerin bu konudaki etkililiği sorgulanmalı ve gerekli takviyeler yapılmalı.” Biçiminde cevaplar vermiştir. Bu görüşlerden bazıları şöyledir: “Üniversitelerde insani ilişkilere mutlaka önem verilmeli. Üniversitelerde öğretimin dışında eğitimin de gerekliliği tartışılmalı. Üniversiteler yüksek eğitim ve öğretim kurumları haline getirilmeli.” (Öğrt., 16). “Seçmeli ders tercihinde öğrenciler ilgi ve yeteneklerine göre serbest bırakılmalı.” (Öğrt., 13).

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koyabilmek için yapılan bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanılarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

50. Sonuçlar

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin demokrasi eğitiminde etkili olabilmesi için, bu alanla ilgili temel kavramların bilinmesi gerekmektedir. Çalışma sonucunda ulaşılan bulgulara göre, öğretmenlerin çoğunluğunun, “demokrasi”, “demokratikleşme”, “demokrasi eğitimi”, “demokratik kültür”, “demokratik tutum, davranışlar ve değer”, gibi kavramlarla ilgili doğru ve yeterli bilgi düzeyine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğuna göre, demokrasi - eğitim, insan hakları eğitimi ve demokrasi eğitimi arasında yakın bir ilişkinin var olduğunun farkında oldukları tespit edilmiştir. Öğretmenlerinin, demokrasi eğitimi ile insan hakları eğitimi arasındaki doğru orantılı bir ilişkinin farkında oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada görüşleri alınan tüm öğretmenlerin, ilköğretim çağında öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırılmasının gerekliliği konusunda ortak görüş sahibi oldukları anlaşılmıştır.

Öğretmenlerinin, “demokratik eğitim” ve “demokratik aile, sınıf, okul ortamı” hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Öğretmenlerin okuldaki ve sınıftaki demokratik davranışlarının neler olduğuna ait düşünceleri tatmin edici düzeyde değildir. Eğitimin demokratik olması için neler yapılması gerektiği sorusuna öğretmenlerin, sınırlı ve tek düze öneriler sundukları görülmüştür. Bilimsel gerçeklerle örtüşen önerilerde bulunan öğretmen sayısının düşük olduğu görülmüştür. Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanmasında öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarafından çevre ve toplum önemli bir etken olarak gösterilmiştir.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin yarısının Sosyal Bilgilerin öğretim amaçlarını, çağdaş ve bilimsel gerçeklere uygun olarak kavrayamadıkları görülmüştür. Bir çok öğretmenin, çağdaş ve bilimsel doğrularla örtüşen Sosyal Bilgiler öğretim amaçlarıyla birlikte uygun olmayan ya da uzak ilişkili bazı amaçlar da eklediği dikkat çekmiştir. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler derslerini, demokrasi eğitime katkısı açısından ilköğretim II. kademedeki tüm dersler içinde ve branş dersleri içinde de Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinden sonra ikinci etkili ders olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Öğretmenler, Sosyal Bilgiler (6. ve 7. sınıf) derslerinin müfredatını, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırma açısından genelde yetersiz bulunmaktadır. Müfredatın ayrıntılı olduğu ve içerik zaman dengesinin olmadığı en önemli eleştirilerdir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatının demokrasi eğitimi açısından teorik bilgiler içerdiği ancak öğrencilerin soyut kavramları algılama düzeyine uygun sunum tekniği ile verilmediği başka bir ağırlıklı eleştiridir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatının yoğun ve karmaşık siyasi tarih konuları içerdiği, demokrasi eğitime katkısının az olduğu görüşünün ağırlıklı olduğu görülmüştür. Müfredat içinde siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, ve coğrafi konuların arasında dengeli bir dağılım olmadığı, Sosyal Bilgiler derslerinin müfredatı içinde tarih konuları ile coğrafya konularının iç içe geçmiş olması diğer bir ortak eleştiri konusudur. Sosyal Bilgiler müfredatı daha fazla sadeleştirilemiyorsa ders saati sayısı arttırılmalı veya aksi halde müfredat yoğunluğu azaltılmalı. Öğretmenlerin Sosyal Bilgiler müfredatının demokrasi eğitimindeki rolü ve etkisi göz önünde tutularak çağdaş ve bilimsel ölçütlerde yeniden düzenlenmesi düşüncesinde yoğunlaşmaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük çoğunluğu, Sosyal Bilgiler ders kitaplarının içerik sunum tekniklerinin, çeşitlilikten uzak, sıkıcı, itici ve ilgi çekici olmadığı görüşünde birleşmektedirler. Kitaplarının yazı, resim, şekil, şema, grafik, harita, renk, stil, ebat vb. açılardan yetersizlikleri ve olumsuzlukları ağırlıklı olarak dile getirilmiştir.

Sosyal Bilgiler derslerinde öğrencilere, başta “hoşgörü”, “adalet”, “eşitlik” ve “insan haklarına saygı” olmak üzere bir çok demokratik tutum, davranış ve değer kazandırılabilceği düşünülmektedir. Ancak bu veriler, öğretmenlerin Sosyal Bilgilerin öğretim amaçları ile ilgili odaklaştıkları görüşlerle yeterince örtüşmemektedir. Bazı temel

demokratik değerlerin Sosyal Bilgiler dersleri aracılığıyla verilebilecekler değerler arasında gösterilmediği görülmüştür.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından en faydalı olarak gördüğü beş öğretim yöntem, teknik ve ya strateji en faydalıdan başlayarak, 1. sırada *“tartışma”*, 2. sırada *“soru-cevap”*, 3. ve 4. sırada *“örnek olay”* ve *“dramadizasyon”*, 5. sırada *“gösteri”* olarak gördükleri anlaşılmıştır. Bununla birlikte öğretmenler derslerinde en çok tercih ettiği öğretim etkinlikleri sırayla, *“anlatım”*, *“soru-cevap”*, *“tartışma”*, *“örnek olay”*, *“grup çalışması”* olarak belirtilmiştir. Bu bilgiler öğretmenlerin *“örnek olay”* ve *“dramadizasyon”*, *“gösteri”* yöntemlerini demokrasi eğitimi açısından faydalı gördüğü halde yeterince kullanmadığını göstermektedir. Bununla birlikte *“anlatım”* bir öğretim yöntemi olarak kabul edilerek en çok tercih edilen etkinlik olarak gösterilmiştir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tamamı öğrencilerinin demokratik tutum, davranışlar ve değerler gösterebilecekleri ya da uygulama fırsatı bulabilecekleri etkinlikler düzenlediklerini belirtmişlerdir. Düzenlenen etkinlik türlerinin *“seçimler (eğitsel kol görevleri, sınıf başkanlığı vb.)”*, *“tartışmalar”*, *“münazaralar”*, *“eğitsel kol faaliyetleri”* gibi klasik çalışmalar olduğu görülmüştür. Okul, duvar gazetesi çıkarma, kaynak kişi, tarihi eser, tarihi yöre, müze ziyaretleri ya da gezileri, tiyatro, piyes gibi etkinlikleri yaptığını belirten öğretmen sayısı oldukça azdır. Etkinliklerin düzenlenmesinde karşılaşılan sorunlar; zaman azlığı, öğrencilerin isteksizliği ve katılım azlığı, müfredatı yetiştirememek korkusu, diğer öğretmenler, idareciler, veliler ve müfettişlerce faaliyetlerinin gereksiz, etkisiz, ya da anlamsız bulunduğunu, materyal, maddi ve fiziki eksikler biçiminde sıralanmıştır.

Öğretmenlerin 36’sı (% 90) Sosyal Bilgiler öğretmenlerini demokrasi eğitimi açısından *“yetersiz”*, bulurken, 4’ü ise (% 10) *“yeterli”* bulduklarını belirtmişlerdir. Yetersizlikler ve öz eleştiriler şöyle sıralanmıştır;

- Bu konuyla ilgi üniversitede yeterli eğitimin alınmamış olması.
- Bu konu ile ilgili özel eğitime ihtiyaç var.

- Kişisel isteksizlik var ve kendini yenileme ihtiyacı duyulmuyor.
- Kişisel yetersizliklerimiz var.
- Öğretmenler demokrasiyi kendi okullarında kendileri.
- yaşayamadıkları için öğrencilerine yaşatmakta güçlük çekiyorlar.
- Okul idarecileri ve müfettişler bu konuda bizi motive etmiyor.
- Sosyal Bilgiler öğretmenleri maddi nedenlerle bilgisayar, internet, cd., çağdaş materyallere ulaşmakta güçlük çekiyor.
- Sosyal Bilgiler derslerinin çağdaş amaçlarını bilmiyorlar.
- Müfredat yoğunluğundan kaynaklanan olumsuzluklar, zaman azlığı.
- Öğretmenlerin kendileri demokrat değil.
- Ders kitabı odaklı, ezberci eğitim anlayışını uygulama yanlışlığı.
- Eğitim öğretim faaliyetlerinde ilgililer arasında yeterli işbirliği yok.
- Klasik eğitim, öğretim yöntem ve teknikleri kullanılması.

Öğretmenlerinin 4/3'ü üniversite eğitimi sırasında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için yeterli eğitim almadığını belirtmiştir. 4/1 ise bu alanda kısmen eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin yaklaşık tamamı demokrasi eğitimi konusunda herhangi bir hizmet içi eğitim almadıklarını ve bu alanla ilgili hizmet içi eğitimin gerekli olduğunu belirtmişlerdir.

Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki etkisinin artırılabilmesi için öğretmenlerin görüşleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

- Konuyla ilgili basılı görsel yayınlara ulaşılmalı ve öğrencilere de ulaştırılmalı.
Görsel araçlardan etkin olarak faydalanılmalı.
- Öğretmenler kendilerini yenilesinler, geliştirsinler çağı takip etsinler.
- Öncelikle biz iyi bir demokrat kişilik örneği olmalıyız.
- En azından sınıflarında demokratik bir ortam oluşturabilirler.

- Diğer branş öğretmenleri ile görüş alışverişinde bulunulabilir.
- Çevre ile iç içe bir eğitim – öğretim yürütülmeli.
- Demokratik eğitime uygun eğitim öğretim yöntemlerini kullanmalılar.
- Demokrasiyi yaşamaktaki istekliliğini yaşatmakta da sürdürmeliler.
- Okullarda öğrencilere “demokrasi” konulu sunumlar yapılabilir.

Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki etkisinin arttırılabilmesi için Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kendi yapabilecekleri dışındaki beklenti ve istekleri aşağıdaki gibidir;

- Tüm eğitim kurumlarında demokrasi ve insan hakları eğitime önem verilmeli ve sürekli denetlenmelidir. Eğitim kurumlarında insani ilişkilerin gelişmesine daha çok önem verilmelidir. Öğretim kadar, eğitime de önem verilmelidir.
- Eğitim fakültelerinde, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümünde, demokrasi ve İnsan hakları eğitimi ve öğretimi temel içerik konularından biri olarak ele alınmalıdır. Hem yetiştirilmekte olan öğretmenler hem de mesleğe devam edenlerin “demokrasi eğitimi ve öğretimi” alanında bilgi eksiklikleri tamamlanmalı ve güncelleştirilmeli.
- Öğretmenler eğitim öğretim faaliyetleri dahil daha özgür olmaları sağlanmalıdır.
- MEB demokrasi ve eğitimi konusunda öğretmenleri yenilik ve çalışmalar konusunda bilgilendirmelidir. Konuyla ilgili kaynaklar ve görsel materyaller geliştirilerek okullara ulaştırılmalıdır. Konuyla ilgili kitapçıklar dağıtılabilir.
- Okullarda demokrasi eğitimi yıllık faaliyet programı hazırlanarak uygulanabilir.
- Okullarda demokrasi ve insan hakları öğrenci, öğretmen, veli izleme komiteleri kurulabilir.
- Karnelerin davranışlar bölümünde, demokratik davranışlar sütünü eklenebilir ve not ile ödüllendirilebilir.
- Okullarda demokrasi ve insan hakları eğitsel kolu kurulabilir.

- Demokrasi ve eğitimi konusu basın yayın ve kitle iletişim araçları kampanyaya dönüştürülebilir.
- Demokrasi ve eğitimi konusu ile ilgili ödüllü örnek ders anlatım yarışmaları düzenlenebilir.
- Sosyal Bilgiler müfredatı, demokrasi eğitimindeki rolü ve etkisi göz önünde tutularak çağdaş ve bilimsel ölçütlerde yeniden düzenlenmeli.
- Sosyal Bilgiler ders saati sayısı artırılmalı.
- Seminerler, konferanslar, sempozyum, kurslar düzenlenebilir. Üniversiteler, özellikle eğitim fakülteleri bu konuda konferanslar düzenleyebilirler.
- Hizmet içi kurslar verilebilir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri ek eğitime, konferanslara gönderilebilir.
- Demokrasi eğitimine katkı açısından öğretmen, idareci ve müfettişlerin etkililiği sorgulanmalı ve gerekli takviyeler yapılmalı.
- Demokrasi eğitimi konusunda öğretmenler ve idareciler, ekip ruhu ve işbirliği yapmalı eşit gayret göstermelidirler. Demokrasi eğitimi sadece Sosyal Bilgiler öğretmenlerine bırakılmamalı.
- Öğretmene verilen önem gözden geçirilmeli. Çalışan ve çalışmayan öğretmen ayırt edilmeli. Çalışan öğretmen madden ve manen ödüllendirilmeli. Öğretmenleri teşvik edici önlemler alınmalı.
- Öğretmenler eğitim öğretim faaliyetleri dahil daha özgür olmalı. Okul yönetimleri daha demokratik olmalı.
- Aileler demokrasi konusunda eğitilebilir.
- Seçmeli dersler öğrencilerin tercihi ile belirlenmelidir.
- Sosyal Bilgiler öğretmenliğine branş dışı atananlar kendi branşlarına geçmeli.

51.Öneriler

İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koyabilmek için yapılan bu çalışmada elde edilen bulguların sonuçlarına dayanılarak bazı önerilerde bulunulabilir.

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin “Demokrasi Eğitimi ve Öğretimi” Eğitim Konusundaki Eksiklikleri Giderilmelidir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin “demokrasi eğitimi ve öğretimi” alanında bilgi eksiklikleri tamamlanmalı ve güncelleştirilmeli. Eğitim fakültelerinin, Sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünde, demokrasi ve İnsan hakları eğitimi temel içerik konularından biri olarak ele alınmalı. Tüm eğitim-öğretim kurumlarında demokrasi ve insan hakları eğitimine önem verilmeli ve sürekli denetlenmelidir. Özellikle eğitim fakültelerinde insani ilişkilerin gelişmesine daha çok önem verilmelidir. Öğretim kadar eğitime de önem verilmelidir.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, demokratik eğitim, aile, sınıf, okul ortamı konularında meslek öncesinde ve meslek içinde bilgileri takviye edilmeli ve güncelleştirilmelidir. Bu amaca yönelik hizmet içi kurslar, seminerler, konferanslar, sempozyum, kurslar düzenlenebilir. Sosyal Bilgiler öğretmenliğine branş dışı atananların kendi branşlarına geçmeleri sağlanması derslerin daha verimli olmasını sağlayacaktır.

Sosyal Bilgiler Derslerinde Demokrasi Eğitimi Bilişsel Öğretimin Ötesine Taşınmalıdır.

Demokrasi eğitimi, demokrasinin ruhuna ve öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olarak okulöncesi ve ilköğretim döneminde daha çok ağırlık verilmeli. Tam öğrenme adımları tamamlanmalıdır. Kuramsal bilgiler aktarılıp, uygulama önemsenmemekten kaçınılmalıdır. Teorik olacak diye uygulama, uygulama olacak diye teori göz ardı edilmemelidir. Öğretmenleri olması gereken, ideal olan demokrasi yaklaşımı öğretmelidirler. Böylece demokrasi ve insan hakları uygulamalarının kendini onarması ve ideale bir adım daha yaklaşılmasına katkıda bulunulacaktır.

Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Etkisinin Arttırılması İçin Müfredat Yeniden Düzenlenmelidir.

Sosyal Bilgiler müfredatı fazla ayrıntılardan arındırılmalı ve içerik zaman dengesi sağlanmalı. 6. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatındaki demokrasi konuları, ders kitaplarında öğrencilerin soyut kavramları algılama düzeyine uygun bir sunum tekniği ile verilmelidir. 7. sınıf Sosyal Bilgiler müfredatı, yoğun ve karmaşık siyasi tarih konuları içerdiği demokrasi eğitime katkısının az olduğu eleştirilerinden kurtarılmalı. Müfredat içinde siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, ve coğrafi konuların arasında dengeli bir dağılım sağlanmalı. Müfredat içinde tarih ve coğrafya konuları iç içe girmiş, bu karmaşa düzeltilmelidir. Sosyal Bilgiler ders saati sayısı arttırılmalı veya müfredat yoğunluğu azaltılmalı. Sosyal Bilgiler müfredatı, demokrasi eğitimindeki rolü ve etkisi göz önünde tutularak çağdaş ve bilimsel ölçütlerde yeniden düzenlenmelidir. Sosyal Bilgiler, çağdaş öğretim amaçlarına kavuşturulmalıdır.

Sosyal Bilgiler Ders kitaplarının, içerik sunum tekniklerinin, çeşitlilikten uzak, sıkıcı, itici, ilgi çekici olmadığı düşünülmektedir. İçerik sunumuna yardımcı araçlarının çeşitliliği ve var olanın niteliği iyileştirilmelidir. Sosyal Bilgiler derslerine ait ders kitaplarının yazı, resim, şekil, şema, grafik, harita, renk, stil, ebat vb. açılardan yetersizlikleri ve olumsuzlukları giderilmelidir.

Tercih Edilen Eğitim-Öğretim Yöntem ve Etkinlikleri Demokratik Tutum, Beceri ve Davranışları Geliştirmeye Katkı Sağlayacak Nitelikler Taşınmalıdır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından “grup çalışması”, “tartışma”, “soru-cevap”, “örnek olay” “dramadizasyon”, “gösteri”, “gezi” gibi öğretim yöntemlerini daha fazla tercih etmelidirler. Ders kitabı odaklı, ezberci eğitim anlayışından uzaklaşılmalıdır. Demokratik eğitime uygun eğitim öğretim yöntemlerini kullanmalılar. Sosyal Bilgiler derslerinde; küçük çalışma ve tartışma grupları kurmak, beyin fırtınası seansları düzenlemek, görüş geliştirme, konuyla ilgili drama, oyun sahneleme gibi öğretim yöntem ve etkinlikleri yapılabilir. Grup çalışmaları yaptırılmalı. Grup çalışmaları, birlikte alınmış kurallara uymayanların yine birlikte uzlaşmış yaptırım ve cezalar vermek sorumluluk duygusunu

geliştirir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri, seçimler (eğitsel kol görevleri, sınıf başkanlığı vb.), “tartışmalar”, “münazaralar”, “eğitsel kol faaliyetleri” sıkça yapılan klasik çalışmalar dışında okul, duvar gazetesi çıkarma, kaynak kişi, tarihi eser, tarihi yöre, müze ziyaretleri ya da gezi, tiyatro, piyes gibi etkinlikleri arttırmalıdır. Görsel ders araç gereçlerinden etkin olarak faydalanılmalıdır.

Öğretmenleri Sosyal Bilgiler derslerinde, demokrasiyi ve gereklerini bilişsel olarak tanıtmanın yanında demokratik bir ortam oluşturarak öğrencilere görsel ve yaşantı yoluyla eğitim verilmelidir. Görsel araçlardan etkin olarak faydalanılmalıdır. Öğrencilere yönelik demokrasi konulu sunumlar yapılabilir. Demokrasi konulu ödev ve araştırmalar verilebilir. Başlıca insan hakları sorunları işlenebilir. Öğrencilerin bu çalışmalarını sunabilecekleri etkinlikler düzenlenebilir.

Öğretmenler başta olmak üzere toplumun diğer üyeleri de tartışma etiği konusunda bizzat model olmalı. Görüş ve düşüncelere saygı, demokrasinin temel taşlarından biridir. İnsanın saygın ve onurlu bir varlık olarak kabul edilmesi, demokrasi anlayışının en önemli özelliğidir. İşte bu anlayış, okulda, derslerde ve ders dışı etkinliklerde kazandırılır. Derslerde yapılan tartışmalar, eleştiriler, öğrencilerin tartışma kültürünün gelişmesini sağlayacaktır.

Sosyal Bilgiler derlerinde “demokrasi ve insan hakları eğitimi” gerçek yaşamla, yani okulun çevresi ile bağlantılı olarak verilmelidir. Demokrasi ve İnsan hakları eğitimi gerçek yaşamla, yani okulun çevresi ile bağlantılı olmalıdır. Öğrencilerin tek tek ve toplu olarak tutum ve davranışlarında değişme yaratılmaya çalışılmalıdır. Öğrencinin bulunduğu toplum, çevre ve kültür yapısını göz önünü alarak öğretilen öğrenen ilişkisi kurulmalıdır. Çevre ile iç içe bir eğitim – öğretim yürütülmelidir.

Sosyal kültürel etkinlikler yapılmalı. Kültürel etkinliklerde öğrenciler aktif rol almalıdırlar. Fiziki imkanlar, oyun ve dinlenme alanları demokrasi eğitimi açısından önemli gereksinimlerdir. Öğretmen rehberliğinde öğrencilerin aktif katıldığı okul içi ve okul dışı programlar düzenlenmelidir. Okul, sınıf, ailede ve çevredeki etkinlikler öğrencilere düşünsel veya fiili olarak katılımları sağlanmalıdır. Etkinlikler düzenlemek isteyen öğretmenlere yardımcı birimler özellikle materyal, maddi ve fiziki ihtiyaçlar başta

olmak üzere azami desteği vermelidirler. Etkinlik düzenlemek isteyen öğretmenlere diğer bazı öğretmenler, idareciler, veliler müfettişlerin ve ya yetkililerin faaliyetlerinin gereksiz, etkisiz, ya da anlamsız olduğu tutumu gösterilmesi gelecekte öğretmenin daha kaliteli etkinliklere yönelme istekliliğini kırmaktadır. Bu nedenle etkinlik yapmak isteyen öğretmenlere gösterilecek tavırlar ya da eleştiriler konusunda dikkatli davranılmalı.

Öğrenciye Sınıfta, Okulda, Ailede, Toplumsal Çevrede Demokratik Bir Ortam Sağlanmalıdır.

Okul, sınıf, aile ve çevre demokrasinin yaşanmasına ve yaşatılmasına uygun hale getirilmelidir. Bireyler doğumlarından itibaren ailede ve toplumda bu prensipler içinde büyümezlerse yetişkin olduklarında bu kavramlara göre yaşayamazlar. Öğrencilere, demokratik yaşamı görme ve yaşama imkanı verilmelidir. Okulda verilen eğitimde, demokrasinin tüm kuralları işletilmelidir. Okullar ve sınıflar, insanların katılımcı demokrasiye hazırlandığı yerlerdir. Çünkü insanlar yaptıkları ve yaşadıkları şeyleri daha iyi öğrenirler. Demokratik bir sınıf ve okul ortamı, öğrencilerin demokratik tutumlar kazanmalarını ve uygulamalarını hızlandıracaktır.

Okul, sınıf ve aile içinde öğrenciler söz hakkı vermeli, karar alma süreçlerine katılmaları sağlanmalıdır. Demokrasinin en güzel tarafı, farklı düşünceleri tartışarak en doğru olanında birleşmektir. Derslerde eleştiren, girişken, açık sözlü bazı öğrenci çıkışları öğretmence tepki ile karşılaşınca diğer öğrenciler bu tip çıkışları yapmama yönünde eğilimler geliştirirler. Çağdaş ve gerçekçi tartışma kurallarını öğrenen, başkalarının sözünü kesmeyen, saygılı ve hoşgörülü sürdürülen tartışmalar sınıf içinde sıkça yapılmalıdır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve diğer öğretmenler başta olmak üzere toplumun diğer üyeleri de tutum ve davranışlarıyla öğrencilere model olmalıdırlar. Öğrencilerin gerçek davranışlarını sergileme imkanı verilmeli ve iyiler ödüllendirilmeli, kötü davranışlar uygun dille ya da yaptırımla uyarılmalıdır. Öğrencilere görsel ve yaşantı yoluyla eğitim verilmelidirler. Yaşatarak öğretme anlayışı birinci yöntem olarak seçmelidirler. Öğrencinin pasifliği giderilmelidir. Aktif olmaları sağlanmalıdır. Öğrenci merkezli bir eğitim felsefesi takip edilmelidir. Öğrencilerin kişiliklerine saygı duyulmalı. Şiddette asla baş

vurulmamalı. Öğrencilerin gerçek davranışlarını sergileme imkanı verilmeli ve iyiler ödüllendirilmeli, kötü davranışlar uygun dille yada yaptırımlarla uyarılmalıdır.

Öğretmenlerin Demokrasiyi Yaşayabilme Düzeyleri, Demokrasi Eğitimindeki Çabalarını Arttıracaktır.

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğu üniversite eğitimi sürecinde ve meslek hayatında demokrasiyi kendileri yaşayamadıkları için öğrencilerine yaşatmakta güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle öğretmenler meslek öncesinde eğitim gördükleri okullarında ve meslek hayatında demokratik bir ortam sağlanmalıdır. Öğretmenler eğitim öğretim faaliyetleri dahil daha özgür olmaları sağlanmalıdır.

Demokrasi Eğitimi ve Öğretimi Konusunda Gerekli Güncel Kaynaklar ve Materyaller Sağlanmalıdır.

MEB demokrasi ve eğitimi konusunda öğretmenleri yenilik ve çalışmalardan haberdar edebilir. Konuyla ilgili kaynaklar ve görsel materyaller geliştirilerek okullara ulaştırılmalıdır. Demokrasi ve eğitimi konusu basın yayın ve kitle iletişim araçları kampanyaya dönüştürülebilir. Kongre, panel, sempozyum, seminer ve basın yayın araçlarının kullanıldığı diğer faaliyetlerde Sosyal Bilgiler dersleri ile bağlantılı olarak “demokrasi ve insan hakları” konuları işlenebilir.

Sosyal Bilgiler Derslerinin Demokrasi Eğitimindeki Rolünün Güçlenmesi Aynı Zamanda Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Motive Edilmesine Bağlıdır.

Çalışan ve çalışmayan öğretmen ayırt edilmelidir. Çalışan öğretmen madden ve manen ödüllendirilmeli ve öğretmenleri teşvik edici önlemler alınmalıdır. Eğitim yöneticileri öğretmenleri çalışmalarında motive etmelidirler. Öğretmene verilen önem gözden geçirilmelidir. Konuyla ilgili öğretmenleri özendirmek ve motive etmek için; demokrasi ve eğitimi konusu ile ilgili ödüllü örnek ders anlatım yarışmaları düzenlenebilir.

Demokrasi Eğitiminin Çok Yönlü Koordinasyon, Senkronize Çalışma, Ekip Anlayışı ve Toplam Kalite Yaklaşımıyla Yürütülen Bir Bütüncül Yapı Olduğu Unutulmamalıdır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve eğitimin diğer bileşenleri demokrasiyi yaşamaktaki istekliliğini yaşatmakta da sürdürmelidir. Demokrat bir kişilik modeli olmaya gayret edilmelidir. Demokrasi eğitimi sadece Sosyal Bilgiler öğretmenlerine bırakılmamalı. Öğretmenler ve idareciler, ekip ruhu ve işbirliği yapmalı eşit gayret göstermelidirler. Demokrasi eğitimine katkı açısından Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve diğer öğretmenlerin, idarecilerin ve müfettişlerin etkililiği değerlendirilmeli gerekli önlemler alınmalıdır. Sosyal Bilgiler öğretmenleri diğer branş öğretmenleri ile demokrasi eğitimi konusunda görüş alışverişinde bulunulabilirler.

İnsan hakları, demokrasi, demokrasi eğitimi, demokrasi uygulamaları hakkında okul-aile işbirliği yapılmalı. Bütün Öğretmenler, idareciler ve aileler demokrasi ve eğitimi ile ilgili bilgilendirilmeli, var olan bilgiler takviye edilmeli ve güncelleştirilmelidir.

Sosyal Bilgiler Dersleri ve öğretmenlerinin Demokrasi Eğitimi ve Öğretimi Konusundaki Rolünü Güçlenmesine Katkı Sağlayacak Okullarda Yapılabilecek Diğer Çalışmalar.

Demokratik bir kişiliğe sahip olmanın belirtilerinden biride, bireyin içinde bulunduğu toplumun yaşayışını düzenleyen kurallara uymasındır. Okul, içinde bulunduğumuz büyük toplumun bir parçası olduğuna göre, herkesin uyması gereken sosyal davranış kuralları, burada da geçerlidir. Kuralların belirlenmesinde öğrenci görüşleri alınmalı. Birlikte alınmış kurallara uymayanların yine birlikte uzlaşmış yaptırım ve cezalar vermekte sorumluluk duygusunu geliştirir. Okul yönetimleri daha demokratik olabilirler. Öğrencilerin okul yönetimine etkin katılımı sağlanmalıdır.

Eğitici kol çalışmaları, demokratik alışkanlıkların kazanılmasında etkin rol oynar. Bu çalışmalara öğrenciler istek ve zevkle katılımları sağlanmalıdır. Eğitici kolların, öğrenci meclisleri, okul aile birliğinin, okul koruma derneğinin ve onur kurulu faaliyetleri demokrasi eğitimine önemli ölçüde yardımcı olabilir. Ancak bu çalışmalarda öğrencilerin

katılımları, formaliteyi tamamlamak ve prosedürü yerine getirme yaklaşımının ötesinde demokrasiyi yaşamak ve yaşatmak adına sağlanmalıdır.

Sorumluluk boyutunda okulda, ailede, sınıfta öğrencilere uygun görevler verilmeli ve takip edilmelidir. Örneğin okullarda nöbetçilik benzeri görevleri verilmesi gibi. Öğrencinin çevresindeki sorunların çözümünde yer almaları sağlanması sorumluluk duygusunun gelişimi açısından önemlidir. Öğrencilerin bireyselliklerin öne çıkartılmalıdır. Öğrenciler, kendini geliştirirken, kendini gerçekleştirebilmelidir.

Okullarda, demokrasi ve insan hakları konularındaki uygulamaları takip edecek öğrenci, öğretmen ve velilerden oluşan izleme komisyonları kurulabilir. Karnelerin davranışlar bölümünde, demokratik davranışlar sütünü eklenebilir ve not ile ödüllendirilebilir. Demokrasi eğitimi yıllık faaliyet programı hazırlanarak uygulanabilir. Okullarda demokrasi ve insan hakları eğitsel kolu kurulabilir. Seçmeli dersleri öğrencilerin tercih ve yetenekleri belirlemelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a. Kitaplar

- ADLER, Alfred : Kindererziehung. “ Çocuk Eğitimi”, Çev: Kamuran ŞİPAL, Cem Yayınevi, İstanbul, 1996.
- ANDERSON, G. : Fundamentals of Educational Research, London et al. The Farmer Press, 1990.
- ATEŞ, Toktamış : Demokrasi Kavramı–Tarihi–Süreç İlkeler, 2. Baskı, İstanbul, 1994.
- AYTAÇ, Ö : Medyanın Gözüyle Çeteler ve Susurluk, Em Ofset, Ankara, 1997.
- BALCI, Ali : Sosyal Bilimlerde Araştırma, Pegem Yayıncılık, Ankara, 1995.
- _____ : Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2001.
- BARTH, J. L.
- DEMİRTAŞ, Abdullah : İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi, YÖK/ Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Yayınları, Ankara, 1997.
- BAŞAR, Hüseyin : Sınıf Yönetimi, PEGEM Yayınları No:13, Ankara, 1994.

- BİLHAN, Saffet : Eğitim Sosyolojisi, AÜEBF Yayınları, Ankara, 1996.
- BİNBAŞIOĞLU, Cavit : Okulda Ders Dışı Etkinlikler, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, 2000.
- BURSALIOĞLU, Ziya : Eğitimde Yönetimi Anlamak Sistemi Çözümlemek, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2000.
- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş : Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Konya, 1989.
- _____ : Demokrasi Eğitimi, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1990.
- ÇEPNİ, Salih : Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş, Erol Ofset, Trabzon, 2001.
- DEMİRBOLAT, Ayşe : Eğitim–Demokrasi İlişkisi Demokrasi Eğitimi, Eğitim Bilimine Giriş, Gazi Kitabevi, Ankara, 1997.
- DEMİRCİOĞLU, İ. Hakkı : Öğretim Stratejileri, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002.
- DEMİREL, Özcan : Eğitim Teknolojisi Ders Notları, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Ankara, 1994.
- _____ : Öğretme Sanatı, Pegem Yayınları, Ankara, 1999a.
- _____ : Eğitimde Program Geliştirme, Pegem Yayıncılık, Ankara, 1999b.

- DEWEY, John : Demokrasi ve Eğitim, Çev: Tahsin YILMAZ, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1996.
- ERDEN, Münire : Sosyal Bilgiler Öğretimi, Alkım Yayınları, Ankara, 1996.
- ERDOĞAN, Mustafa : Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 1995.
- ERKAL, Mustafa : Etnik Tuzak, İstanbul, Hil Yayınevi, 1996.
- ERTÜRK, Selahattin : Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yayınları No: 4, Ankara, 1975.
- FİDAN, Nurettin
MÜNİRE, Erden : Eğitime Giriş, Meteksan Matbaacılık, 5. Baskı, Ankara, 1994.
- GERAY, Cevat : Halk Eğitimi, II. Baskı, A.Ü.E. Fakültesi Yayını No: 73, Ankara, 1978.
- GORDON, Thomas : Etkili Öğretmenlik Eğitimi, Çev: E.AKSAY, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- GÖMLEKSİZ, Müfit : Kubaşık Öğrenme Yöntemi İle Geleneksel Yöntemin Demokratik Tutumlar ve Erişime Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 1993.
- GÖZÜTOK, Dilek : Öğretmenlerin Demokratik Tutumları, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

- GÜÇLÜOL, Kemal : XIII. Eğitim Toplantısının Açılış Konuşması, Demokrasi İçin Eğitim, TED Yayınları No: 13, Ankara, 1989.
- GÜLMEZ, Mesut : İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, TODAİ, İ.H.A.D.M., No: 38, Ankara, 1994.
- KAPTAN, Saim : Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri, Tekışık Web Ofset Tesisleri, Ankara, 1993.
- KARAKÜTÜK, Kasım : Demokratik Laik Eğitim, Anı Yayıncılık, Ankara, 2001.
- KARAMAN KEPENEKÇİ, Yasemin : İnsan Hakları Eğitimi, Anı Yayıncılık, Ankara, 2000.
- KIRCAALİ İFTAR, Gönül : Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Anadolu Üniversitesi, A. Ö. F. Yayınları No: 601, Eskişehir, 1999.
- KONGAR, Emre : Demokrasi ve Kültür, Hil Yayınları, İstanbul, 1993.
- KUZGUN, Yıldız : Eğitimde Kendini Gerçekleştirme, Sınıfta Demokrasi, Eğitim-Sen Yayını, Ankara, 2000.
- KÜÇÜKAHMET, Leyla : Öğretmen Yetiştirme, Kadıoğlu Matbaası, Ankara, 1993.
- MOON, Bob
- MAYES, A. Shelton : Teaching and Learning in the Secondary School, The Open University, New York, 1994.
- ÖZALP, Orhan : ODTÜ Eğitim Bilimleri ve Tarih Bölümleri ile Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, Ankara, 1997.

- ÖZBUDUN, Ergun : Tarihsel Gelişimi İçinde Demokrasi ve Eğitim, Demokrasi İçin Eğitim, TED Yayınları, Ankara, 1990.
- _____ : “Tarihsel Gelişimi İçinde Demokrasi ve Eğitim”, Demokrasi için Eğitim, TED Yayınları, Ankara, 1989.
- _____ : Türk Anayasa Hukuku, TED Yayınları, Ankara, 1991.
- ÖZDEN, Yüksel : Öğrenme ve Öğretme, Pegem Yayıncılık, Ankara, 1999.
- _____ : Eğitimde Yeni Değerler, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2000.
- ÖZTÜRK, Cemil
DİLEK, Dursun : Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Öğretimi, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002.
- SÖZER, Ersan : Sosyal Bilgiler Öğretimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1064, Eskişehir, 1998.
- TANILLI, Server : Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz, 3. Baskı, Amaç Yayıncılık, İstanbul, 1989.
- ŞİMŞEK, Ali : Özgürlükçü Öğrenme, Sınıfta Demokrasi, Eğitim-Sen Yayınları, Ankara, 2000.
- TEZCAN, Mahmut : Eğitim Sosyolojisi, 9. Baskı, AÜEBF Yayınları, Ankara, 1994.
- TEZİÇ, Erdoğan : Anayasa Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1991.

- ULUSAVAŞ, Mualla : Demokrasi, İnsan Hakları ve Eğitim Sistemiyle Etkileşimi, Buca Eğitim Fakültesi, İzmir, 2000.
- VARIŞ, Fatma : Eğitim Bilimine Giriş, A.Ü. Basımevi, Ankara, 1991.
- YEŞİL, Rüştü : Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002.
- YILDIRIM Ali
ŞİMŞEK Hasan : Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000.

b. Makale ve Bildiriler

- BÜYÜKKARAGÖZ, Savaş : “İlkokul Öğretmenlerinin İnsan Hakları ve Demokrasi ile İlgili Tutumları”, Marmara Üniversitesi, II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1996.
- ve diğ.
- ÇAĞLAR, Doğan : “Demokrasi ve Eğitim”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı: 14 (1997), ss. 26-28.
- ÇAHA, Ömer : “Cumhuriyet ve Demokrasi”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Cumhuriyet Özel Sayısı II, Sayı: 23-24 (Eylül-Aralık 1998). ss. 8-9.
- ÇETİN, Şaban : “İdeal Öğretmen Üzerine Bir Araştırma”, **Milli Eğitim Dergisi**, Sayı: 149 (Mart 2001), ss. 11-12.
- DUMAN, Banu, ve diğ. : “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Sayı: 34 (Aralık 2002), ss. 12-13.

ERGÜN, Mustafa

DUMAN, Tayyip : “Kritik Durumlarda Öğretmen Davranışları”, **Millî Eğitim Dergisi**, Sayı: 147 (1998), ss. 45-48.

KUZU, Burhan

: “Demokrasi ve Gerekleri”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Demokrasi Özel Sayısı: 17(Eylül-Ekim 1997), ss.103-

MABOÇOĞLU, Mehmet

: “Demokrasi Eğitimi Nasıl Olmalıdır”, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirisi, Sakarya, 1998.

SAĞLAM, Halil İbrahim

: “Sosyal Bilgiler Dersinin Demokratik Tutum Geliştirmedeki Rolü”, **Millî Eğitim Dergisi**, Sayı:146 (2000), ss. 46-47.

ŞAHİN, Aycan

: “İlköğretim Okullarında Yönetimin Demokrasi ve Otokrasi Boyutları Arasındaki Yeri”, **Çağdaş Eğitim Dergisi**, Sayı: 236 (1997), ss. 40-42.

ŞEN, H. Şenay

: “Demokratik Değerlerin Benimsenmesinde Eğitimin Rolü”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Demokrasi Özel Sayısı: 17 (Eylül-Ekim 1997). ss. 600-601.

TEPE, Harun

: “İnsan Hakları ve Eğitimi Üzerine”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Sayı: 34 (Aralık 2002), s.11-12.

YALÇIN, A.

: Demokrasimiz Üzerine Düşünceler, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 1 (Şubat-Mart 1993), s.18-19.

c. Kanun, Tebliğ, Yönetmelik, Tüzük ve Diğerleri

IV. Milli Eğitim Şurası : Kararlar, 1949, s.58.

İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesi : 10 Aralık 1948, Madde 26.

Çocuk Hakları Sözleşmesi : 20 Kasım 1989, Madde 29.

Milli Eğitim Temel Kanunu : 14.06.1973 Ve 1739 Sayılı Kanun, 24 Haziran 1973
Tarih, 14574 Sayılı Resmi Gazete (1983 Yılında 2842
Sayılı Kanun ile Bazı Değişiklikler Yapıldı.)

M.E.B. : Sosyal Bilgiler Dersi Müfredat Programı, Tebliğler
Dergisi, 1998 Tarih 2487 Sayı ve 2002 Tarih 2538 Sayı.

T. C. Anayasası : 1982.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük : Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

EK-1 : Öğretmenlerle Yapılan Yapılandırılmış Mülakatta Yer Alan Sorular

1. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, demokratik tutum, davranış ve değerlerle ilgili mülakat soruları:

- 1.1 Demokrasi nedir?
- 1.2 Demokratik kültür nedir?
- 1.3 Demokratik tutum, davranışlar ve değer nelerdir?

2. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, demokrasi ile eğitim arasındaki ilişki hakkındaki düşünceleriyle ilgili mülakat soruları:

- 2.1 Demokrasi eğitimi nedir?
- 2.2 Demokrasi ile eğitim arasındaki ilişki hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 2.3 Demokratikleşme ile insan hakları eğitimi arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünüyorsunuz?
- 2.4 İlköğretim okullarında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırılmasının gerekliliğine inanıyor musunuz? Cevabınızı gerekçesi ile yazınız.

3. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, demokratik eğitim ve demokratik ortam hakkındaki düşünceleriyle ilgili mülakat soruları:

- 3.1 Eğitimin demokratik olması için neler yapılmalıdır?
- 3.2 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için demokratik sınıf ortamı nasıl olmalı?

- 3.3 Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanması için demokratik okul ortamı ve okul yönetimi nasıl olmalı?
- 3.4 Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanması için demokratik aile ortamı nasıl olmalı?
- 3.5 Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değer kazanmasında çevre ve toplum etkisi hakkında düşünceniz nedir?
- 3.6 Öğretmenlerin okuldaki ve sınıftaki demokratik davranışları nelerdir?

4. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırma açısından Sosyal Bilgiler dersleri hakkındaki düşünceleriyle ilgili mülakat soruları:

- 4.1 Sosyal Bilgiler öğretiminin amaçları nelerdir?
- 4.2 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından, Sosyal Bilgiler dersleri dahil ilköğretim II. kademedeki tüm dersleri önem sırasına göre nasıl sıralarsınız?
- 4.3 Branş dersleriniz içinde, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından önem sırasına göre nasıl bir sıralama yaparsınız?
- 4.4 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından sosyal bilgiler derslerinin diğer derslerden daha önemli olup olmadığı konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
- 4.5 Sosyal Bilgiler(6. ve 7. sınıf), derslerinin müfredat konularını, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırma açısından genel bir değerlendirmesini yapınız. Eğer olumsuz eleştirileriniz varsa çözüm önerileriniz nelerdir?
- 4.6 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak için Sosyal Bilgiler derslerine ait ders kitaplarının ; yazı, resim, şekil, şema, grafik, harita, renk, stil, ebat vb. kısaca müfredat konularının ders kitaplarında dizayn edilen sunumu değerlendiriniz. Eğer olumsuz eleştirileriniz varsa önerileriniz nelerdir?
- 4.7 Sosyal Bilgiler derslerinde, öğrencilere hangi demokratik tutum, davranışlar ve değerler kazandırılabilir?

5. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için kullandığı yöntem, teknik, stratejiler ve etkinliklerle ilgili mülakat soruları:

- 5.1 Derslerinizde demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için etkinlikler düzenliyor musunuz? Öğrencilerinizin demokratik tutum, davranışlar ve değerleri gösterebilecekleri ya da uygulama fırsatı bulabilecekleri ne tür etkinlikler yapıyorsunuz? (5 örnek veriniz).
- 5.2 Öğrencilerinizin demokratik tutum, davranışlar ve değerleri gösterebilecekleri ya da uygulama fırsatı bulabilecekleri etkinlikleri gerçekleştirmede karşılaştığınız problemler varsa nelerdir? Problemleri aşmak için neler yapıyorsunuz?
- 5.3 İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin tümünü ve tüm konuları dikkate alarak en çok kullandığınız öğretim yöntem, teknik veya stratejinin 1 den 5' e kadar sıralamasını yapınız.
- 5.4 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değer kazandırmak açısından faydalı olarak gördüğünüz beş öğretim yöntem, teknik veya stratejini en faydalıdan başlayarak 1'den 5' e kadar sıralamasını yapınız.

6. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırma açısından, öğretmenlik mesleki beceri ve nitelikleriyle ilgili mülakat soruları:

- 6.1 Üniversite eğitiminiz sırasında, öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için yeterli eğitim aldığınıza inanıyor musunuz?
- 6.2 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için herhangi bir hizmet içi eğitim aldınız mı? Cevabınız evetse, aldınız eğitimi değerlendiriniz.
- 6.3 Öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmak için herhangi bir hizmet içi eğitim almadıysanız bunun gerekliliğine inanıyor musunuz?
- 6.4 Öğrencilerine demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırma açısından sosyal

bilgiler öğretmenlerini yeterli görüyor musunuz? Cevabınız hayırsa, temel eksikler nelerdir?

7. Bölüm

Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin öğrencilere demokratik tutum, davranış ve değerler kazandırmada karşılaştıkları problemlerin çözümü için önerileri nelerdir?

7.1 Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değerler kazanmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerine daha etkili olabilmeleri için önerileriniz nelerdir?"

7.2 Öğrencilerin demokratik tutum, davranış ve değerler kazanmada daha etkili olabilmesi için kendi yapabilecekleriniz dışındaki beklenti ve istekleriniz nelerdir?

7.3 İlköğretim II. kademe Sosyal Bilgiler derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri ile ilgili varsa farklı her türlü ek, öneri, vurgu ve tavsiyelerinizi yazınız?

ÖZGEÇMİŞ

02/04/1971 tarihinde Trabzon ilinin Vakfikebir ilçesinde doğdu. Vakfikebir'in Soğuksu Köyü'nde 1982 yılında Soğuksu Köyü İlkokulu'nu, aynı ilçede 1985 yılında Fevziye Ortaokulu'nu bitirdi. 1989 yılında İstanbul'un Beşiktaş ilçesindeki Anadolu Denizcilik Meslek Lisesi, Gemi Elektroniği ve Haberleşme Bölümünü bitirdi. 1993 yılında K.T.Ü. Fatih Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü'nü bitirdi. 1994 yılında Iğdır Atatürk Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olarak ilk görevine başladı. 1996 yılında Siirt Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi'nde yedek subay öğretmen olarak askerlik görevini tamamladı. 1996 yılında evlendi. 1998-2000 yılları arasında Trabzon'un Hayrat ilçesinde Hayrat Lisesi müdürlüğünü yaptı. 2000 yılında K.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Tarih Öğretimi Anabilim Dalı Programı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2000-2003 yılları arasında Akçaabat Demirci İlköğretim Okulu'nda Sosyal Bilgiler öğretmeni olarak görev yaptı.

Halen Akçaabat Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olarak görevine devam etmekte olup, İngilizce bilmektedir.